Ms 13/113

Ms 13/113

SŐRECI

PANYOLA

V.

KÖTET.

DR. SŐRECI JÁNOS

A

PANYOLAI

PALÁNKERŐDÍTMÉNY

ÁSATÁSI NAPLÓI.

V. KÖTET.

A NAGY CÖLÖPSOR AZ 1961. ÉVI XI.-IK ÁSATÁSBÓL.

DEBRECEN, 1966.

M s
13/113

Söreci

PANYOLA

V.

KÖTET

N y u g t a

3.000 Ft-ról, azaz Háromezer forintról, mely összeget "A panyolai palánkeröditmény ásaátsi naplói" c.müvem IV.kötetének /ötödik/ vételára fejében /227 oldal/ a Debreceni Egyetemi Könyvtár kézirattári különgyüjteménye számára történő megvásárlás folytán a Kossut Lajos Tudományegyetem pénztárából a mai napon felvettem.

Debrecen, 1966. dec.12.

/Dr.Sőregi János/
ny.muzeumigazgató.
Debrecen,Péterfia u.46.

A kézirattári gyarapodási napló
tételszáma: 8/1966.

Felelős kiadó: Dr. Csüry István

A Debreceni Egyetemi Könyvtár rotaprint sokszorosítása.

Példányszám: 400

DR. SŐREGI JÁNOS

A

PANYOLAI

PALÁNKERŐDITMÉNY

ÁSATÁSI NAPLÓI

V. KÖTET.

XI. ÁSATÁS 1941 VIII. 28–IX. 2 ÉS
1942 VIII. 18 – VIII. 30.
XII. ÁSATÁS 1943 IX. 12–IX. 19.

MELLÉKELVE: 45 KÉPES TÁBLÁN 123 db. EREDETI FÉNYKÉP-NAGYÍTÁS, 3 db. SZÖVEGKÖZTI FÉNYKÉP, 16 db. SZÖVEGKÖZTI RAJZ, 4 db. GRAFIKON, 2 db. TÉRKÉP, 1 db. REPRODUKCIÓ ÉS 16 db. EREDETI LEVÉL.

TERJEDELME KÉPESTÁBLÁKKAL
EGYÜTT 227 OLDAL.

DEBRECEN, 1966.

TARTALOMJEGYZÉK.

SORSZÁM OLDALSZÁM

A XI.-IK PANYOLAI RÉGÉSZETI ÁSATÁS 1941.

1. Előzmények ..... 5.
2. Elutazásom Panyolára 1941 aug. 28. ..... 7.
3. Az ecsegszegi kirándulás 1941 aug. 29 ..... 14.
4. Kiköltözés a Túrtői palajra 1941 aug. 30 ..... 34.
5. Egy borús Vasárnap élményei 1941 aug. 31. ..... 39.
6. Menekülés a Tisza árja elől 1941 szept. 1. ..... 46.
7. Hazautazás Debrecenbe 1941 szept. 2 ..... 54.
8. Utólagos feljegyzések a meghiusult kutatáshoz ..... 56.

AZ 1942-RE HALASZTÓDOTT XI-IK PANYOLAI RÉGÉSZETI ÁSATÁS 1942 VIII. 18–VIII. 30.

9. Előkészületek ..... 58.
10. Utazásom Panyolára 1942 aug. 18. ..... 66.
11. Kiköltözés a Zsaró-kertbe 1942 aug. 19. ..... 77.
12. István király napja a Zsaró-kertben 1942 aug. 20 ..... 85.
13. A XI-ik panyolai ásatás első napja VIII. 21 ..... 94.
14. " " " " " második napja VIII. 22 ..... 101.
15. " " " " " harmadik napja VIII. 23 ..... 111.
16. " " " " " negyedik napja VIII. 24 ..... 121.
17. " " " " " ötödik napja VIII. 25 ..... 129.
18. " " " " " hatodik napja VIII. 26 ..... 141.
19. " " " " " hetedik napja VIII. 27 ..... 145.
20. " " " " " nyolcadik napja VIII. 28 ..... 148.
21. " " " " " kilencedik napja VIII. 29 ..... 160.
22. " " " " " tizedik, befejező napja VIII. 30 ..... 176.
23. A XI-ik ásatásra vonatkozó utólagos intézkedések ..... 178.
24. Függelék a XI-ik ásatáshoz ..... 180.

./.

SOR. SZÁM OLDALSZÁM

A XII-IK PANYOLAI RÉGÉSZETI ÁSATÁS 1943.
IX. 12-19.

25. Előzmények ..... 184.
26. Utazás Panyolára 1943 szept. 12 ..... 187.
27. A XII.-ik panyolai ásatás első napja IX. 13 ..... 191.
28. " " " " " második napja IX. 14 ..... 198.
29. " " " " " harmadik napja IX. 15 ..... 205.
30. " " " " " negyedik napja IX. 16 ..... 211.
31. " " " " " ötödik napja IX. 17 ..... 214.
32. " " " " " hatodik napja IX. 18 ..... 220.
31. Hazautazás. Utólagos intézkedések, események ..... 222.
32. A Debreceni Ujság 1943 IX. 26-ki számának közleménye a XII.-ik panyolai ásatás eredményéről ..... 224.
33. Tanácsi határozat a XII-ik panyolai ásatás költségeinek elszámolásáról ..... 225.

FÉNYKÉPEK.

Az ásatás munkájáról készült fényképfelvételek:
A XI-ik ásatásról: 93, 133, 138, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172 oldalakon;
A XII-ik ásatásról: 192, 204 oldalakon;

Tiszai tájfelvételek a XI. és XII. ásatásak alkalmával: 16, 17, 21, 27, 83, 87, 104, 130, 138, 152, 204 oldalakon.
Szamosi tájfelvételek: 9, 11, 13, 68, 69, 74, 189,

Halászok, csőszök, kerülők, munkásak, falusiak arcképei: 17, 23, 69, 89, 93, 102, 104, 105, 120, 130, 131, 172, 200, 221 oldalakon.

Sátortanyáról felvétel: 83, 120, 134 oldalakon.

Öreg falusi házak, udvar, utca, templom, temető, nyílpát, aszaló: 11, 13, 72, 76, 189, 213, 217, 221. oldalakon.

Ősi csipakötél tekerő szerkezet Panyolán: 189. oldalon.

Tutaj a Tiszán: 104. oldalon.

Halsütés nyárson: 102. oldalon.

Kenderáztatás a Túrban: 76. oldalon.

Sulykoló szamosszegi asszonyok a Szamos partján: 69. oldalon

Szénabüdü a Holttiza árkán: 16. oldalon

Panyolai parókia udvara: 13, 221. oldalakon.

Szatka Boldizsár és felesége: 13. 69, 221. oldalakon.

Levelek Kozma György ny. főispántól, Szatka Boldizsártól mellékelve: 51, 59, 60, 61, 63, 65, 127, 146, 179, 181, 182, 185, 223 oldalakon, másoktól is.

A XI-IK PANYOLAI RÉGÉSZETI ÁSATÁS.

ELŐZMÉNYEK.

A XI.-ik panyolai régészeti ásatást 1941 aug. havának 2-ik felére, 8-10 napra terveztem. Elhatározásomat 1941 jul. 28-án irásban jelentettem dr. Streicher Andor mátészalkai alispánnak, kérve őt, hogy a nábrádi körjegyzőség utján napi 10 inségmunkást bocsásson rendelkezésemre (331/1941 DMsz. ü. irat). Szatmár vármegye alispánja 18859/1941 sz. rendelkezésével 1941 aug. 8-án, a nábrádi körjegyző kezeihez 300 Pengő inségmunkabért utalt ki, a Déri Múzeum pénztárából pedig aug. 22-én, az ásatás költségeire, 200 Pengő elszámolási előleget vettem ki. Másnap, aug. 23-án már elutazásom napját is kitűzhettem és pontos érkezésemről levélben értesitettem Szarka Boldizsár panyolai ref. lelkészt. Kedvezőtlen vonatcsatlakozások miatt ezuttal Mátészalkára kértem kocsiját 1941 aug. 28-án reggelre. Az ásatás tényleges megkezdését szept. 1-ére jelöltem ki.

Miután elutazásom napja (VIII. 28) csötörtökre esett, úgy terveztem, hogy a következő pénteki napot a gulácsi Ecsegszeg megtekintésére forditom. Este visszatérek Panyolára és másnap, szombaton (VIII. 30) költözöm ki sátorommal és felszerelésemmel a panyolai Zsarókertbe, a kutatás színhelyére.

Régi hű emberemet, id. Szőke Sándor gulácsi kishalászmestert, jelenleg ecsegszegi csőszt tehát levélben, aug. 29-én reggelre, a panyolai tiszai révhez rendeltem ki a szokásos felszereléssel, Somogyi Zsigmond nábrádi körjegyzőtől pedig 1941 szept. 1-ére kértem a 8 munkás kiküldését. Szőke Sándor lesz a 9-ik, éjjel-nappali szolgálataiért dupla napszámmal. Előírás szerint a Közgyűjtemények Főfelügyelőségét is értesítettem az ásatásról. (ad 331/1941 DUsz.), ugyszintén a polgármesteri hivatalt is, melyre kaptam a 39745/1941 eln. sz. határozatot.

1941 aug. 27-én mindent előkészítettem, beszereztem, becsomagoltam, csomagjaimat a Déri Múzeumban hagytam s helyettesemnek, Lükő Gábor múzeumőrnek a hivatalvezetést átadtam.

Ezek előrebocsátása után idemásolom napról-napra vezetett ásatási Naplómat összes fénykép felvételeimmel együtt, továbbá az eredeti levelek et. Azok az írásaim, melyek a Déri Múzeum 1941-es Évkönyvében („Egy derűs és egy borus nap a beregi Tiszaháton") és a Déri Múzeum 1942-es Évkönyvében („A XI. panyolai ásatás") néhány kép kiséretében megjelentek, az itt közölt ásatási Naplókból készült kivonatok.

ELŰTAZÁSOM PANYOLÁRA

1941 AUG. 28.

Éjjel 3 órakor kellett már felkelnem, hogy kora hajnali vonatomat elérhessem. Még sötét volt, 4 óra felé járt az idő, mikor elhagytam Péterfia 46. sz. alatti lakásomat. Szerencsémre egy bérkocsi kocogott utánam. Leállitottam és a Déri Muzeumhoz hajtva, a szolgálatos rendőrőrszem segitségével csomagjaimat kihordtam rá.

Idejében kiértünk a Nagyállomásra. Csomagjaimat személypoggyásznak adtam fel. Nyiregyházán és Nyirbátoron keresztül utaztam Mátészalkára, hová 8 óra tájon érkeztem meg. Az állomáson Szarka Boldizsár kocsija várt reám az öreg Istvánnal.

Mihelyt felpakoltuk előhordott csomagjainkat, az öreg kocsis, régi jó emberünk, „Mi hír, mi ujság van odahaza?" – kérdésünkre mindjárt azzal kezdte, hogy nem mehetünk a rövidebb úton Nagy Dobos, Szamosszeg felé, mert Panyolán a Szamoson nincs se hid, se hidas, azért körül kell menni Matolcsnak hogy ott a vashidon átkelhessünk a Szamos jobb partjára, a panyolai oldalra.

Engem az ilyen akadályok nem zavartak, sőt örültem, ha minél nagyobb területet és minél több magyar községet bejárhatok.

Betérve Szalkára, találkoztam Peleskey Sándor nagydobosi lelkésszel, ki valamikor az 1920-as években szénior volt a debreceni Kollégiumban, mikor én mint bölcsészhallgató az Internatusban laktam és a konviktusban vele egy asztalnál étkeztem. Előmbe került a panyolai községi biró,

Máté is, ki tudta, hogy falujába tartok.

Mátészalkában DK felé lekanyarodva a falu végén elértük a zajtai vasutvonalat, hol K.-nek fordultunk és áthaladva a Kraszna-csatornán, keresztülmentünk Kocsordon. Kocsimból is láttam, hogy ez az Eczedi lápnak északi csücskére települt falu kincseskamarát tartogat a néprajzikutatók számára. Kívülről a Tisza Lajos kastélyát vettem szemügyre

A Holtszamos partján fekvő Győrteleket elérve, jobbra lekanyarodva végigkocsiztam a falun templomáig. Visszafordulva a tunyogi utra, egy darabon a Holtszamos mentén vezetett utunk. Három helyen, a Holtszamos elragadóan szép tájairól fényképfelvételt készítettem. (9. old. 1-3.).

A már 1937-ben felkeresett Tunyog és Matolcs községeken és az Ószamosan keresztülhatalva szomorúan kellett tapasztalnom, hogy a matolcsi szárazmalom, melyet akkor molnárával, Szabó Józseffel együtt lefényképeztem, nincs többé! Ez volt annak a vidéknek az utólsó működő, jóállapotú szárazmalma. Amit akkor láttam benne és amit a szárazmolnár elmondott, mindazokat leírtam „A panyolai Tiszáról végig a magyar Szamason" Debr. 1938 c. könyvemben. Akkoron javasoltam ennek a szárazmalomnak műemlékké nyilvánítását, fenntartását; Győrffy István budapesti egyet. tanárt is megnyertem az ügy pártfogójának, de mire megvalósításra került volna a sor, a II-ik világháború fergetegének zúgása vette át a szót és az irányítást! Aztán meg a szárazmalmat el is bontották, nincs többé! Csupán fényképem és rövid leírásom őrzik emlékét! Még szerencse, hogy ezek megmaradtak! (+)

(+) Kovács József matolcsi kántortanító 1942 VIII. 18. án közölte, hogy a szárazmalom áll, csak elébe építkeztek.

1.

GYŐRTELEKTŐL A TUNYOG FELÉ VEZETŐ MŰÚT 1½ KLM. SZAKASZON A HOLTSZAMOS MENTÉN HALAD. EZ A FELVÉTEL ITT KÉSZÜLT.~

2.

A BUJÁN TENYÉSZŐ VÍZINÖVÉNYZET HATALMAS FOLTOKBAN BORÍTJA A HOLTSZAMOS FELSZÍNÉT. ELRAGADÓAN SZÉP TÁJ!

3.

A MEGÁLLÁSRA KÁRHOZTATOTT EGYKORI ÉLŐVIZEKET LASSAN NÁD, KÁKA, GYÉKÉNY ÉS SÁS VESZI BIRTOKÁBA.

Úgy elgondolkoztam, mikor tovább menve, a matolcsi körúti és vasúti hídon áthaladva, láttam, hogy ennek az őrizetére és megvédésére két légvédelmi ágyú van felállítva....!? No de háborús világban a néprajztudományának nem igen van tekintélye, se szava! Egy vashíd ellenben a közlekedés védő bástyája!

Áthelve a Szamoson, ÉNy-nak vettük az irányt és Kábrádon, Kér-Semjénen keresztül igen jó hangulatban, a jól ismert tájak köszöntésével hamarosan Pányolára érkeztünk. Nálunk csak lovaink örültek jobban a hazatérésnek!

A panyolai ref. parókia udvara tárthapuval várta vendéghozó kocsiját. Mire kocsink a tornác feljáró előtt megállott, a vendégkeresztelő házi gazda már a kocsi mellett harsonázta üdvözlő szavait mosolygó szíves asszonya kíséretében és a boldog viszontlátás ujjongó örömével húzgáltuk le a kocsiról csomagjainkat.

A kederával árnyékolt verendán elfogyasztott kitűnő ebéd után Szarka Boldizsár barátommal sétára indultunk a faluban. A munkások toborzása révén a falu népe már tudta hogy abban az évben is folytatom az „Attila sirja keresését" és a fehér népek a kiskapuk mögé osonva néztek utánunk. Séta közben egy ódon nádfedeles házról és egy hosszú udvarról készítettem felvételt (11. old. 1–3.), a gátról is.

A révhez vezető utcán végig sétálva lefényképeztem a parti kocsmákat, mely ha nem is „kurta" de „oda vág ki a Szamosra", ellenben annak a hatalmas fahídnak, melyet a hátonaság

1.

ÖREG NÁDFEDELES PANYOLAI HÁZ UTCAFELŐLI PADFELJÁRÓ LÉTRÁVAL, MELY AZ ÁRVIZJÁRTA FALVAK SAJÁTSÁGA.

2.

HOSSZÚ, KÖZÖS UDVARON SORAKOZÓ ÖREG HÁZAK, SZÁRADÁSRA KIRAKOTT, ÁZTATÓBÓL HAZAHOZOTT KENDERKÉVÉKKEL.

3.

A SZAMOS VÉDŐGÁTJÁNAK EGY RÉSZLETE PANYOLA ALATT. A FÜVES FELSZÍN SZERINT CSAK GYALOGJÁRÁSRA HASZNÁLJÁK.

épitett, csak a romja maradt. A télvégi romboló jégár jóformán az egészet elseperte, amint azt fénykép felvételem is mutatja. Én, mint tiszapartó ember jól ismerem a folyók természetét, a jégtorlaszok szörnyűpusztitásait. (13. old. 1. 2.).

Megnéztük az új hidaslejáró földmunkáját is. A régi hidas is elpusztult, majd csinál Kósa Ferenc újat az olcsva-ápáti hidasépítő telepen, melyről 1937-ben adtam ismertetést a Déri Múzeum Évkönyvében.

Rövid sétát tettünk a Szamos töltésén is Ludasszeg felé, beszélgetve a falu életéről, közös ismerősökről. Visszatérve, Szarka bátyánk ugy vezetett be a faluba, hogy az én hirhedt volt fuvarosom, Baranyi Károly telkét meglathassam. Ugyanis Károly végül is megemberelte magát. A régi házát istállónak alakitotta át, maguknak pedig új házat épittetett, ami most a család büszkesége. Az udvaron láttuk a kis unokát is. Bódi barátom nekem elárulta hogy azt a kis babát „vadgólya" hozta Baranyi Jolánnak. Az öreg Baranyi felesége, a közismert Janka néni szinte meghatódva örült látogatásomnak, Károly azonban maga nem volt otthol, ganajat hordott a mezőre.

Hazatérve a parókia udvarárál is készitettem két felvételt. Az egyiken rajta van házigazdám feleségével, a másikon az udvar gémes kútja és gazdasági épületeinek egy része (13. old. 3-4.).

Mivel kora hajnal óta örökös mozgásban voltam és sokat sétáltam, kocsiztam, vacsora után hamar lefeküdtem. Félálomban is Gyurgyalagok és Varjúcsapatok szólása csengett a fülemben, hiszen egész nap hallottam őket hol közelről, hol távolból....

1.

KOCSMAHÁZ KÖZVETLEN A GÁT TÖVÉNÉL, A RÉVFELJÁRÓ MELLETT. „FALUVÉGÉN" VAN, DE NEM „KURTA" ELLENBEN „ODA RÚG KI A SZAMOSRA".

2.

A HADSEREG ÁLTAL ÉPÍTETT, A TÉLVÉGI JÉGÁRTÓL ELSEPERT FAHÍD ROMJAI. TERVBEVETT ÚJRAÉPÍTÉSÉRE NEM KERÜLT SOR. –

3.

A PANYOLAI PARÓKIA UDVARFELŐLI ELEJE, BEKERITETT KIS KERTTEL, MELYBEN A FILAGORIA ÁLL. – ELŐL SZARKA BOLDIZSÁR REF. LELKÉSZ ÉS FELESÉGE ÁLLANAK. ~

4.

A PARÓKIA UDVARA GÉMES KUTTAL, BALRA ELŐL MAGTÁR ÉS NYÁRI KONYHA KÜLÖN ÉPÜLETE A PAPILAKÁSSAL SZEMBEN. ERRÉBB A KERT FELE SERTÉSÓLAK. BALFELŐL, A SZOMSZÉDHÁZ FELETT, A REF. TEMPLOM TORONYCSUCSA LÁTSZIK.

AZ ECSEGSZEGI KIRÁNDULÁS.

1941 AUG. 29.

A vendéghálószoba rendkívül kényelmes ágyában, amilyet csak a falusi magyar asszonyok tudnak liba-kacsa-pehelypárnákból és -derékaljakból összeállitani, reggel lustán elhevertem. Fél 8 óra volt, mire felkeltem, pedig az udvaron gyönyörű napfényes idő várt reám és a verendén fehéren ragyogó, minden jóval megrakott teritett asztal!

Az öreg Szőke Sándor ecsegszegi csószt is kirendeltem ma reggelre a panyolai tiszairévhez, azért illő volt, hogy mielőbb ott legyünk. A mai napra a panyolai Nagyszeg és a gulácsi Ecsegszeg megismerése volt kitűzve. Estére a pap kocsijá értem jön és én visszatérek Panyolára. Ebben állapodtunk meg. Aug. 30-án, vasárnap lesz aztán az ásatási helyszinen a sátorverés, szept. 1-én pedig megkezdjük a XI.-ik kutatást.

Szarka Boldizsár lelkes barátunk maga is velem tartott kocsiján. Első sorban a Zsarókertbe hajtottunk, mert kiváncsi voltam, hogy a tavaszi romboló árvizek után milyen állapotban van a X.-ik ásatással ott hagyott lelőhely?

A meredek part bizony sokat változott: nagy szakadások és süllyedések mutatkoztak. Kb 6-8 méter széles partszakasz pusztulhatott el a lelőhely felett. A vízszélen egy csaposfejű oszlop volt eldőlve. A Kis Túr medrébe valaki néhány hegyezett karót rakott össze.

Helyszini szemlénk után átkocsiztunk némi visszakanyarodással az alig 1/2 klm-re fekvő révhez.

Itt várt reánk az én hűséges munkatársam csolnakával együtt. Meleg kézszorítással és öleléssel köszöntöttem a derék halászmestert, aki nélkül az én panyolai kutatásaimat ma már el se tudnám képzelni.

Bódi bátyám kívánságára a homokos partról felmentünk egy magasabban álló diófa alá és szerencsés megérkezésünk és találkozásunk örömére megittunk 1-1 pohárbor-áldomást! Aztán onnan, a diófa alól üdvözöltem az ismerős, gyönyörű tájakat, a Tiszát, a Túrtői palajt, a gyurgyalagos kékeget, a révkunyhát a tulsóparton, no meg az öreg Szőke bácsi türkizkék szemeit..... mindent és mindenkit,..... az én kedves keretteimet!

Sokáig azonban nem időzhettünk, mert messziről hívogatóan integettek az ecsegszegi nyárfák domború fejei..... hol ezüstre, hol kékes zöldre tűnedeztetve arcuknak színeit a játszó szellők incselkedése szerint.....!

Talán túl gyorsan is engedelmeskedtem a hívó szineknek, mert Bódi bátyámtól hamarjában elkörzönve, pár perc alatt áteveztünk a folyón.

Csolnakunkat a hidaskarjához láncoltuk az evezőket a fenekére fektettük és Piros Sándor révész gondjaira biztuk.

Elhaladva a révészkunyhó mellett, a csigakötél tartó bakot fényképeztem le. Mellé állítottam az öreg Szőkét is, hiszen ő éppen olyan megörökítésre méltó néprajzi tárgy, mint amaz!

Behaladva a panyolai Nagyszegbe, rendkívül élvezetem a szénaboglyás, ligetes tisztásokat. Ezeknél poetikusabb tájképeket álmodni se lehet! Egy részletet fényképeztem is (16. old. 1-3). A Nagyszeg jó részét bejártuk. A szorgalmas panyolai

1.

A PANYOLAI TISZAI RÉVBEN A HIDAS CSIGAKÖTELÉT TARTÓ BAK. MELLETTE SZŐKE SÁNDOR ÁLL.

2.

A PANYOLAI „NAGYSZEG" EGYIK LEGSZEBB RÉSZLETE. LIGETES TÁJ SZÉNABOGLYÁKKAL.

3.

SZÉNABŰRŰ A HOLTISZA VIZES ÁRKA FELETT, MELYEN ÁT LEHET A „NAGYSZEG"-BŐL „ECSEGSZEG"-RE MENNI.

1.

ECSEGSZEGI TÁJ SZARKA GYULA FÖLDJÉN FELVÉVE.

2.

PÁL JÁNOS KERTÉSZ ÉS KUNYHÓJA SZARKA GYULA ALMÁS KERTJÉBEN. MEGETTE SÖVÉNYFALÚ MÉHES VAN.

3.

4.

NÁNÁSI SÁNDOR ALMACSŐSZ KUNYHÓJA. A TŰZHELY FELETT ESŐELLEN VÉDŐ ERESZ ÉS MELLETTE EGY MAGÁNOS NAPRAFORGÓ SZÁRA DISZELEG.

magyarok mindenfelé sarjút kaszáltak vagy a sarjúrendeket rakták boglyába. Elbűvölő tájrészletek tárultak elém!

Mikor elértük a Holttisza medrét, megkerestük a fokon az átjárót, amit fényképeztem. Aztán egy „szénabürün" mentünk át s ezzel ráléptünk a gulácsi Ecsegszeg földjére. Ez tehát a Szőke bácsi által őrzött tiszakert. Ismerte is minden zegét-zugát! Mikor Szarka Gyula gulácsi földbirtokos fiatal gyümölcsfáihoz értünk, egy öreg „Citromkörtefa" alatt lepihentünk. Ezt a tájat is lefényképeztem. (16. old. 1–3.). (17. old. 1.).

Az „Almáskert"-ben felkerestük Szarka Gyula kertészének, Pál Jánosnak a kunyhóját, mit fényképeztem. Megnéztem kertészeti felszerelését és a vesszőből font új méhest. A méhkasok a kunyhó oldalában vannak. Hogy a mézet el ne lopják, a kasok elé egy ritka fonású vesszőfalat készítettek, egy magas sövényt. A dolgozó méhek ennek a sövényfalnak a hézagain át járnak a kashoz be és ki. Számomra ez egészen új dolog volt! (17. old. 2).

Aztán a közelben mutattak egy öregfát, melynek odújában vadméhek tanyáztak! Szőke bácsival összenéztünk olyan félmosollyal, mert párévvel ezelőtt, 1932 nyarán, a 2-ik panyolai ásatás alkalmával elbeszélte nekem, miképpen fosztott ki éjjel, itt a Nagyszegben, egy vadméhodút. A betapasztott nyilású odúba sarjúdohány füstöt fújt, egy fúrott lyukon keresztül. A méhek kimulása után egy a fatörzsén körülcsavart kötővel hangfogót csinált és az odú oldalán éles baltával vágott lyukon át a mézet kiszedte. A hangfogó a közeli csösz miatt volt szükséges (Déri Múz. Evk. 1934. 101 l.).

Mivel már magam is régen megtanultam, hogy a népies vadászat, halászat s általában az élelemszerzés titkos „tudományát" nem célszerű sőt egyenesen káros „lépten-nyomon, mindenkinek elárulni, a világért el nem árultam volna a Szőke bácsi mézszerző tudományát. Lehet, hogy Pál Jánost se a „kis kutya kaparta"! Lehet, hogy a „tudománya" a Szőkéét is meghaladja, de „hallgatni arany!" —

Ezután felkerestük az öreg Szőke másik kollegóját, Nánási Sándor almacsászt az ő kunyhájában. Két fénykép felvételt is kérzitettem róla, mert ennek a kunyhónak 3 nevezetessége van:

1., itt van Eczegszeg kaszinója;
2., a tűzhely felett esőtől védő eresz van
3., a tűzhely mellett egy magános napraforgó áll őrt.

Mindezeket fényképeink is mutatják. (17. old. 3-4. sz.). A védő ereszt csak akkor helyezi a tűzhely fölé, ha esik az eső s így nem oltja be a tüzet.

A kaszinó-elnevezés pedig azért illeti meg a Nánási tanyáját, mert csendes estéken itt gyülnek össze mind a hárman időtöltő beszélgetésre; tehát egy tiszkerti csősz, aki egyuttal halászmester is, közismert „süllő halász"; egy kertész, aki méhész is és egy almacsősz, aki bámulatraméltó türelemmel és gondoskodással lehetővé tette, hogy örökké égő tűzhelye közvetlen közelében egy közönséges napraforgó több méter magasra nőjjön fel! Ha valaki e-tűzhely-kaszinó alatt egy süllyesztett kis szobát épitene, hová a diskuralók minden szava behallatszana: szivesen eltöltenék ott akár heteket is, hogy ellesett

beszélgetésüket, az ő tudtok nélkül, legyorsíthassam. A magyar néprajztudomány bizonyára szívesen venné! Mert minden népi vallomás és lelki megnyilvánulás ködösítő és torzító kerékkötője a tanu, eszmecserélő párbeszédnél egy harmadik személy! A titkon ellesett szavak és gondolatok értékei az alkotó tudásnak!

Kisétáltunk a Holttiszához, melynek partjáról elragadó látványosságban volt részem! Tükröző, nép sik víz! A partmentén, innen is, tulnan is java virágzásban lévő vizililiom, amit a nép itt „vizitök"-nek nevez. Helyenként sulyom, gyékény..... Köztük fehete Szárcsák és Vizitynhok, mint kis ördögök úszkáltak vagy sétáltak a vizen hasaló leveleken.... A vizitök páratlan szépségű fehér csillagai kis csoportokban gyöngyöztek a szélvizek mozdulatlan sikjain! Öreg fűzfák borultak feléjük, mintha az volna a hivatásuk, hogy vigyázzanak ezekre az álomszerű törékeny csodákra....!! (21. old. 1-3.).

Középen a mély tiszta víz a nyári eget tükrözte.....! Ezt a jelenséget se leírni, se lefényképezni, se lefesteni nem lehet! Ennek bűvöletében az ember szeme örökké csak keres, kutat, fürkész valami bizonyosság után vágyik.....! Ilyenkor és ilyen helyen az ember szíve, lelke örökké csak kérdéseket tesz fel..... de azt se tudjá, kinek vagy kihez....? Végre a Nagyszeg csücskében felfedeztem egy, hatalmas Ezüstnyárfát, mely fejjel kimagaslott társai közül... és megnyugodtam, mikor meghallottam a szavát is és megértően elhittem neki, hogy ezt a sok-sok egybevegyült szint, illatot, csendet, mélységet és magasságot,

1.

A HOLTTISZA SIKVIZEIN A „VIZILILIOM" VAGY „VIZITÖK" PÁRATLAN SZÉPSÉGŰ FEHÉR CSILLAGAI KIS CSOPORTOKBAN GYÖNGYÖZTEK.

2.

ÖREG FŰZFÁK FELÉJÜK BORULVA VIGYÁZTAK EZ ÁLOMSZERŰ TÖRÉKENY CSODÁKRA...! EGY KIEMELKEDŐ

3.

EZÜSTNYÁRFA ZENGEDEZTE, DALOLTA KI AZ EGÉSZ TÁJ GYÖNYÖRŰ HANGULATÁT, A TERMÉSZET HÁLAADÓ ZSOLTÁRAIT!

ezt a mindent átfogó őszinte hangulatot ő hivatott itt kidalalni, szüntelenül dudorászni, dallamos versezetbe foglalva .... és az egész Táj nevében és megbízásából, mint a Nagytermészet hálaadó zsoltárait, elzengedezni ....!! (21. old. 2-3).

Az a néhány perc, amit itt töltöttem, valóságos ünnep volt számomra a Természet templomában! A Holttisza partjáról átsétáltunk a töltésen és letanyáztam a Szőke Sándor kunyhójában. Ez a vesszőből font, sárral tapasztott és szalmával fedett csőszkunyhó ott van a tiszai gát külső tövében, ahol a Gulácsfelől az Ecsegszegbe vezető dülőút kettéágazik.

Ezen az uton lehet szekérrel az Ecsegszeget megközeliteni. Senki a csősz szemét el nem kerülheti! Egy jó csősznek tudni kell állandóan, ki, hogyan és mikor lépett be a kertbe és mikor távozik, mi van nála? A csősznek joga van megnézni a távozó szekerét, zajdáját és kosarát, tarisznyáját vagy kötőjét. Jól begyakorolt, éles szemét semmiféle huncutság el nem kerülheti. Egy féltekintettel többet lát, mint más kétszemmel!

Ha rossz, esős idő van, a csősznek akkor is szemmel kell tartani az érkezőket és távozókat. Ezért van a kunyhó oldalán jobbra is, balra is egy-egy kis üvegablak, melyen keresztül minden mozgás megfigyelhető!

Egy rendes csősz eszén senkinek se szabad túlteni! De ez csak akkor lehetséges, ha a csősznek egy olyan betanult, okos munkatársa van, mint a Szőke Gabi kutyája. Különösen éjjelente van szükség egy jó kutyára, melynek érzékszerveit, kitűnő szaglását és hallását a legravaszabb és legóvatosabb tolvaj sem tudja

1.

SZŐKE SÁNDOR ECSEGSZEGI CSŐSZ KUNYHÓJA.

2.

SZŐKE SÁNDOR A GABI KUTYÁJÁVAL. BALRA ELŐL A KIS DESZKAÓL, A GABI ALVÓHELYE.

3.

A FIGYELŐ GABI KOLONCÁVAL A VÍZ SZÉLEN.

elkerülni vagy kijátszani. Ilyenkor a csősz és kutyája egyesült erővel végzik hivatásukat. Az öreg Szőke csak a Gabi kutya segitségével tudta elkészíteni azt a macskabőr-dohányzacskót, melynek megszerzését és elkészítési módját leirtam a Déri Múzeum 1939-1940. évi Évkönyvében (141-147. ll.). Ezt az írásomat Móricz Zsigmond is leközölte Kelet Népe c. folyóiratában (1942 ápr. 1. szám).

De nézzük meg, mi is van az ecsegszegi csőszkunyhóban és környékén? (23. old. 1-3.).

Ha a deszkaajtóval szemben állunk, balkéz felől, a kunyhó oldala mellett van a Gabi kis deszkaólja, melyben aludni szokott. Megette tüzifa szárad. A kunyhó háta megett láttam egy kaparóhálót, egy vesszőből font tapogatót, szárazgallycsomót, napraforgószárat és rőzsékötegeket. Benn a kunyhóban alvóhelyül szolgáló két dikó van telerakva mindenféle aprósággal. A falon süllőhorgok, a sarokban összegöngyölt kétközháló. A dikón rongyszőnyeggel letakart széna. Bőrtarisznya, kenyérzsák, vaslábasok, vizesedények, meleg ujjas, egérfogó, kanalak, kések és hasonló apróságok egész sorozata boritják a falat.

A deszkaajtón belül a szokásos, fából faragott recéshátu tolózár van, melyet egy fúrott lyukon át vaskampóval lehet előre vagy hátra tolni. Ez azonban a nagy gyakorlattal rendelkező rosszemberekkel szemben mit se ér. A tolózárnál biztosabb a vaslakat a retesszel. Ha Szőke elhagyja a kunyhót, kivül a retesszel az ajtót belakatolja. Nehogy azonban az alvó csőszre valaki a kunyhót rálakatolhassa, a vasretesz magára az ajtóra is lehet lelakatolni.

Így az alvó csőrt nem lehet a saját kunyhójába becsukni. Igaz, hogy egy szemfüles jó kutya mellett az tulságos óvatosságnak látszik, de vannak olyan „tudósok", akik a leghamisabb kutyával is el tudnak bánni többféle módon.

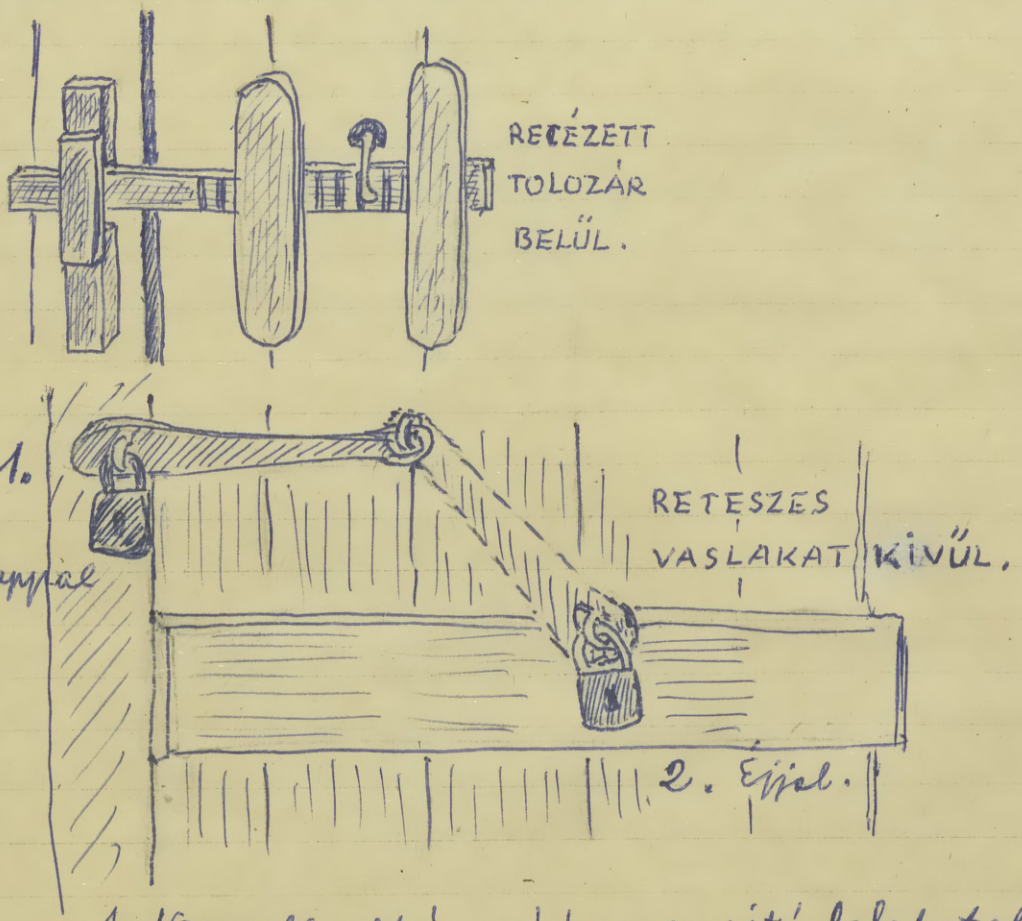

1. Nappali eltávozáskor az ajtó lelakatolva.
2. Éjjeli bennalváskor a retesz az ajtóra rálakatolva.

Így Szabó György, Debrecen város hortobágyi csikás-számadója a XIX. század közepén, nézésével és hangjával a leghamisabb komondort is jámbor állattá hipnotizálta (Feldolgoztam „Fogadás a puszta" c. kéziratos elbeszélésemben), az alföldi betyárok pedig a szerelemre vágyó szukakutyák balzsamával a legvadabb tanyasi kutyát is bizalmassá szelidítették s így a jószágot nyugodtan elkóborolhatták (l. Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor c. regényét!) éjnek idején.

Ebédre a csőszkunyhó előtti tűzhelyen szalonnát sütöttünk. A világnak ezt a legízletesebb eledelét jó borocskával fogyasztottuk el. Ebéd közben Szőke bácsi Jani fia egy Csatári Béla nevű sárospataki képezdésszel keresett fel bennünket, aki elbeszélte, hogy az én „A panyolai Tizáról végig a magyar Szamoson" c. könyvemről egy cserkésztáborban előadást tartott. Az ember nem is sejti, hol kerül ez a kis könyv szóba?!

Eljött hozzánk a Szőke bácsi felesége is Juliska kislányával, egy tömött zsákot cipelve. Ma egész délelőtt gyógyfüvet szedtek itt az Ecsegszegben és pedig Csúszóharapta vagy Lóheretetű-füvet, melynek kilójáért 5 fillért kapnak. Szedtek Szederlevelet is. A gyűjtött füvet a falu birója szedi be.

Szóba került az is, hogy egy gulácsi ember gólyanyakból szokott dohányzacskát csinálni. Azzal nincs annyi babramunka, mint a „macskabűrrel"!

Aztán pár korty borocska megoldotta a „vénasszony" nyelvét, ahogy Szőke bácsi a feleségét mindig emliti és elmondta, hogy az öreg mi mindent csinál mostanság. Akár hiszem, akár nem, egy „tekenyős békát" hizlal, hogy a Juliska lányának, ha majd férjhez megy, szappantartót csináljon belőle. A hasatekenője lesz az alja a szappantartónak s arra szereli rá forditva a háta tekenőjét. „A húsa nem kell, azt csak egyék meg a nagy úrak!". (+)

Ebéd és beszélgetés után megnéztük a Holttisza kanyarulatát, ahol az öreg Szőke

(+) Nem sikerült végül se, mert Szőkéné asszony „elfőzte".

1.

A HOLTTISZÁNAK AZ A RÉSZE, HOL SZŐKE SÁNDOR EGY NYÁRON 9 M MÉLYSÉGET MÉRT. VALAMIKOR A TUTAJOSOK A VESZEDELMESEN MÉLY KANYARBÓL CSAK NEHEZEN SZABADULTAK KI.

2.

ECSEGSZEGI RÉSZLET, ELŐL SZŐKE SÁNDORRAL. A KÉP KÖZEPÉN HÁTUL ÁLL AZ AZ AKÁCFA, MELYRE GABI AZ ELVADULT KANDURT FELZAVARTA. SZŐKE KÉTSZER LERÁZTA S VÉGRE DOHÁNYZACSKÓT CSINÁLT BELŐLE.

egy izben, nyári vizállásnál, 9 m mélységet mért. Az öregemberek emlékezete szerint ebben a mélységben a tutajosok gyakran elakadtak. Ilyen veszedelmesen mély kanyar volt Kisarnál is, hol a sóért valamikor sok tótot megöltek. „Sóslábbók" gyakorta jöttek le a Tiszán (27. old. 1.).

A Vizitök fehér csillagai itt is szép számmal ragyogtak. A közelben kenderáztaták munkáját néztem. Itt is ugy csinálják, mint a Bodrogközön.

Távcsövemmel figyeltem a vizimadarak életét is, majd elsétáltunk a gátra, honnan láthattam a tarpai tornyot, de a gulácsi tornyot erdő fedte el. Láttam a szeliden kéklő beregszászi hegyeket is. Hálát adtam az Istennek, hogy megértem ennek az országrésznek a visszatérését! Aztán lejöttünk a füzesbe, hol szedret találtunk. Cigándi gyermekkorom boldog emlékeivel rakosgattam a számba az üditő gyümölcsszemeket!

Visszatérve a kunyhó felé, Szőke bácsi megmutatta Nánási almacsősz horgászó helyét is, de engem ennél jobban érdekelt az az akácfa, melyre Gabi az elvadult kandurmacskát felzavarta, Szőke kétszer lerázta s végre mégis csak egy takaros dohányzacskó lett belőle. (27. old. 2.).

Rendkivül élveztem, mikor az öreg mester a helyszinen elmagyarázta nekem ujra a végtelenül érdekes esetet. Leirásomon egyetlen sort sem kell megváltoztatnom, mert olyan volt a helyzet, amilyennek elbeszélése után elképzeltem irásomban.

Visszatérőben a csőszkunyhó felé egy gémeskút-ra lettem figyelmes, melynek az ágasa élőfa volt a gém végére különcnek pedig egy olyan vasvedér volt akasztva, melynek oldalára párhuzamos lyuksorokat vágtak, míg a fenekébe egy négy-szögletes lyukkal ellátott fakorongot illesztettek.

Ennek a vasvedérnek a történe-tét bajos lett volna kitalálni, a megfejtéshez az öreg Szőke „tudománya" kellett. Szépen elmondta nekem, hogy ebből a vedérből valamikor, mikor a fenéke kilyukadt, a gazdája „szecska vágó"-t készitett, azaz marharépát da-rált vele a tehénnek. A kilyuggalt vedret befenekelte, tengellyel és hajtókarral látta el, mint a köszörűkövet és az egészet bele-helyezte egy lerögzitett bádagvederbe; ebben forgatta, mialatt az élesszélű lyuksorok a kétedény közé rakott répát szecskává da-rálták. Mikor aztán a szecskavágó is felmondta a szolgálatot, a lyukasztott vedert téglával, gyephanttal megrakta és kutkölöncöt csi-nált belőle. A szegény ember úgy segit magán, ahogy tud és mindent felhasznál a végletekig. Vedrünk élettörténetének valószinüleg ez az utolsó fejezete!

17 óra felé járt az idő, mikor a csőszkunyhó-tól elindultunk a panyolai tiszai rév felé, de most már egyenes úton, a Gabi is jött velünk. Elbúcsúztam Nánási Sándor almacsösztől is. A szilvásokban cinkéket, egy Zöldküllőt, Tarka-harkályt és egy Tövisszúrógébicset figyeltem meg, mikor a „fokon" átkeltünk.

A révben otthagyott csolnakunkra szálltunk és felevertünk a „Túrtöi palaj"-ra. Itt terep-szemlét tartottunk és a balparti lelőhelyünkkel

szemben, a bokros palajon sátortanyámnak helyet kerestünk.

Előbb a Nagyszegen, itt a Túrtői palajon a koloncos Gabi-ról is csináltam fénykép felvételt. Csőszöknél, kerülöknél szigorúan elő van írva a kolonc-viselet, hogy a mezei nyulat ne tudják „elütni" a pecsenyére mindig éhes, élelmes kutyák. No de, mint mindennek, a kolonc-hordásnak is vannak fortélyai! Ha a csősz is ügyes, meg a kutyája is, a kolonc az üldözőt alig-alig akadályozza a cél elérésében! Fontos csak az, hogy „jegyes" vadász elébe ne kerüljenek, mert azok aztán nem ismerik az irgalom-kegyelem fogalmát! (23. old. 3.).

A tanyahely kiválasztása után megfürödtem, mert az egész napi császkálásban mindig csak erre gondoltam! A Tiszapartján született ember ezért a világért meg nem sértené imádott Folyóját azzal, hogy nyáron bután, közönyösen, fürdés nélkül úgy álljon ki a partjára, mint egy kotlóstyúk, amelyik csak a porban szeret hentergőzni....! Hiszen a Folyó-nak, még ha senki se sérti meg, mint a jó egészség pogány Istenének, a fürdés közben nyújtott üdítő jóságáért, mindenképpen hálaáldozatot kell adni! Minden parti falutól, várostól minden évben ki is követel legalább egy emberéletet! Azért se megharagitani, se megsérteni nem szabad, nehogy fokozza igénylését! Mindezt még gyermekkoromban tanultam olyan cigándi öregektől, akik fülük előtt a hajukat csimbókra kötötték és életükben mást, mint Tiszavizet, nem ittak!

Azáta régész életem és – tanulmányaim során sokat foglalkoztam az emberáldozatok kultur-történeti jelentőségével és meggyőződéssel állitom, hogy az egyetemes és összehasonlitó néprajzi tudomány

idevonatkozó adatai mélyre nyúló gyökérszálainak legvégét a pogány istenfogalmak és ősi mítoszok legalsó szintű talajában kell keresni!

Fürdés közben végig sétáltam a parton. Ilyen finom homok még sohasem volt rajta! Felettem Szürkegémek evickéltek el felkvő S-alakba görbített nyakkal. Egy túlsóparti fa körül 10-15 darab Gyurgyalag szállongott. Lágyan zengő jólismert hangjuk figyelmeztetett jelenlétükre.

Egy helyen a vízszéltől 1 m távolságra két Széki lile-t (Juhászka) vettem észre. Fehér begyűkkel a víz felé fordulva mozdulatlanul állottak. 4-5 lépésre meg lehetett őket közelíteni, nem repültek fel, mindig csak a hátukat fordították felénk. Ettől annyira beleolvadtak a homok színébe, hogy alakjuk alig rajzolódott ki. Ez a tudatos, csodálatos „mimikri". A part felől közeledő részére szinte láthatatlanok. Fehér begyűket azért tartják a víz felé, mert onnan kevesebb veszély fenyegeti őket.

Hogy a Széki lilék magatartását tanulmányozzam, beültem csolnakomba és feléjük eveztem. Mikor elébük értem, úgy 4-5 m távolságra, szépen hátat fordítottak nekem, miáltal beleolvadtak a homok színébe. Ha evezőmmel kopogtam, csak a fejüket fordították visszafelé, fehér begyűket nem mutatták.

Ahogy csolnakom távolodott tőlük, begyével ismét a víz felé fordultak. Bizonyos, hogy a két Széki lile azon a helyen akarta az éjszakát tölteni. Törékeny parányi testük egyedüli védelmező fegyverét, a mimikrét alkalmazták bámulatra méltó tudatosan.

Én kísérletezésemet folytatni akartam, csolnakommal vissza akartam kerülővel fordulni,

mikor Szőke bátyánk Gabi kutyája, nagy bosszúságomra odaszaladt a füzesből, egyenesen a Lilék felé, melyek természetesen kénytelenek voltak elszállani.

Felrepüléskor láttam jól fehér begyüket, ami megkülönböztéti őket a fehetörvös Parti- és Kis liléktől. Gabira haragudtam egy kicsit, de azért igy is kigyönyörködtem magamat. Amilyen gyorsan futnak, olyan gyorsan repülnek is. Bársony István nagymesterünk „viziegérnek" nevezi őket (Magyar földön. 2. kiad. 105. l.) – Csörgey Titusz hires magyar ornitológus egyik legbájosabb madárrajzát a „Pihenő juhászkák"-ról készitette (Herman O. A madarak hasznáról és káráról. 5. kiad. 1960. 5. l.).

Ezután átkeltünk a balpartra, a Zsaró-Kert alá és ott alaposan szemügyrevettem a lelőhelyet, megterveztem hétfőn, szept. 1-én kezdődő ásató munkámat. Keskeny, ferde lenyesés után, a lesüllyedt partrészt fogjuk eltakaritani és az alatta levő, betemetett részt feltárni. Ugy láttam hogy legcélszerübb lesz az északi palánk vónalától lefelé vallatni a partot.

Közben tutajok ereszkedtek le a Tiszán. Elvonulásuk után csolnakunkon mi is leereszkedtünk a révhez, hol István, a pap kocsisa fogatával már várt reám. Szőke átevezett a jobbparti révészkunyhóhoz, mi pedig lassan bekocsiztunk a faluba, Bódi bátyánk parókiájára.

Utközben elgondolkoztam végzett napi munkám eredménye felett. A fényképfelvételeknek örültem. Hogy dohányzacskát gólyanyakból is szoktak csinálni, ezt eddig nem hallottam, nem olvastam! Az a tudat is felette boldoggá tett, hogy „Egy dohányzacskó élettörténete" c. irásom

ecsegszegi helyszínét, hol az egész, nem mindennapi esemény lezajlott, szinről-szinre láthattam.

A vacsorát Bódi bátyánk kedves, baratságos családi körében, a verendán fogyasztottuk el. Borozgatás közben elbeszéltem élményeimet, mialatt a Félhold kékmezőjének legelőjére gyönyörű bárányfelhők gyültek össze, ... A felhőbárányok hasa alatt csillagok bujkáltak hol ki, hol be.....

Mikor beszélgetésünk olykor-olykor megszünt, olyankor szinte megrémültem attól a szörnyű, nyomasztó csendtől, mely esténként a falura szokott ereszkedni....! Még azt is meghallottuk, hogy a gyümölcsöskertben egy körtve lekoppant a fáról:

– No, ez a tiéd, János! – mondta Bódi bátyánk a világ legtermészetesebb hangján és már is ment le a kertbe és hozta nekem a zamatos gyümölcsöt, melyet lehullása után két perc mulva elfogyasztottam. Piacról élő városi embernek ilyen friss gyümölcsöt nincs módjában enni!

Aztán rövidesen nyugovóra tértünk.

PIHENŐ JUHÁSZKÁK.

CSÖRGEY UTÁN.

KIKÖLTÖZÉS A TÚRTŐI PALAJRA.

1941. AUG. 30.

Reggel a magammal hozott szalmazsákot az istálló melletti szalmakazalból kitömettem, 10 órára utra készen állott a szekér teljes felszeretéssel és én István kocsissal kiköltözködtem a Zsarókertbe. Ott várt reám az öreg Szőke Sándor, aki már csinálta is a meredek parton levezető földlépcsőlejárót.

A szalmazsákot és minden csomagomat lehordattam a csolnakra és átkeltünk a Tiszán mindenestül. Mivel István kocsis a fogatot nem hagyhatta magára, őt hazaengedtam a faluba, egy a sátorverést Szőke bácsival ketten végeztük el. Egy úszónadrágot hagytam magamon és úgy segitettem az öregnek.

A sátorverés és az egész tanya berendezése jóformán egész nap eltartott a már megszokott módon.

Egy kissé emelkedettebb homokpadkán, de már a bokrok között állitottuk fel a sátort, nyilásával a Tisza felé. Belehelyeztük a szalmazsákot, a ruhaféléket. Ez az első teendő, hogy ha eső talál jönni, ne ázzanak meg. Ezután következik a kisasztal elkészitése a lócával, utána a Szőke bácsi alvóhelye, a féleresz felállitása, a tűzhely és a tüzelőanyag, az edények, a főzőállvány, a bádoglemezzel bevont élelmiszer láda elhelyezése és hasonló tanyaberendezési munkálatok.

Alkonyatra mindezzel elkészültünk.

Ma délre mindössze két kis piritás kenyeret ettem és uzsonnára egy üres teát ittam, mert megterheltem a gyomromat. Nem vagyok szokva

már a falusi papok szörnyű zsíros konyhájához, de az is lehet, hogy a tegnapi fürdéskor fázott meg a gyomrom, mert a víz hűvös lett.

Körülnézve a tanyámon, megállapitottam, hogy sátorom a homok padka kis tisztásán, melyet buján nőtt, 2-3 m magas vesszőjű nyárfa és fűzfabokrok vesznek körül, 5-6 lépésre a víz szélétől, gyönyörű helyen van! Csupa szín, ragyagás minden! A fiatal nyárfavesszők meggypirosak, terjedelmes, hatalmas leveleik sárgás zsírosfényűek, a fűzvesszők pedig bogyózöldek vagy viaszsárgán mosolyognak! Ezek ölelik körül a kis tanyát!

A homokpadka meredek falát magam nyestem le egy helyen lejtősre, lapáttal, hogy kényelmes legyen a fel s lejárás.

A Szőke bácsi félereszét hátulról kövér nagylevelű nyárfavesszőkkel raktuk be. Ezek a széles nagy levelek, mint a pala, úgy fedik a féleresz hátát. Lémosakodó fürdést is végeztem.

Szőke bácsi tudta a kötelességét: tüzeléshez szárazgallyat hordott össze és estére jó tüzet rakott, mely mellé leheveredtünk a homokra és beszélgettünk.

Végignéztem a felhőbe merülő Napot és az alkonyati szinek pazar tükrözését a Jánd, Apáti felé folyó vizen, majd a Zsarókert felett fátyolosan libegő Félholddal beszélgettem..... Mikor így eltűnődtem, hűséges emberem csak pipált és hallgatott.... De azért hozzá is intéztem közben néhány szót, bár az is lehetséges, hogy amit feléje szóltam, azt a Holdnak akartam mondani, és a Holdhoz intézett szavaimat viszont Szőke bátyánknak, ránézvést, dadogtam el...!?

Hogy ilyenkor mit gondolt felőlem, sohasem árulta el, mert babonás, pogány hitű volt és biztosra vette, hogy ilyenkor nem vele, hanem valamelyik Szellemmel beszéltem .... ilyenkor pedig hallgatni kell!

A Hold párás játyolaiból csőt olvastam ki. És csakugyan, alig hogy elsötétedett, Délről és Nyugat felől a látóhatár messzeségében villandások jelezték a közeledő borulást.

A villanások egyre nagyobbodtak és gyarapodtak..... Két Bakcsó (Nyctícorax n.n.), itt a Tiszahátón „kvak-kvak"-szava után „Vakvarjú", Gulácson „Gálgém" a neve, kiáltozva repült a Tiszán keresztül..... Szemben a panyolai parton felhuhogott az első Bagoly is.... A hátunk mögül, a gulácsi szegből válaszolt neki fajtestvére..... Ettől-é, vagy az egyre erősödő villámlások elől, melyek még hang és dörgés nélkül parázs tűzijátéknak tűntek fel, a Gabi kutya mellőlünk behúzódott a bőrök alá.

-Jó lesz pakolni, mert a szél szárnya sebes! - jelentette ki Szőke mester.

Mi is behúzódtunk hát alvőhelyeinkre, ő a sátorba, Szőke a fészer alá.

Alig hajtottam le a fejemet már is elszundítottam. Itt, a tiszapartí jó levegőben nem ismerjük az álmatlanság fogalmát!

Kis idő múlva az öreg Szőke beszólt a sátor nyílásán:

-Szaryató úr! Tessék kiadni a nagy esernyőt!

Akkor hallottam, hogy az eső erősen pergeti a sátorom feszes falát. Másító felszerelésem egyik fontos darabját, a csikos nagy

csomyát, amilyent a debreceni piaci hofák szoktak használni, kiadtam Szőke bácsinak. A már egybefolyó és morgó villámlások a sátor szűk nyílásán keresztül is, szinte elvették a szemem fényét.....

Tudtam jól, hogy ennek mi lesz a folytatása!?

Messziről nagy mohogás hallatszott ..... a fűzfák el kezdtek zugni s ugyanakkor az első szélroham nekivágott a sátorom oldalának.....!

— Itt a vihar!

A zúgó mohogás bömbölésé erősödött sátorom gerinc szíjnárja veszedelmesen megfeszült..... A helyzet komollyá és félelmetessé vált, különösen mikor a közelben néhányszor lecsapott a villám! A földön fekvő ember a csattanó dörgés erejét, mit a földrétegei a levegőtől átvesznek, kétszeresen jobban érzi és hallja!

Sátorom belsején hideg lehelet szüredött át, ami még kellemes is volt, de az egymást érő vakító villogás miatt be kellett hunyorom a szememet. Mivel a nagy víz felület a távoli dörgések hangját is közel hozza, az egész orkán egy folytonos, őrült bömbölésbe ment át, melynek mennyiségi hangkísérete volt a zápor vízgolyóinak vadul pergő dobolása a sátor kimeredt falán.....! Még szerencse, hogy az első világháborúban hozzászoktam az ilyen zajokhoz! Azt azonban csodáltam, hogy a vihar jéglövedékei nem lyukasztották át a sátor falát!? +

A zápor mohogása, az erdő zúgása akkor hallatszott különösen, mikor egy-egy percre az őrjöngés szünetelt. Az orkán néha úgy belevágott a sátor oldalába, hogy öntörténen belekapaszkodtam

+ Baktay leírja India c. művében (II. 128. l.) a darjeelingi szakadatlanul villámló éjszakát, mely ennek analógiája.

a gerinczsinórba, nehogy a lazahomokba vert sátorcövekek kiszakadjanak! Attól lehetett tartani, hogy az orkán ereje velem együtt felgöngyöli és besodorja a sátort a Tiszába! Avagy ha elszakad a gerinczsinór, rám szakad a vizes sátorlap, fel se tudok öltözni! Arra is gondoltam, nem-e jobb volna elhagyni a sátort, kimenni a szabad ég alá?!

De türelem, kitartás! Egyszer már átéltem ugyanezen a helyen hasonló vad orkánt! Akkor is kibírta a sátor, most is ki kell tartania!

Türelmem megteremte rózsáját! A zengő átvonult felettünk, a vihar gyengült, csendesedett s végül is csak a monoton esőcseppdobolás maradt meg, mint utólsó hangszere a Nagytermészet lezajlott, levezényelt, szörnyen tomboló hangversenyének!

Hogy milyen nem éppen kellemes szórakozás vizparton, földön fekve, egy kétszemélyes kis sátorban egy ilyen féktelen, zengő orkánt átélni, mutatja az is, hogy sátoromba egerek, békák és mindenféle rovarok menekültek be elöle! Erre már csak akkor jöttem rá, mikor a vihar elcsendesedett és fektemben, hivatlan vendégeim, kezdtek rajtam mászkálni, ugrálni és táplálkozni is..... Nem bántottam szegényeket, hiszen minden élő igyekszik a saját életét megmenteni!

Az öreg Szőke elpanaszolta, hogy a félerész alatt alá folyt a viz, a nagy csikos esernyő csak a fejét védte meg, egyebütt pacalla ázott! Se baj! Ha feljön a ruhaszáritócsillag majd megszáradunk! Az eső megszüntével a Gabi kutya is előjött valahonnan és karikába hajolva ráfeküdt a tüzhely hamujára. Egy kis meleget bizonyára kapott alulról!

Aztán valamennyien elaludtunk.

EGY BORUS VASÁRNAP ÉLMÉNYEI

1941 AUG. 31.

Mikor kora reggel felébredtem és sátorom nyilásán kitekintettem, vastag felhőkkel egyenletesen fedett, borult ég tárult elém! Nem láttam rajta egy tenyérnyi helyet sem, mely a derű reménységével biztatott volna. Hangulatom azonnal az időjáráshoz igazodott!

Itt csak a naptárból tudja az ember, hogy vasárnapra virradt! Nincs templomba hívó harangszó! A környező falvak valamelyikéből is csak akkor hatol idáig a harang szava, ha véletlenül éppen akkor kószál erre felé valami gyenge fuvallat, melyre rábízza a torony a maga kívánságát....

Szőke bácsival búsan nézegettük elázott tanyánkat. Amit elsodort róla az orkán, azt ömenedegettük, ami csupa merő víz lett, azt kiteregettük.

Bizony a Szőke félcresze teljesen elázott, még a pokróccal takart széna-alom is vizes lett benne! Néhány egér hozzá is behúzódott az éjjel, békák, gyikok, fülbemászó bogarak is mutatkoztak.

A Gabit el kellett zavarni a tűzhelyről, mert melegedni akartunk. A háta csapzos, vizes volt még mindég, fázott. A tűzgyújtás nehezen ment. A nedves gallyak csak füstöltek nehezen kaptak lángra! A derűnek semmi nyoma nem mutatkozott az égen!

Mikor belső részünket egy kis barack pálinkával tettükk barátságasabbá, az öreg Szőke tiszta pogányfelfogással magyarázta nekem az éjjeli vihart.

Szerinte „sárkány" volt a felhőben, az csinálta azt a szörnyű kavarodást!

— Miféle az a sárkány? — kérdeztem kíváncsian.

— Hát az olyan emberféle — mondta —, aki foggal jön a világra, az száll fel a felhőbe!

Elbeszélte egy régi élményét, mikor a „forgó vihar" „sárkányfarka" egy cséplőgép elevátorát a szeme láttára vágta a „dobhoz". Az ő apja, aki látta a közeledő felhőt, előre megmondta, hogy abban sárkány van. Aznap egy „keces"-t is (disznófiaztató ól) szétrombolt.

Bizonyos, hogy az öreg Szőke apjával együtt egy légörvénynek volt a szemtanuja, amilyet én 1938-ban, a VIII.-ik panyolai ásatás alkalmával, a Tűrtői polajról fényképeztem. Az én 10 sorozatos felvételem a legelső volt, mely Magyarországon észlelt felhőtölcsért, légörvényt örökitett meg. (Déri Múz. Évk. 1938. 92-94., Az Időjárás 1940, márc-ápr. szám 69-71. ll. A nábrádi légörvény.) Szakemberek állítják, hogy az ilyen légörvény nem is olyan ritka az országban, csak rendszerint nincs olyan szemtanuja, aki felismerje és fényképezze is!

Amint a tűznél ülve beszélgettünk, egyszer csak a szürke, hűvös ég alatt, gyönyörű tiszta hangon tilinkózni kezdett egy magános Szélkiáltó, a vadászok nagy görbecsőrű „Gajzer"-e! A párás levegőben olyan élesen hangzott fuvolázása, mintha 100 lépésre lett volna tőlem. Távcsövemmel megkerestem a magános vándort. Gulács felől jött, keresztül a Tiszán Panyolának tartott. Időnként egyre hallatta melankólikus zenéjét, aztán alakját elnyelte a messzeség nótázásával együtt ....!

Végre a tűzünk kezdett áldásos meleget árasztani. Szőke bácsi reggelire szalonnát sütött,

én csak üres teát ittam. Az egyre jobban borongós éggel hangulatunk is elkomorodott volna, de a legcsodálatosabb istenség, a Tűz gondot viselt reánk! Ahogy nincs ősvallás tűzimádás nélkül, ugy nincs ember ma se, aki akár tudatosan, akár öztönösen teljesen él tudná magát szakitani az ősvallások eme pogány hitétől! Különösen áll ez a szabadtermészet ölén elő egyszerű emberekre, akiket szegénységük miatt még nevelni se lehet! Ha kerül jó ruhája, nincsen még csizmája, mire pedig új csizmát vesz a vásáron, rongyos lesz a ruhája! A tótpanaszkodás a legkifejezőbb: „ha paszuli van, nincsen az ecetje, ha meg ecetje van, nincsen a paszuli!" Igy régen a szegény ember fia se iskolába, se templomba nem járhatott. Ha a tűz mellett ült, ha vihart látott és az élet minden viszonylata között csak a pogány öztönök sarjadtak ki a lelkében!

Ha valaki mégis gyermek korában meg tanult irni, olvasni, mire emberré lett, elfelejtette, meg a szeme is elszokott a betűvetéstől és olvasástól. A legtöbb parasztember 40 éves korában az apróbetűt már nem látja, ha meg a foltozgató, varrogató asszony vásáron vett pápaszemét felteszi, szédül+! Igy olvasmány utján se lehet az egyszerű embert nevelni! Az új világ igyekezete nem igen baldogult velök! Az egyszerű emberek lelkének gyökérzete az ősöztönök és hiedelmek alaprétegeiből táplálkozott és részben táplálkozik ma is!

Még a magamfajta ember is, ki az egész életét tanulással tölti, itt a szabad Természet szüz ölén látja és érzi és átéli: mit jelent számára a meleget árasztó, áldott Tüz!? Nélküle

+ Szőke Sándor is a 2 filléresen a 2-es számot még látja, de az évszámot, a köriratot már nem veszi ki.

fáznánk, éheznénk és búslakodnánk, testileg lelkileg szenvednénk! A Tűz életünk elengedhetetlen feltétele mind a mérhetetlen Égen, mind a Földön! A Tűz életünk egyetlen és kizárólagos, hatalmas teremtője, megtartója és úra: a mi legfőbb Istenünk!

Felhasználva a rendelkezésemre álló időt, szokásom szerint az öreggel úgy irányítottam a beszélgetést, hogy a falusi magyar nép őszamatú lelkivilágába, szokásaiba, eredeti biologiai ismereteibe, szókincsébe bepillantást nyerhessek.

Mikor panaszkodott a háborús helyzetre, a szükreszabott élelmiszer fejadagokra még a falusi népnél is, elárulta nekem, hogy miképpen járnak túl az elöljáróság észén. Vasszerkezetű tengeri darálón kétszeri feltöltéssel darálják meg a búzát. Megszitálva kenyeret lehet belőle sütni. Csak az a baja, hogy hangos a daráló, észre veszik, a használatát betiltják, de azért csak darálnak.

Észre vettem szó-beszédközt, hogy fogyatékos ruházata, de főleg mezei és halászélete miatt templomba nem igen járogatott. Egyszer meg is mondta a gulácsi ref. papnak, Kovács Károlynak, hogy: „Jobb egy Isten, mint száz pap!"

– Hogy értsem ezt? – kérdeztem.

– Hát ezt úgy kell érteni, kérem alássan, – válaszolta – hogy a pap mindig csak prédikál, de nem ád semmit! Az Isten, az nem prédikál, de ád!

– A papnak nem is az a kötelessége, hogy adjon a híveknek – oktattam –, hanem hogy úgy nevelje a népet, hogy megérdemelje az Isten adományait!

Rámbólintott türkizkék szemével, hogy nekem is igazam van!

Végre is odalyukadtunk ki, hogy az embernek élelmesnek kell lenni, mint a cigánynak.

– Egy földesúraság – mesélte – a kastélya előtt az égre néző cigányra rászált:

– Mit akarsz?

– Szeretnék 100 pengőt ugy keresni, hogy ne kelljen dolgozni! – válaszolt a cigány.

– Hát gyere be, ott' ha megfelelsz 2 kérdésemre, adok neked egy százas bankót!

Az első kérdésre, hogy milyen messzi van a Hold a Földtől, ezt felelte, hogy 1 stációra, mert a Hold meg a Föld között nincsen kocsma!

A második kérdés volt: milyen mély a tenger? A cigány rávágta: egy hajintás! Ner' ha az ember követ dob belé, a fenekén áll meg!

A cigány megkapta a 100 pengőt és bátorságot vett, most már ő tette fel a kérdést a földesurnak. Ha megfelel, visszaadja a bankót, ha nem, akkor ő kap még egy százast.

– No, mondja csak meg a Nagyságos Ur, hogy ki az én komám Nyirderzsbe'?

– Hogy tudnám én te cigány – fakadt ki az úraság – mikor téged se ösmérlek!

Erre a cigány megnyerte a 2-ik 100-ast is!

Hogy ez csak mende-monda a cigányról, Szőke nem merte tagadni, mert ő is csak hallotta.

Szóbeszéd közben használta Szőke bácsi ezt az igét: „tohalódik vagy doholódik". Szerinte ez azt jelenti, hogy valakire „acsarkodni", valakit szidni.

Fiatal legény korára emlékezve, igy nyilatkozott: „olyan kövér jány, aki olyan vót mint egy dombác, nem kellett neki!" Dombác vagy tombác a kivájt tölgyfa törzs, melyek a vizimalmokat tartották. Vastag, nehéz darabok!

A beszélgetést félbeszakítva, elmentem egy kicsit a távcsövemmel madarászni. Egy visitó Vércse adta az ötletet, mely a nyárfák felett szálldosott. Más madarakat most nem láttam, csak messziről Varjak károgása hallatszott. Nem mozogtak szegények, bizonyára eláztak az éjjel! A halak annál inkább elevenek voltak. Sokszor hallottam a Süllők és Harcsák „kapását". De mikor visszafordulva a rév felé tartottam, ritka nagy szerencsém akadt. Egy vízhozta ágasbogas fatörzsön, egészen közelről, egy pár Hegyi billegető-t (Motacilla cinerea) figyeltem meg. Fekete torkáról, kénsárga hasáról könnyen felismertem. Vonulóban voltak. Az élénk madarakat sokáig távcsövertem, gyönyörködtem bennök.

Délre mind a ketten jó ebédet kaptunk. Nekem a derék panyolai popné küldött finom, izletes ételeket, Szőke bácsinak az asszonya hozta ki. Én azonban csak levest ettem és feketekávét ittam, mely gyomromnak igen jót tett. A töltött káposztát estére hagytam.

Alig fogyasztottuk el ebédünket, elkezdett esni a sűrű, aprószemű eső. Észak felől csapott hidegen, szúrósan. Az ég mindenfelől vigasztalanul beborult. Az ételhozó asszonyok kénytelenek voltak hamarább, mint számítottak, hazaindulni. A panyolai asszonyt a Tiszán is átkellett vinni. Ki tudja, később mivé fajul az idő?! A Gabi is befeküdt a félereszbe és aludt.

Magunkra maradva egész délután csak álldogáltunk a tűz mellett, beszélgettünk és lestük a felhős eget, mikor derül ki?

De hiában reménykedtünk! Egyszer-egyszer megmutathozott a nap sápadt korongja, de hamarosan el is tűnt. Áztunk, egyre csak áztunk!

A viz tükrén az éles esőcseppek úgy pittyegtek, mint az apró csibék és gyöngyözték a felszint....

A ferdén csapó esőcseppek a kövér nyárfaleveleket csak úgy pofozták kedvük szerint..... Ebben az irgalmatlan vizes világban ezek megfigyelésével kerestem a szépet s ezzel szórakoztattam magamat.

Vacsorára bekebeleztük a melegitett töltött káposztát, utána a félerész alatt borozgatva beszélgettünk. Túl hamar beesteledett a naptalan ég alatt és mi hamarosan aludni tértünk.

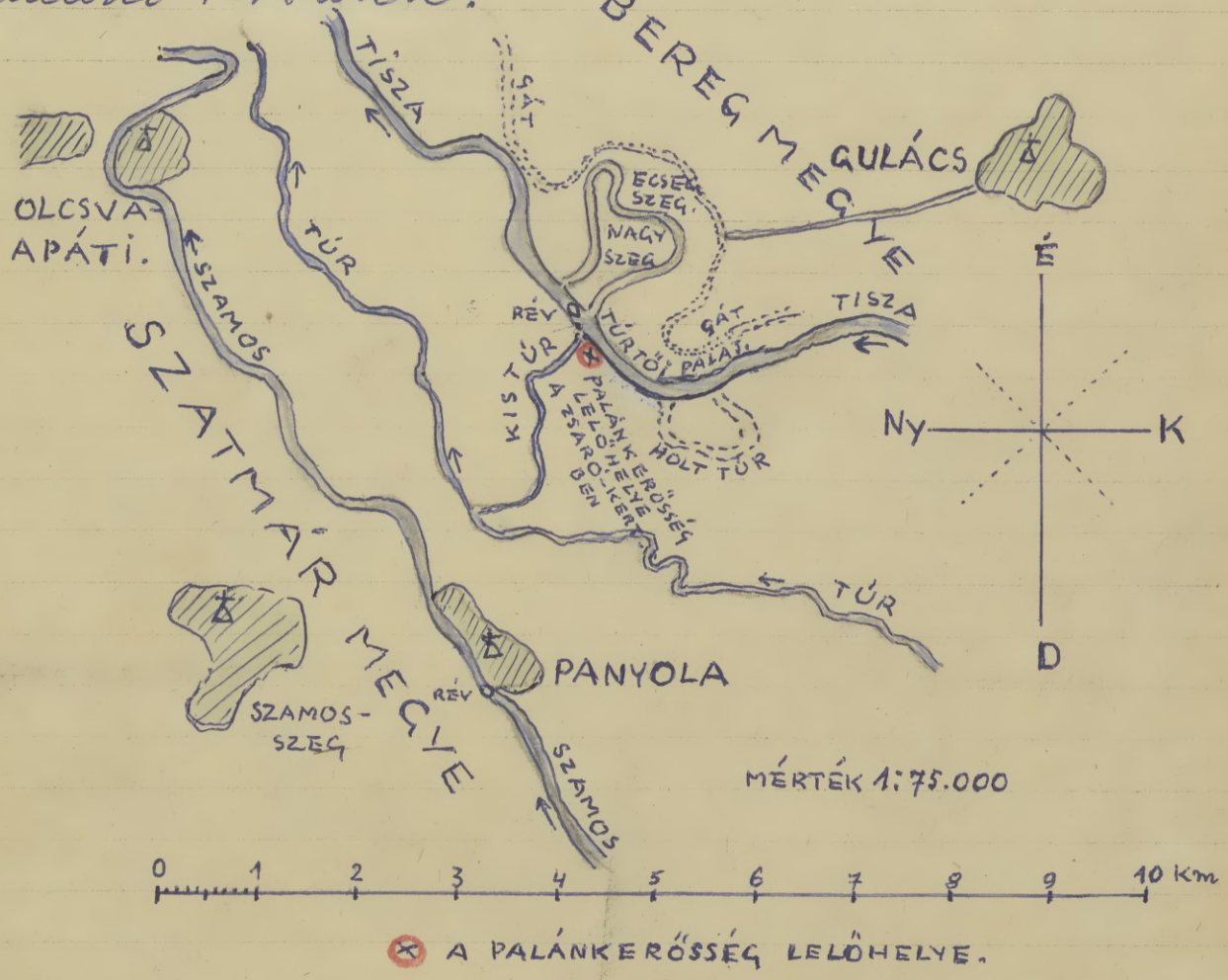

MENEKÜLÉS A TISZA ÁRJA ELŐL.

1941 SZEPT. 1.

Éjjel, úgy 3 óra tájon arra ébredtem fel, hogy az eső élesen pergeti a sátort. Aztán hallottam, hogy az öreg Köke is moszatol, mozog s egyszer csak beszál a sátorba:

– Igazgató úr, árad a Tisza! A csónakot alig tudtam a Tiszából kihozni! Innen menni kell azonnal!

Nem lepett meg, amit mondott! Erre számitottam, a bajt valahogy megéreztem!

Mihelyt egy kicsit pitymallott, felöltöztem s kilépve sátoromból, egy 1/2 méterre a homokpadka szélétől, melyen a sátor állott, előttem hömpölygött a megáradt, széles, habos folyó....!!

Hideg is volt, az eső szakadt könyörtelenül! Minden reményem, számitásom, ásatási tervem egy csapásra össze omlott! Az elhatározás végig villant az agyamban: innen menni kell, az ásatást, kutatást megtartani nem lehet!

Egy kis barackpálinkával vigantaltuk szegény fejünket és utána rögvest megkezdtük a tanya szétszedését, mert a víz szemlátomást, rohamosan emelkedett, menekülni kellett!

Gyorsan össze pakaltunk, a felszedett sátort zsákjába dugtuk. Mivel szél támadt a sebes víz hullámzott, kétszeri átkelés mellett döntöttünk. Előbb az én ládámat, kofferemet és cókmókomat raktuk a csolnakba a sátorral és átevezttünk a Zsarókert alá.

Ez az átkelés magas hullámverésben, egy keskeny csolnakon valóban próbára tette izmainkat és az evezésben való tudásunkat. A főfeladat az öreg Szőkére, mint kormányosra hárult! Neki kellett megmutatni minden erejét és tudását, mert az életünk forgott kockán! Egy elmarodt vagy csak elkésett kormányadás a csolnak farába, elegendő volna ilyenkor, hogy a mederben süvitő szél oldalba kapja és felforditsa a csolnakot tartalmával együtt! Kissé haránt tartással, szemben a szél erejével! Ez minden! Mert a szélnek is, mint a folyóviznek, így van hajtó ereje! Mindig csak a csolnak ide-oda ingó orrára kell figyelni! Nekem, ki a kormányos mellett, balfelől ültem, mindig abban a pillanatban kellett, mély lenyulással, egy előrelökést adni, mikor a kormánylapát a legjobb irányt adta! Minden erősebb szél-lökést előre hajlással és megfelelő evezőrántással és kormányadással kell ellensúlyozni! Nincsennek leirható szabálya, mint ahogy nincs a viharral szembe repülő madár szárnyának se! A vizen élő halászember öntönszerüen és mégis mesterien végzi ilyenkor minden mozdulatát! Acél idegzet, biztos kéz és éles szem, no meg ami a legfontosabb, félelmet nem ismerő bátorság kell ide! Még a hullámverés ringató, hintáztató erejét is, hozzá értéssel haszmára, változtatja a gyakorlott, ügyes vizenjáró ember!

Ma is csodálkozom, hogy én akkor milyen lelki nyugalommal biztam az öreg Szőke Sándor halászmester biztos karjában, bámulatra méltó tudásában!

A meredek part tövébe gyorsan kiraktuk a szállitmányt, aztán vagy 100 lépést felhatolva az üres csolnakkal, ferde vonalban pár ~~perc~~ alatt áthintáztunk a palajra. Ott hagyott holmink

a Gabira volt bízva. Szolgálatát pacallá ázva teljesítette és míg oda jártunk, egy-egy szelidebb farkasüvöltéssel kísérte veszélyes útunkat.

Mire visszatértünk, tanyahelyünket már majdnem ellepte a víz. Szőke bácsi az utólsó karóig mindent berakott a csolnakba, a szalmazsákban hagyott egy kis szalmát is, a tüzelőanyagból is szedett fel.

Mikor ellöktük a csolnakot a padkától, a Gabi érezte azonnal a különleges helyzetet. Gazdájához furakodott, kettőnk közé és az állát ráfektette a Szőke bácsi balcombjára.

Ez a másodszori átkelés a változatlanul hullámzó, szeles vizen talán még mesteribb módon történt, világosodott is a szürke ég, de a felcipekedés az elázott, sáros, csúszás meredek parton igénybe vette minden erőnket! Még négykézláb is kellett kapaskodnunk, merő sárosak lettünk.

Mindenholmunkat egy kis elázott szénaboglya mellé raktuk le és az egész paksamétát letakartuk a kinyitott sátorlappal. Akkor az öreg mester a szalmazsákból kihúzgálta az eklézsia szalmáját és hálaadó tüzet gyújtott. Lassan forogva a lángok előtt melengettük, szárítottuk magunkat! Hálaadó érzelmeink beleolvadtak a csattogó lángokba és a füsttel felszállottak a magasba.....

Felmelegedve kiállottunk a meredek part szélére és visszanéztünk elhagyott tanyánk felé. A habos, zavaros áradatban gallyak, gerendák úsztak lefelé. A meder szemlátomást telt. Sátortanyánk helye már víz alatt volt. Közel a helyhez, egy gulácsi csösznek, két rakás vizhozta fája volt a palajon. Télire gyüjtögette össze. Az ár emelkedésével a két farakás össze-

omlott és a fekete fahasábok sorban úsztak visszafelé a part mentén. A kifelé terjedő ár forgása vitte őket hátra. Ott megállottak, kerengtek az örvénylő vizen, mintha tanakodtak volna, hogy itt hagyják-e a szegény csöszt, vagy se, míg végre egy kapta magát és kifordult a folyó sodrára..... Erre a többi egyenként libasorban úszott utána, mintha élő lények lettek volna....

Távolabb a parton egy Szürke gém lesett. Figyeltem, de nem kapott egyszer sem hal után, ilyen zavaros, áradó vizben nem könnyű szigonyozni! Látni se lehet a kis halakat.

Mikor Szőke bácsi a tegnapról maradt töltött kápontát megmelegitette, megette, beküldtem őt Panyolára, Bódi bátyánkhoz. Mondja el helyzetünket, a Tisza egyre fokozódó áradását és kérje meg nevemben, küldje ki értem szekerét, hazamegyek.

Magam felhúztam a nagy csikos esernyőt a tűz mellé álltam, rakosgattam rá és nézégettem az egyre dagadó nagy víztömeget. Mikor a szalmám elfogyott, a vizes széna pedig nem égett, kezdtem fázni. A Gabi azonban megtanitott, mit kell hidegben csinálni. A tűzhelyről elkapartam a pernyét és rá állottam a meleg földre, hogy a lábam melegedjen fel.

A szeles eső úgy vágott, hogy néha majd el vitt az ernyővel együtt. Csak azért is kezdtem dalolni a régi cigándi nótát:

„Jaj, de szepen esik az eső!
Eső után ződül a mező....
Közepében legel a bárány;
Hej, de szép a göndörhajú jány!"

Aztán a helyzet eszembe juttatott egy másik régi nótát, mely úgy kezdődik, hogy
„Viszi a víz a cigándi nagy hidast...”
Mikor ezt is eldudoráztam, kedvem kerekedett a dallamára egy új dalt költeni! Papírt, ceruzát kotoráztam elő és közvetlen élmé-nyeim alapján a következő versiket fogalmaztam meg:

„Esik az eső, árad a Tisza, habos a teteje!
Sáros a csizmám, megfagyasztott már az Isten hidege!
Ott úszik a vizen szegényember fája,
Öreg ficfa-nyárfa, még a gémmadár is búsan néz utána!

Most már ezt a saját nótamat daloltam a szekér megérkezéséig. István kocsissal és Szőkebácsivab kijött Fekete Berti is. A felpakolás így gyorsan ment. Levelet is hoztak.(+)

Magam eléggé paprikás hangulatban voltam, hogy kiszállásomat és kutatási terveimet a cudar idő, meg a feláradt Tisza ilyen meddőségre kárhoztatták. Az öreg Szőkét félre hívtam egy kicsit és ezt mondtam neki féltréfásan:

– No most nem nékem, hanem magának kellene nekem fizetni! No de azért itt van 20 pengő, használja egészséggel! Pakoljon szépen össze és menjen haza! De mielőtt elindulna, kaparjon egy hyukat a palaj homokjába, ott' verje belé a monyát, hogy ilyen disznó-kutya cudar időt szolgáltatott nekem!

Csak nevetett a jó ember, mert érezte hogy most is az igazság szól belőlem, érzékenyen elbúcsúztunk egymástól.

Szörnyű vizes, sáros úton, kutyáúl, csopó csőben tértünk a faluba, a parókiára. Forró teát, reggelit kaptam, borotvál koztam, a jó ebéd után pedig lefeküdtem az ágyba és 18 óráig édesdeden aludtam.

(+) A vékony papíron átlátszó tintairást másolatban is mellékelem a köv. oldalon.

MÁSOLAT.

„SZARKA BOLDIZSÁR
REFORMATUS LELKÉSZ
DANYOLA. SZATMÁR M."

„Kedves Jánoskám!

Anyu küld két üveget címkével: tejes kávé, feketekávé, hogy elrontott, illetve meghűtött gyomrodat korrigáld. Ön meg számlád terhére 1½ liter bort, melyet így nyersen, vagy még inkább meleg bor képében fogyasztgass. Persze a cukor!? Ma reggel megsarkantyúztam már a boltost, de nagy svindler, nem reagál rá, csak parancsal, vegyek jegyet! Gál koma meg, — eső lévén, nem jelent meg a színen s nem tudtam vele tárgyalni. 11. ig 1 kg □ cukrot szeretnék neked kisajtolni. De kétes vagyok, hogy sikerül-é még Gál komával is, mert bár ő jóakaratu ember, a boltos nem akarja jelérni ésszel a kulturális kötelességteljesitést. Ha cukor lenne, egy kis szemes borsot s egy kis fahajpátlót is küldenélek, de így addig nem terhellek vele. —

Sajnállak Jánoskám, hogy így kifogtad az időt. Bíz az este 9-től kezdve szitált majd éjféltől kezdve esett s esik. Kiönt a tisza, mint az ürgét! Ez nem volna baj, csak itt ne esne, hogy átázásod, — melynek most jelentős éredményt tulajdonitani előérzetem, megkezdhetnéd s folytathatnád. —

Azt még végtelen vártelljük így ön, mint Anyu, hogy szombati kimenetelednek a meleg ágyneműt: párna, paplan ráoltuszkolásával megfeledkeztünk. Alkalmilag pótolni fogjuk. Első és fő az egészség, s nem a magabiztos!! —

Aztán! Gondoltam ma reggel felkelvén arra, hogy kiküldök érted, jöj be! De reggeliz várakozó állás pontra helyezkedtem. Ez elgondolásom mellett megállok erősen s ha nem

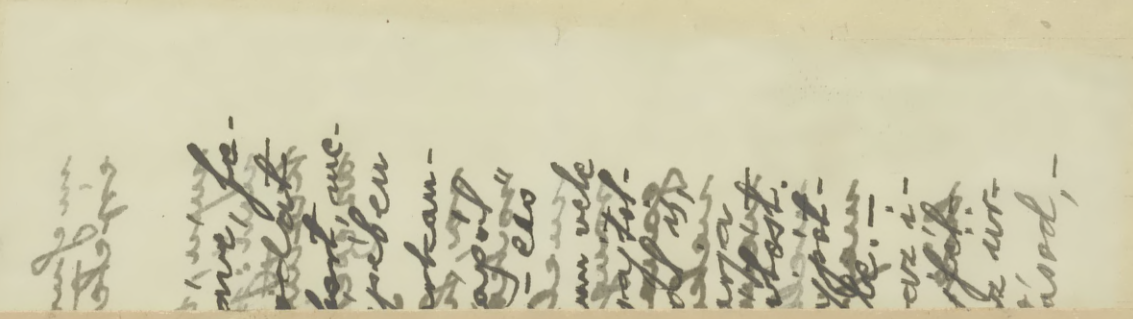

SZARKA BOLDIZSÁR

LEVELE

1941 SZEPT. 1.-ÉN,

A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBE.

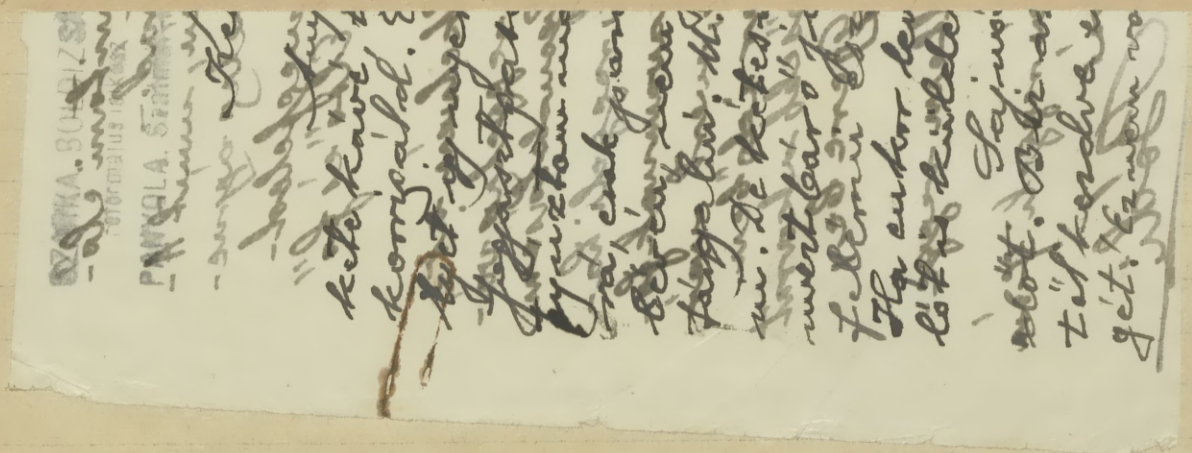

SZÁRKA, BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár

Kedves Jánoskám!

Anyu küld két üveget cinkével: tejes kávé, fekete kávé, hogy elrontett, illetve meghütött gyomrodat korrigáld. Ez meg számlád terhére 1½ liter bort, melyet ig nyersen, vagy még inkább meleg bor képében fogyasztgass. Persze a cukor!? Ma reggel megsarkantyúztam már a boltost, de nagy svindler, nem rágál rá, csak parancsol, vegyek jeget! Gál kana még, – eső bérén, nem jelent meg a színen s nem tudtam vele tárgyalni. M. is 1 kg □ cukrot szeretnék neked kisajtolni. De kétesvagyok, hogy sikerül-é még Gál kamával is, mert bár ő jóakaratu ember, a boltos nem akarja felérni eszszel a kultúrális kötelességteljesítést. Ha cukor lenne, egy kis szemes borsot s egy kis fahajpótlót is küldenék, de ig addig nem terhellek vele. –

Sajnállak Jánoskám, hogy ig kifogtad az időt. Bár az este 9-től kezdve szitált, majd éjféltől kezdve esett 15 sik. Kiönt a Tisza, mint az ürgét! Ez nem volna baj, csak itt ne esne, hogy ásatásod, –

SZÁRKA BOLDIZSÁR

mehnek most jelentős eredményt tulajdonitani elő-
érzetem, megkezdhetnéd s folytathatnád.–

Azt meg végtelen restelljük úgy én, mint A-
nyu, hogy szombati kimenet eledkor a meleg ágyne-
mű: párna, paplan rádtuszkolásáról megfeled-
keztünk. Alkalmilag pótolni fogjuk. Első és fő
az egészség, s nem a magabírás!–

Aztán! Gondoltam ma reggel felkelvén ar-
ra, hogy kiküldök érted, jöjj be! De reggelig vá-
rakozó álláspontra helyezkedtem. Ez elgondolásom
mellett megállok erősen s ha nem derül, reggeli ha-
rangszó után küldök érted, akár lesz szavamnak fo-
ganatja, akár nem, mint Pista előjön, mert már
neki jeleztem teendőjét.– Ily ezudar időben
nem lehet ott kint tanyázni, a legerősebb akarat
mellett sem.– Ezt jól megértsd! Gyere be,
majd meglátod, jobb lesz itt!

Még mindig esik. Pistát elküldtem reggelire. Ha visszajő indítom!

Pannyola, 1941. szeptember 1-én reggeli 7 óra

A viszontlatásig szeretettel vár

Bódi

derül, reggeli harangszó után küldök érted, akár lesz szavamnak foganatja, akár nem, amint Pista elöjön, mert már neki jelentem teendöjét. — Ily czudar időben nem lehet ott kint tanyázni, a legerősebb akarat mellett sem. — Ezt jól megértsd! Gyere be, majd meglátod, jobb lesz itt!

Még mindig esik. Pistát elküldtem reggelire. Ha visszajö, inditom!

Panyola, 1941. september 1-én reggeli 7 óra.

A viszonlátásig szeretettel vár

Bódi."

Ez az egyszerü, öszinte levél is mutatja és minden elbeszélésnél szemléltetöbben igazolja, hogy változatos régészéletünk, jó embereink részéről is, mennyi gondot, figyelmet és fáradozást von maga köré! Nem is tudjuk másképpen meghálálni, mint azzal, hogy dedikált dolgozatainkkal megtisteljük öket, önzetlen, kulturális tevékenységüket pedig irásainkban a jövö számára is megörökitjük.

A délután folyamán régi törzsfuvarosom, ki ásatási Naplóimban annyiszor szerepel és aki ma is középkori pogány magyar, meglátogatott. Ide érkezésem napján, aug. 28-án megtekintettem új, falusi házát, családját, de ö maga akkor ganajhordásban volt. Féljegyzéseim és a falubeliek közlési alapján tudnék róla egész könyvet irni, aminek a gondolatát nem is ejtettem el mai napig. — Én magam is sajnálom, hogy most már csak szarvas jószágot tart, nem ákhat szolgálatomra, az ásó meg a kapa nyelét meg valahogy nem szereti. Az ö átörökölt és megörzött ázsiai pogány jellege

nem is az anyagi boldogulás „felfelé vezető lépcsőzetét keresi, hanem mindig a vonyhe tengődés lejtőin lever a meddő szemlélődés jegyében!

Este a vacsoránál kedvesen elbeszélgettem a háziakkal, 22 órakor már ágyban voltam. A szél rázta az ablakomat, az eső egyre zuhogott! Hélet idő! Talán a világnak is vége akar lenni?!

—·—

Mikor a Dóri Múzeum 1941-es Évkönyvében az itt teljes egészében közölt Naplóm kivonatát kinyomattam, eljárásom igazolására közlemé-nyemet a következő sorokkal fejeztem be:

> Élményeimet — ha vázlatosan is — azért írtam le, hogy lássa az olvasó a kutató ember életét. Tudom, hogy a magyar közönség nagy érdeklődéssel olvassa az idegen világjárók apró részletességgel megírt személyes élményeit, küzdelmeit és kalandjait. Azt is tudom, hogy jórészt nincs ezekben a leírásokban egyetlen sor, egyetlen betű, mely a mi magyar életünkkel, fajtánkkal vonatkozásban állana. Ez alapon nem járhatok helytelen csapáson, ha a magyar olvasónak a figyelmét írásban és képben a magyar föld szépségeire, a magyar ember es a magyar kutató hazai életére hívom fel!
>
> Bizonyos, hogy a tudományos eredmények csak akkor válnak életszerűvé, ha a lefolyó munkálatok körülményeinek leírásával, ismertetésével — abban a hitben, hogy azok az olvasót minden bizonnyal érdeklik — nem fukarkodunk. Sőt szélesebb érdeklődést másképpen elérni nem is lehet. Különösen fontos, hogy az ifjúsággal megkedveltessük a kutató élet apró-cseprő örömeit, a küzdelemben és nélkülözésben néha-néha nálunk is előadódó férfias magatartást, mert az élet minden munkásságára az ifjúi erők öröme, vágya mosolyog!

Az utalás 8 sort a külön lenyomatban csatoltam hozzá, mely „Apró tanulmányok" c. füzetemben található.

HAZAUTAZÁS DEBRECENBE.

1941 SZEPT. 2.

Az elmult éjjel éléggé nyugtalanul aludtam és úgy 7 óra tájt pajtikás hangulattal ébredtem. Álmodtam sokat! Helyeslő megitéléssel jutattak eszembe a Krohn Gyula könyvéből[+] azok a szibériai osztják halászok, akik sikertelen halászat után a jalon lógó bálvány-istenségeket, a nyakára hurkolt zsinóron, kihúzták a nemétgödörbe, megverték, összeszidták, mert nem segitette meg őket. Csak akkor helyezték vissza lepucolva a helyére, mikor szerencsés halászatban részesültek.

Annál, ha valami végképpen nem sikerül csak a betegség rosszabb és kellemetlenebb! Így nem csoda, ha ez az ón harantarásom idő előtt nyomasztó hangulatba burkolt!

Indulás előtt két nyugtát diktáltam gépbe: egy 40 pengőst Szarka Bódi bátyánk részére javarovásáért, szállásért, kosztért, egy 6 pengőst pedig a Hangya szövetkezet részére. Erek kellenek az elszámoláshoz.

Minden jóságért hálás köszönetet mondva, a pap kocsiján 3/4 10 órakor indultam Fehérgyarmatra. A fene erős szélben Bódi bátyánk kölcsönözte téli kabátját, máskép megvett volna az Isten hidege.

Fehérgyarmatról 11 58 kor indultam Szatmárnémetibe, hogy az eddig nem látott tájakat és várost megismerhessem. Zajtánál a trianoni határ nyomait lestem, Nagy Pelesken a nótáriuson

---

[+] Krohn Gyula: A finnugor népek pogány istentisztelete. Ford. Bán a. Bp. 1908. 95. l.

járt az eszem, mert ez nekem diákkorom óta kedvenc olvasmányom. Van egy félbőrkötéses kis könyvem, egy kollipátum. Első benne a Gyadányi poleskei notárius a, aztán jön a Ludas Matyi, utána a Dorottya és a Csokonai-féle Béka egérháború. Ezt követi A nagyidai cigányok Aranytól s legvégén van Petőfi költeménye, A helység kalapácsa.

Ezt a kis könyvemet minden utazásomra magammal viszem. Ha mikor dolgozni nem lehet akár az idő, akár más körülmények miatt, előkotorászom a táskámból és olvasom azt, amelyik éppen kedvemre való. Csak az Isten tudja, hányszor olvastam már át valamennyit.

Szatmáron szerencsémre összetalálkoztam Csiszár Árpád s. lelkész barátommal, a szamostatárfalvai ref. pap fiával, aki nekem a Szamosmenti kutatóutamon 1937-ben kísérőtársam volt. Vele együtt jártam fel a várost, a Szamost is megnézve. Azelőtt sohasem jártam itt s így végtelenül örültem megismerésének, fejlődésének. Nagyon jól éreztem magam benne.

Az állomáson együtt ebédeltünk. Csiszárt rávettem, hogy a gyors vonaton jöjjön velem Debrecenbe, hová személlyel akart ugyis utazni, a különbözetet fizettem neki. Különben apja mellett s. lelkész. 16 $\frac{25}{}$ kor indultunk, zsúfolt vonaton, úgy hogy a folyosón kellett állnunk. Nagymajtánynál a kurucokra, Nagykárolyban Bársony Istvánra gondoltam. Ide a polgármester meghívott, szívesen eljönni!

Érmihályfalváig egy magyar és három német katona-vonatot láttunk. Sebesült katonák velünk is utaztak, jöttek haza.

Debrecenben kis családomat jó egészségben találtam. Boldogan beszéltem el nekik inkább kalandozásnak, mint kutatásnak tekinthető élményeimet.

UTÓLAGOS FELJEGYZÉSEK AZ 1941 ÉVI MEGHIÚSULT PANYOLAI KUTATÁSHOZ.

Aki a Déri Múzeum 1941 évi Évkönyvét figyelmesen átnézi, az meggyőződhet róla, hogy a megkísérelt XI.-ik panyolai ásatást 1941 október havában, bár az idő kedvező-nek mutatkozott, elvégezni lehetetlenség volt. Az 1941 szeptemberi tiszai nagyáradás, mely bennünket haza kergetett, lassan elvonult ugyan, de a sok fáradozással haza szállított és berendezett Déri György orvosdoktor Néprajzi Múzeum 1941 okt. 28-ára kitűzött ünnepélyes megnyitása miatt az Intézetet elhagynom nem lehetett. Egyéb más fontos teendők is követelték a helyben maradást, mint pl. az 1939-1940-es Évkönyv megjelentetése, az elpakolt muzeumi anyag, köztük az Ecce homo-festmény visszahelyezése a légvédelmi intézkedések feloldása után.

Szarka Boldizsár panyolai pap barátunk, a kutatások legelkötelezettebb barátja, ki a Tisza vízállását állandóan figyelemmel kísérte, különösen szerette volna, ha 1941 október havában elvégzem a tervbevett XI-ik ásatást. 1941 okt. 2-án részletes beszámoló és buzdító levelet írt hozzám (ad 331/1941 DHSz). Ebben elmondja, hogy a Tisza 1941 szept. 2-ika óta ismétlődő esőzések miatt 3-szor újra feláradt annyira, hogy az ásatási helyen a meredek partból minimum másfél méter magas fal maradt ki. Októberre azonban csillapult a helyzet, az ásatást el lehetne végezni, de nekem szállásul csak az ő falusi otthonát ajánlja. Bár

igen kellemes őszi idő jár, de a szabadban való éjjeli táborozást már el kell ejtenünk. Főleg azért kellene a feltárással igyekeznünk, mert ki tudja, egy esztendő alatt mi minden pusztulhat el a pastból.

Szaska Bódi barátomnak már okt. 4-én válaszoltam s megkértem át helyszíni szemletartására. Ezt okt. 7-én meg is cselekedte. 1941 okt. 7-én irott lev. lapján így számolt be a látottakról:

„A Tisza a legalacsonyabb nyári vízállásu; ásatásod színhelye teljesen szabad; partrongálás azóta is nőtt az ásatási terület előtt; -- a besüllyedt rész nem süllyedt lejjebb; e helyen a víz szélén tönkök látszanak." Említi továbbá, hogy Baranyi Károly is látta a helyet. Szerinte is egész nyugodtan mehetek. Munkás lesz, amennyi kell. (ad 331/1941 Dllsz).

Miután a szatmárnémeti alispán által kiutalt 300 pengő inségmunkasegélyből 40 pengőt költöttem csak el, 260 P. maradványt a nábrádi körjegyzőségnél hagytam. Streicher Andor alispán nek jelentettem a helyzetet és kértem a maradványnak az 1942-ik költségvetési évre való átvitelét. Jelentésem és kérelmem 1941 dec. 29-én kelt (ad 331/1941 Dllsz.). Streicher alispán 1942 jan. 15-én értesített hogy a nábrádi körjegyző a maradványt visszafizette, a jövő évi kutatásról majd értesítsem (6/1942 alisp. sz. ad 331/1941 Dllsz).

AZ 1942-RE HALASZTÓDOTT XI-IK PANYOLAI RÉGÉSZETI ÁSATÁS

1942 VIII. 18 – VIII. 30.

ELŐKÉSZÜLETEK.

Okulva az 1941 évi viharos időjáráson, már akkor elhatároztam, hogy a legközelebbi alkalommal, 1942 nyarán, hamarább indulok a kutatás folytatására.

Szatmármegye alispáni hivatalát már 1942 VI. 6.-án értesítettem hogy az 1941-ben kiutalt, de a nábrádi körjegyzőség által visszafizetett ínségmunkaösszeget 1942 nyarára újra engedélyezze, hogy a tél folyamán előkerült partrészleteket a panyolai Zsarókertben, két heti munkával jól átkutathassam. (224/1942 DM sz.). Az 1942 VI. 15-én kelt 16.572/1942. alisp. sz. értesítés kérelmemet készséggel teljesítette.

1942 VI. 15.-én Szatka Boldizsár panyolai lelkésznek írtam hosszabb levelet. Erről másolatom nem maradt, de a Szatka Boldizsár VI. 22. és 23.-án írott válaszát eredetiben csatolom, most hűen tükrözi akkori életünk kisebb-nagyobb baját. Arról van benne a Szamoson egy betonlábas, két íves vashíd építési tervéről, az ásatást is veszélyeztető ellenzéséről nehézségekről, a falusi papok siralmas helyzetéről, az elhalt Győrffy István közös barátunkéról, Kozma György főispán könyveiről, a panyolai templom falába helyezett hősi emléktábla meg-

bolttankoztatóan rossúl mintár ott tunul madaráról.
E levél a következő:

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

Kedves Jánoskám !
Édes jó Barátom !

Vettem junius 15-én kelt s nekem oly jóleső soraidat s bár tenger dolgom van, félbeszakitom, hogy mintegy szórakozva, röviden válaszoljak rá.

Köszönöm, hogy megszólaltál bokros teendőid között is. Köszönöm az Óváriba küldött Évkönyveket is.

A sajtóper elmaradásának örülök. Mi a csodának is perelnél, ha nem muszáj? A kutya ugat, a karaván halad.

Amit én emlitettem, mint irtam, csak fülhegyről hallottam. Ma sem tudok többet róla. Azt sem tudom régibb vagy ujabb furási szándék, vagy már eset. Én azt hiszem a régi lehetett emlitésbe. Ne törődj vele. Utána járni nem tudok. Elhiheted pedig, hogy tájékozásul szivesen szolgálnék neked róla.

Élünk csendesen, cseléd nélkül magunk. Ujság kis falunkban semmi különösebb. Medárdus óta esőnk bőven, majdnem mindennap jár. Mint hirlik, még talán ez évben hozzákezdenek a betonlábas, két ives vashidunk épitéséhez, mindjárt a gátőrházon alul. Junius 25-én lenne a közigazgatási bejárása. Hogy mikor lesz kész, az persze más dolog, afőaz, hogy hozzákezdjenek mielőbb, már igy is pár évet késtek vele. De hiába, a háboru mindennek gátlója.

Megdöbbenve olvasom levelednek a háboruval kapcsolatos ama részét, hogy: "Az élelmezési nehézségek xxxxx a kutatásainkat is kérdésessé teszik!" Hát ilyenek felől Panyolával kapcsolatban szó se essék, amig élünk. Hébe-hóba, mint eddig kész szivvel és igaz szeretettel való tápláltatásod, ha egyszerübben is, de mindig meglesz. Azért, ha eljő az idő, okvetlen jöjj, Tisza parti, Zsaró kerti ásatásaid folytatni. Elég kár igy is, hogy tavalyi ásatásaid a lehetetlen idő miatt félbe kellett hagyni.

Pár nap multva, 1942 VII. 4-én irott nüntén 3 oldalas levelét éppenúgy érdemes megőrizni, mint előbbit.

botrankoztatóan rosszúl mintázott turul madaráról.
E levél a következő:

Itt,sajnos,nekem is félbe kellett hagynom e levelem irását,pedig gyors választ akartam adni s ép Kovács Miklós hazajövén Debrecenből,vele akartam hozzád eljuttatni.

Oka az,hogy kocsisom egyszerüen itt hagyott. Tudod,hogy lánycselédünk nincs,most már férfi se. A marha és lóól minden gondja reám nehezedik,mert most embert kapni állandót lehetetlen.Még kisegitőt sem,hogy hajnalban és este xxxx a legszükségesebbeket környülöttük elvégezze. Különösen a lovak gondozása st stb.a nagy suly,mert a tehanek kijárnak a legelőre. Rettentő állapot,hidd el,még csak átmenetelileg is. No,de muszály csinálni,nem kesergek,hagyom.

Igy aztán nagynak indult levelem fucscsot mondott.

Befejezésül arra kérnélek,hogy légy szives immár néhai kedves jó barátunk Győrffy Pistának az idei könyvnap alkalmából megjelent könyvét:"Magyar nép, - magyar föld." nekem a muzeum könyvtárából elolvasásra kikölcsönözni.Küldése nem sürgős,mert egyelőre valószinü,nem jut időm egyáltalán olvasásra. Annyi sok mindenféle dolgom van,hivatali és magán, házi,hogy majd belefulok.

E sorokat is,csakhogy befejezhessem,éjféli 3/4 I2 órakor rovom,zárom is.

Szeretettel ölel

Panyolán,I942 junius 22-én

hiv és igaz barátod:

Bódi

Folytatás:I942 jun.23,hajnali 5órakor.

Majdnem elfeledém pótleveledre válaszolni !

Kozma György irói készsége ujabb megnyilatkozásának örülök.Te"uj könyve" megjelenését emlited. En nem tudok könyveiről,csupán csak a Szatmár-Bereg monográfiában megjelent dolgozatáról.Mik eddig megjelent könyvei? Mindenesetre mint helytörténeti mü engem is érdekel "A beregmegyei kaszinó I00 éves története",bár Beregben ismeretségem nincs s a benne szereplő személyeket nem ismerem,mégis majdx alkalomadtán,ha időm lesz rá,kérni fogom tőled elolvasásra.A róla való hiradást köszönöm.

Köszönöm egyben Debrecen városának jegyzőkönyvét a Déri György uj,néprajzi muzeum megnyitása alkalmából.Elolvastam és sajnáltam,hogy benne neked nincs dolgozatod,csak mint adatszolgáltatót találtalak benne a sorok között s spiritus rektort!

A panyolai templom falába elhelyezett hősi emléktábla turul madara,téged méltán mindig megbotránkoztató "hitvány sas"-ról,hogy a tervező Debreceni Tivadar szobrászmüvészt értesitetted annak örülök. Az ő mentségét is megértem s elhiszem neki,hogy rajza jó vala. A szalkai kőfaragó,vagy mükőgyáros,vagy mi a titulusa,Borbély az ő müvészetét profanizálta, azt veled együtt tudom.En azonban azt hiszem,hogy téged még sokáig fog botránkoztatni,mert Debreceninek az a terve,hogy ir körjegyzőnk Zsigának a sas kicserélése tárgyában,alig hiszem,hogy valamikor valóságot eredményezzen s tovább is ott fog diszelegni az a főbe kollintott,agyonlapitott turul madár és pedig azért,mert nincs rá pénz,meg aztán azért,mert hát: "Minek a ?" Ha eddig jó volt,hát legyen ezután is jó,mondjaa népi mentálitás!

En a magam részéről, - a rajzot,bár módom lett volna látni abban az időben, - soha sem láttam,de elvégre is nem hiszem,hogy fent leirt jellegzetes hibája a rajzban is benne ne lenne. Lehet,hogy nem égi mása a kivitel az eredetinek,de jellegzetes fertelmes volta az eredetiben gyökerezik.Az eredetiben xxxdeformálódnia kellett a turulnak sassá.! A kontár kéz ezt csak karakterizálhatta!

Magam sem vagyok hive a kicserélésnek,mert a népi gondolkozás még kegyeletsértést is láthat benne!

No,de zárok,mert az idő felettébb drága!

Ismételten maradtam ,tisztelő barátod,

Panyolán,I942 junius 23-án,

ölelő szeretettel:

Szerkai Bódi

Pár nap mulva, 1942 VII. 4-én irott, szintén 3 oldalas levelét éppenúgy érdemes megőrizni, mint előbbit.

Elmondja benne, hogy milyen kinlódással él a kocsis és cseléd nélküli falusi pap; mennyit fárad, küszködik a jószágakkal, a mindennapi nyügös élettel és mégis azon töri a fejét, hogy lehetne Debrecen megbodogult költőjének, Oláh Gábornak emlékét méltóbban megörökiteni?! Kér, tegyem meg, vásároljam öthe az Oláh Gáborról szóló újságcikkeket és küldjem el neki. Levele a következő:

SZARKA BOLDIZSÁR
reformatus lelkész
PANYOLA, Szabolcs-m.

Kedves Jánosom !

A " Kis Ujság"-ból értesültem szegény Oláh Gábor barátunk elhunytáról. Felettébb fájlalom ily korai,6I éves korában való végét. Mit tudott volna ő még termelni,az emberi kor végső határáig ? Már akkor akartam neked irni,de kocsisom jun.I8-án itthagyván,lánycseléd sem lévén,magam egy személyben ur és szolga,tehenész,lovász,ganész, házban,konyhában,udvaron és gazdaságban a legteljesebb mindenes vagyok. Nem irhattam,mert Anyuval hajnali 3 napórakor kelünk,Anyu mindig maga fejvén,én assistálván a bornyuhuzással és a csóváló farok lerögzitésével,szilke és zsajtár szolgáltatásával,csere-berélésével stb.

Fizikai lehetetlenség volt nyomban irnom. mert napi rendem:hajnali 3 órás nap,középeurópai időszerinti kelés,napközbeni alvás nélkül éjféli I2. órakor fekvés.Le is fogytam csunyán.Most legutóbb egy ~~xxxx~~ hét alatt 2.kilót.A régi 84-85 kgr.-os testsulyomból ma csak 75.kgr.-t nyomok.Bajom hál Istennek semmi sincs,közérzetem jó,csak a fizikai és szellemi feljebb vló munkateher miatt,a derekam el akar szakadni. No,de hál'Istennek birom,farkas étvágyhyal győzöm,csak a szük kenyér mellett lenne más,mit bőven enni.

Hagyom e hétköznapi,egyenlő nyomoruság terhével mindennap reánk nehezedő dolgokat.Legyen e felett való sopánkodás az asszonyok dolga!

Most,hogy a "Debreceni Protestáns Lap"-ot olvasom,szegény Gáborról két megemlékezést találok benne,veszem a tollat,de ez nem szuperálván,az irógépet, hogy arra kérjelek: Légy szives nekem az összes debreceni különböző cimü lapokat,melyekben utólsó óráiról,betegségéről,haláláról temetéséről van szó, vagy irói,költői,esztéta müködéséről,irodalmi hagyatékáról,végrendeletéről,közlés,méltatás,tanulmány,

Elmondja benne, hogy milyen kinlódással él a kocsis és család nélküli falusi pap; mennyit fárad, küszködik a jószágaival, a mindennapi nyüglős élettel és mégis azon töri a fejét, hogy lehetne Debrecen megbodogult költő jének, Oláh Gábornak emlékét méltóbban megörökiteni?! Kér, tegyem meg, vásároljam össze az Oláh Gáborról szóló ujságcikkeket és küldjem el neki. Levele a következő:

vagy egyéni visszaemlékezés van stb., egy csomóban megküldeni. Légy jó, vedd azt a fáradtságot, hogy hivatalod zártával, séta alkalmából, trafikok, ujságárudák, kiadóhivatalokban szedd össze, vagy szedess össze hivatali szolgáddal az összes ujságokat. Kérnélek igyekezz vele, mig el nem fogynak, kallódnak, mig kaphatók s könnyen, vagy nehezem megkerithetők.

Ez a kérésem hozzád. Egy másik gondolatomnak közlését is vedd füleidbe és szivedre. Ugy gondolnám, hogy ezekből a hirlapi közlésekből és alkalmi ülés s róla szóló emlékünnepélyen elhangzott beszédekből stb. illő volna a Csokonai Körnek, tagjáról, Debrecen e törzsökös s elválaszthatlanul hozzá forrott s életét ott elégetett hü és nagy fiáról emlékfüzetet, vagy kötetet kiadni, mielőbb, mig a távozásával támadt nagy ürt fájóan érzik a lelkek s emlékének áldozni, gerjedező szivvel érte készek.

Visszatérve a "Debr.Prot. Lap"-ra, illetve annak megemlékezésére, ez elég kurta -furcsa, lakonikus rövidségü, őt, vlóságában nem ismerőknek semmitmondó. Szele Miklós barátomnak a "Tiszántul"-ban irása kivonatának közlése, már illőbb, lélekszerinti áldozat emlékének és helytálló, melyről nekem is van tudomásom a régi boldog időkből, és épen az általam végtelenül nagyrabecsült, tisztelt és szeretett polihistor Dicsőfi Józseftől közvetlenül. Nehezen várom, hogy Miklós irásának eredetijét teljességében olvashassam.

Sokat szeretnék irni még, de se idő, se hangulat nincs most hozzá, hajt a robotoló hivatali és magánélet, s apró gondjai a mindennapi élet sok bajjal teljes egymásutánjának.

Szele Miklós hivatolta, nem, Oláh Gábor által dedikációjában magasztalt "Sulammit" füzet megvané nektek? És ismered-é "Salómé táncát"? Nekem mindkettő megvan. Előbbi alklmi füzetben jelent meg. Utóbbi a Dicsőfi:"Templomi gondolatok" Szele Miklós vő által kiadott II-ik kötetének záróbeszéde, "Heródiás leányának tánca" cimmel, Máté I4:6-I2 alapján, a II8-I28 lapokon. Majd ismétlésként nálam is ellolvashatod ujra, meg ujra, mert felettébb érdemesek rá és élvezetesek mindig megujuló épitő és lelki gyönyörrel.

Aztán meg: ajánlom szives buzgólkodásodba, Dicsőfi Józsefnek, ennek a puritán nagy embernek nyomtatásban megjelent munkáit szorgosan igyekezz az erklyekönyvtár részére megszerezni. Ez csak parány, óriás halmazu, iróasztal fiókja őrzött irodalmi munkássága mellett. Mindezeknek tudója, kihez fordulhatsz felvilágositásért lexikoni pontossággal, az én Szele Miklós régi jó barátom, egykori tudós szolgatársam, káplánkoromból.

Kedves Jánosom! Több és talán felesleges betüt kopogtattam le annál, mit eredetileg akartam egy egyszerü kérés tolmácsolása rendén. De bocsássd meg. A boldog időkre visszaemlékezés árja elragadott s a megemlékezttek iránt való végtelen hálás tisztelet igy hozta magával.

Isten áldjon meg ! Szertettel ölel,

Panyolán, I942 évi julius hó 4-én,

hiv és igaz barátod:

Sárkány Károly

N.B. Zsazsámék urával Sárközy Bélával, Levente kis fiával tegnap, jun.3-án érkeztek hozzánk nyaralásra, két huga: Médi /Évi/ és Gyöngyi kiséretében. Tőlünk Debrecenbe mennek Béla szüleihez, miután már voltak Apában, Lajos Sógüréknál, de csak Zsazsáék a kis fiuval, ki világra olyan, mint az apja Béla, de csoda és jó gyermek s hat és fél hónapos.

Hát kis Jánoskád hogy van? Szeretném már látni életed büszkeségét és reménységét, de nem tudom mikor adatik ez meg nekem ? No, de hiszem, megadatik.

Szeress!

Válaszolva 1942 VII. 8.

Ujságok elküldve 1942 VII. 8.

1942 VII. 8.-án hosszabb levelet írtam Szarka Boldizsárnak és elküldtem neki az összeslapokat, melyek Oláh Gáborral foglalkoztak. A Debreczeni Ujság 1942 VII. 9. száma a végrendeletét és lehözötte. Mikor ezt elolvastam, akkor határoztam el, hogy a földszint 24. sz. szobában Oláh Gábor-emlékmúzeumot fogok berendezni, megszerezve bútorainak egy részét is (266/1942 DMsz.).

A delkes pap már VII. 11. és 13.-án 3 ivoldal terjedelmű alábbi levelet írta, mely becses adatokat szolgáltat Oláh Gábor életéhez és birálja végrendeleti intézkedéseit. Kifogásolja a Kollegium mellőzését, pedig Isten után tőle kapott legtöbbet. Szó van benne az én múzeumi ereklye könyvtáramról, az élelmezési nehézségekről, a „Hajdú-szobá"-ról, Móricz Pálról, Hóman Bálintról, a Szent István-kultusz túlzásairól és végül a XI. pányolai ásatás időbeli kitűzéséről. Augustus végét, szeptemberderekát ajánlja, amikor „lassubb a munka dandárja. A levél eredetije alább következik:

SZARKA BOLDIZSÁR LEVELE

DR. SŐREGI JÁNOSHOZ DEBRECENBE

1942 VII. 11. ÉS VII. 13.-ÁN.

3 IVOLDAL GÉPIRAT.

SZABÓ BOLDIZSÁR
református lelkész
PÁNYOLA, Szalonna-m.

Kedves Jánoskám !

Julius 8-iki kedves és bő leveledet a két küldemény kapcsán vettem s hálásan köszönöm úgy a levélirással rámpazarolt időt,mint ujság és könyvküldeményedet.

Tegnap estére,amint megjött a posta,neki is feküdtem mind a három fajta debreceni ujságnak,elolvasgattam mindegyikből minden rávonatkozó irást s igy áldoztam szegény Oláh Gábor emlékének. Még csak arra kérnélek, hogy ha majd végrendeletét felbonják s közzéteszik az ujságok,azt az ujságot küld el nekem,melyik a legteljesebben adja.

Az e tárgyban közölt hiradások között,a Déri Muzeum hogy irodalmi hagyatékát örökli,azt meg tudom érteni s itt neked megmagyarázni nem kivánom;még szépirodalmi könyvtárának odahelyezését is valahogy,előbbivel kapcsolatban próbálom megmagyarázni magamnak,bár ezt már menteni nem tudom. De hogy tudományos könyveit a Tisza István tudományegyetemre hagyta,ezt már nem veszi be a fejem.Az öreg Kollégiumot illette volna mindkét könyvhagyaték,de ha már az előbbi nem is,az utóbbi feltétlenül. Én nagyon jól tudom,közbenjárója is valék szegény Gábornak abben Erőss püspöknél,hogy a Kollégium kebelén s gondtalanul élhessen,hogy ez nem sikerült.Sértett büszkesége miatt,hogy a Kollégiumtól elfordult fájlaltam,akkor s ma még imigyen rendelkezése miatt jobban.De hagyom!Befejezett valósággal állunk szemben.Mindezt neked csak ugy némszemközt mondom el. Mert tényező és pedig főtényező volt a Kollégium az ő életében.Isten után tőle kapott legtöbbet.

Hogy a Csokonai Kör kéziratos müvei kiadásával,életrajza megirásával méltó emléket akar neki állitani,ez igen szivem szerinti.Csak ez annyi teméntelen kézirattal szemben, a mai időben gigászi feladat lesz, nagy summát és tengernyi agilitást igényelne könyveinek elhelyezése s egymásutánjában való megjelenhetésének már eleve biztositása. Segitse rá a jó Isten!

Hogy cselédtelen életünket el tudod képzelni jól esik.Még jobban a szelid italokról szóló idillikumod.Hát hallod Jánoskám én a meleg tejet kifejve,soha,még gyermekkoromban sem tudtam meginni.Hidegen szeretem, s jőnek korok,mikor liter számra iszom s csupor számra a jó aludt tejet. De hát mégis a szalonna,kenyér,hagyma testhez állóbb még bor nélkül is. Az a rézkigyó már nem garázdálkodik bennem sem, életfeltételétől megfosztva,vegetativ életre van kárhoztatva.A nagyon ünnepélyes alkalmak is csak paródiái tápláltatásának. A Pál apostoli intelem:I.Tim.5.23./ /Olvasd el!/ ma egyáltalán nem időszerü,bármilyen nagy és felettébbvaló minden vonalon az egészségügyi szolgálat.

Dicsőfi József munkái az ereklyekönyttárrészére az Oláh Gábor hagyatékából befutnak-é,nem nagyon valószinü,mivel theologikumok.Megeshetik azonban.Sulammith-ja ez bizt meglesz,mert dedikációjában is emliti és Sámson-ában is felhasználta.Csoda is eshetik,hogy teljes,vagy nagyrészü sorozat van belőle,de a nagy tisztelet és szeretet mellett sem hinném, hogy igy lenne.

A Győrffy és Kozma könyvek elküldése felől helyesen gondolkozol. Most ezeknek buvárolására nincs időm. Majd jelzem én!

Az időjárásunk abnormis meleg és száraz.Kegyetlen kéne egy kis eső,mert nem lesz krumpli és tengeri.Tegnap hordattam be ez esztendei szénatermésem. Ép felényi,mint tavaly. A buza kinjában megérik és sömörödik.Jövő héten aratnak.Kenyér lenne,de hogy érem én meg cselédem nem lévén egy évig 3 mázsa 60 kg buzával,ez ma még nagy rejtély előttem,pedig már ma is redukált kenyérfogyasztással élünk.Egyéb más élelmekben sem duskálkodunk pedig. Zsir,szalonna ? Hohó barátom!? Aprójószágtartás? Kitörölve a házirendből! A legnagyobb baj az,hogy eddig ha tudott is némit az ember tartalékolni,az is elfogyott s ma már nincs

meg rá a lehetőség,hogy tartalékoljon az ember. A kenyér mellett minden más élelem szűke kiált az ember felé. No,de Istenre bizom magamat ...! s Arany János szerint:"Ej-haj jó barátom csak megélünk valahogy" s a dicséretmondóval tartok: "De sem nagy aggadalommal,Sem epesztő unalommal,Lelkem soha nem szomoritom!" Nagy időkben,nagy áldozatot kell hozni! Atsegit a jó Isten ezen a kataklizmán is !

Irod,hogy a fiatalok szabadságon vannak a Muzeumból! De boldogság, qui prokul negotiis is élhet ! Te vagy a vén robotos ! Én meg az öreg mindenes ! Hagyjuk! Ebbe már bele kell törődnünk! Te legalább tarkitod egy-egy kis hivatalos kirándulással is,de én még Kispeleskén nyaraló beteg sógorom meglátogatásával is problémaként kell,hogy küzdjek,hogy kisikeritsem. A kis Sárikát s a kis Jánoskát szeretettel köszöntöm.

A "Magyar Mükincsek"füzetet s s "Debrecen a régi Magyar Irodalomban" ráritást hálásan köszönöm.Ezeket is,illetve az utóbbit megettem melegében s nagy lelki élvezettel s szives engedelmedfolytán meg is tartom, mivel felesleges példánynak jelezted. De levelednek,a mai életnek és Debrecenben való nehézségeire feltárására vonatkozással,nem restellem, hogy elmédbe vésés céljából ide másoljam belőle Bessenyei György: Debretzennek siralma. /1802/ cimü versezete vonatkozó részletét:

Nézzed Debretzennek Piatzát,Vásárát
Betsüld meg Londonból s vedd ki ott az árát.
Mond ki,eladója,barma,hogy mit érne
Minden más termése,ha hozzájok férne?
Erre forogj artzal:itt van a Gazdagság
És Ur,paraszt között el oszlott Bóldogság.
Debretzeni Piatz! Óh,te bóldog térség!
Hol,mint tenger,habot hány a sok eleség!
Hol a Buza Kenyér,mint a határ dombok
Egymás mellett,soron,ugy mutattyák magok.
Melly helyett más nemzet vakarókat mutat,
S az ilyen áldásrul még csak nem is tudhat.
Gyümölts,sült,főtt étel,itt mint véghetetlen,
Eszköz,szerszám,termés,máshol lehetetlen.
A Világ ez részén itt Európában,
Egy Debretzen fekszik e Földön magában.
Török,Lengyel,Német,s e világ zsidója
Piatzán,uttzáján vitorlás Hajója.
Pénzzel,mesterséggel szolgálja vidékét
Kintsel gazdagitván annak számos népét....

Mikor ezt elolvasod és meggondolod,jusson eszed be Petőfi:"Hej,Debrecen,ha rád emlékezem...! és olvasd el János,Jel.Könyve:2.5 versét... és sóhajts fel:"Régi dicsőségünk,hol késel az éji homályban"s érezd magadadat Varga Gyulával: "Ha van kenyerem,szalonnám,borom,Magamat akkor dusnak gondolom...!

Vigasztalgassuk magunkat Jánoskám a régmultból idehangzó eme beszédekkel s bizva -bizzunk küzdve,hogy visszajön még a mi elmult s imádságos lélekkel olvassuk el Jer.Siralm. 5.r.2I.versét s kérjük: Hallgasson meg minket Isten,aA Sionról kegyelmesen !

"Hajdu-Szoba" berndezéséről,megteremtéséről irsz! Hát ez kegyetlenül kellett és végtelenül belepászol a Déri Muzeumba! Debuisset pridem ! Akárkié a gondolat,jó és dicsérendő.Anyggyüjtéshez,berendezéshez adjon neked az Isten gazdag anyagod és bőségesen -gazdag időt.De kérdés,hogy az öt hajdu város anyaga belefér-é egy szobába ? Azt pedig tudom,hogy helyszüke miatt a kereteket tágitani nehéz.

Ad nótám:Hajdu Szoba -- Móricz Pál!? Ő ennek a közepébe kell hogy álljon,mint örök őrtálló-őr. Tudom,hogy az öreg néh.Palya Bácsinak méltó helyet biztositsz s kiragyogtatod a nagy tömkelegből! Sajnosan olvasom,hogy munkáiból még mindig hiányzik az ereklyekönyvtár számára 3. drb.Meg is néztem noteszemet,benne a felirást. Stimmel! Azóta én nem voltam semerre,s nem tudtam kutatni feltalálhatásukért. De e kötelezettség sem veled,sem Palya Bácsival szemben nem esik ki elmémből,ha utra kelek,járok-megyek.Efelől légy nyugodt!

Hogy a panyolai XI-ik ásatást mikor volna legjobb megejteni ? E kérdésre elgondolásoddal felelek. Mikor lassubb a munka dandárja! Az általad szokásos augusztus vége- szeptember dereka. Ennek véghezvitele mellett törpüljön el az élelmezés kutya nehézsége. Szőke Bácsi huzhatja a rövidebbet velünk együtt,egyébként én teljes lelki megnyugtatásodra a multkor irattakhoz csak annyit toldok: "De strigis,quae non sunt,nulla questio fiat !"

Érmelléki szélyelnézésed s más egyéb feladataidról említésed, csak a tudnivágyást költötte fel bennem.Majd ha eljössz,elregéled, leirásával ne terheld magad.Kár a bensinért!

A Debrecenbe menők Dr Sárközy Béla Zsazsámmal s kis Levente fiával. Béla,mint törzsökös debreceni s Zsazsám mint tájékozott,tudják a dürgést. A két hugg:Évi és Gyöngyi visszazónáztak Apába.

Szives üdvözléseidet köszönjük.Anyu a régi szeretettel vár velem együtt s ha nem is tyukkal-kalácsesal,de szükös kenyérrel,s holmi egy-s más pótlókkal,gyomorterhelés mentes eledelekkel tápláltatásodra szivesen szolgál.

Addig is,meg a viszontlátásig is igaz szeretettel ölellek s felesé gem üdvözletét tolmácsolom,a Nagyságos Aszonynak pedig csókokkal és kézcsókkal adózunk

Panyola,1942 julius hó II-én,

öreg hived:

Nota Bene !

Móric Pali bácsival kapcsolatban s Hajdu Szobávaljut eszembe,hogy a Gábor könyvtárából rekrutálódni fognak az ereklyekönyvtárnak a Pali bácsi hiányzó kötetei! Ugye heüréka !? Igy,utólag!

Hóman Bálint távozásának csak örülni tudok s örülhettek ti is. A tudomány visszakapta a maga emberét,ebbe több a haszon,mint a politizálásba. A Nemzeti Muzeum élén állva igy jobban a tiétek. En egyébként nem kedveltem őt,nem mint kultuszminisztert,hanem mint politikust és pedig a szent isváni ideologia,gondolat feltalálóját és propaganda mesterét.Sapientibus sat pauca! Árpád apánkat a nagy honszerzőt nem ismerni,ismeretlen sirjában nyugodni hagyni,mert ő csak magyar volt, ellenben Istvánt égig glorifikálni s neki olyan gondolatot tulajdonitani,mi esze ágában sem forgott,ez nem magyarság,ez humbug és katolikum. Ezt ép neki,a kiváló történésznek nem való volt,még a szellemtörténeti irány szolgálatában sem.No,de legyen boldog vele!

Már zárok,mert igy napról napra marad levelem.Azt hiszem sok dolgaim dacára is hosszura nyult levelem teljes megelégedésed váltja ki.

Jó erőt és egészséget kivánva ismételten szeretettel ölellek,

Panyola,1942 julius hó I3-án reggeli 7 órakor.

1942 VII.11.13

Mivel én minden alkalommal az ásatási lelőhelyen szoktam sátorozni, egy embert fogadva, magamhoz éjjel-nappali szolgálatra, sátortanyámat élelemmel kell ellátni. Ennek legfőbb része a sós vagy füstött szalonna. 1941-ben még betudtam szerezni 4-5 kiló szalonnát, de 1942-ben már főispáni engedély kellett hozzá. Irásbeli kérelmemre Szilassy főispán telefonon közölte, hogy a Közélelmezési Ügyontálytól fogom a szalonnát az ásatásra megkapni hentes utján. (273/1942 DMsz.). Ez aug. 12-én meg is történt.

A nábrádi körjegyzőséget, Szarka panyolai lelkipásztort és id. Szőke Sándor gulácsi kishalászmestert egy-egy levélben értesitettem aug. 12-én, hogy 1942 VIII. 18-án utazom Panyolára, 19.-én kimegyek a Zsaró kertbe és a munkát aug. 21-én kezdem meg. Akkorára kértem a munkások kiküldését, Szőke bácsit 19.-ére rendeltem ki csolnakával a Zsaró-kertbe (ad 224/1942 DMsz.). Szarka Boldizsártól a kocsit aug. 18-án 10 órára Nagy Dobosra kértem, mert Debrecenből Érmihályfalván át Nagy Károlyba s onnan a csapi vonalon Nagy Ecseden és Mátészalkán át tesem meg az utat Nagy Dobosig.

Mielőtt elindultam Debrecenből, Szarka Boldizsártól egy 1942 VII.-ik hónapban kezdett és VIII. 14-én befejezett hosszú levél érkezett. Mellékelem ezt is annak bizonyságául, hogy a régész ember, szakmunkája teljesitése közben, azzal a környezettel, melybe évről-évre belevegyül, kulturális kapcsolatokat is ápol és fejleszt, mert ez a ténykedés az általa vezetett kulturintézmény talajában gyökerezik! Az ember igyekszik minden kivánságot teljesiteni és igyekszik mindenkit tanitani! Az ember tanulva tanit és csiszolja hazája kulturáját!

Ez a változatos tartalmú levél az idők múlásával egyre értékesebbé fog válni. A magyar élet fonalszálai ilyen bizalmas, őszinte levelekben rejlenek, szincsednek! Ezeket kell majd felgombolyítani annak, aki ennek a korszaknak a magyar életét majdan ábrázolni akarja. E gondolat jegyében mellékelem ezt a levelet is 7½ oldal terjedelemben:

— 63. —

SZARKA BOLDIZSÁR
PANYOLAI LELKÉSZ LEVELE
1942 VIII. 14.-ÉN
DEBRECENBE,
SÖREGI JÁNOS DR. MUZ. IG.-HOZ.

GÉP- ÉS KÉZIRAT, ÖSSZESEN
7 ÉS ½ OLDAL.

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PÁNYOLA Szatmár-m.

Kedves Jánoskám !

Julius I7-én kelt leveledre csak hogy most válaszolok,ne vedd ezt hütlenségnek,vagy nemtörődömségnek,még csak hanyagságnak sem. Az élet és munka ezer gondja nehezedik reám,éjjel-nappali szorgalmatossággal,melyek öregedő testemnek betegségét is előidézték.De hát még igy is,betegen,fáradtan,meggyöngült erővel vinni kell a munkának terhét,tartani kell a frontot. De ezekről majd később.

Elsőben is leveledre térek!

Felettébb hálásan köszönöm az Oláh Gábor végrendeletét közlő ujságlapot. Hagyatékának széttagolása tekintetében neked a te szempontodból igazságod van s hogy a muzeumnak össze akarod kaparitani, helyesen teszed. Járt-é sikerrel enemü törekvésed ? Ha igen,ugy szerencsés fiu vagy,bár nem hiszem,hogy kiki a maga jussából engedne. Fontosabbnak tartom e dolognál azt,hogy a kiadás céljából egyes cégekhez eljutott s ott elheverő kéziratai közül egy is el ne vesszen.Erre is irányuljon figyelmed. Ha elkallódnának,pótolhatlan nagy kár lenne. Videánt konzulesz!

Az én kedves Nagy Józsi sógoromra,Lajos testvérem itt léte alkalmából,augusztus másodikán, a debreceni csata évfordulóján nemcsak gondoltunk, hanem beszéltünk is. Azt hittem,ünnepi diszbeszédét ekkorára,régi szokása szerint elküldi. Ugy látom azonban,hütlenségi perbe került ezzel kapcsolatban velem szemben. Mivel tudom,hogy valamelyik debreceni lap teljes egészében leközölte,kérnélek,légy jó egy ilyen lappéldányt nekem küldeni. Ha teljes egészében nem okádta ki a sajtó,a legteljesebb kivonatot közlőt külld meg. Ha ráérek,lehet,hogy ezért rápenderitek az Öregre,csak ugy szép hegedüszóban. Már előre is megbocsátok neki,mert gondolom,hogy a forrásmunkák halmaza közé temetkezve,- melyeket bőven ka-

pott tőled, - ugy kiizzadta magát s demosthénesi szónoklatába ugy belefáradt,hogy csapot,papot,mindent felejtett,mint Csokonai Vitéz Mihály !?

Nagy örömömre szolgál,megemlékezésed arról, hogy Dr.Kölcsey Ferencz főispánunk,közélelmezésünknek szatmári kormánybiztosa,te panyolai ásatásaidhoz élelmet s ezek között ezeknek legdrágább kincsét: szalonnát is fog adni. Magam részéről ezt törhetlen ásatási hivünk: Dr.Streicher alispán ur ráhatásának tudom tulajdonitani. Levelezéseidnek rendén azonban ne feledkezz meg arról sem,hogy liszt is köritse a szalonnát,mint drága jó falusi kenyér és mint jó száraz tészta s felvert galuska is. Igy aztán jól élünk,mint "Marci,Hevesen dinnyével !" s elmondhatom Anyunak:" Édes,kedves feleségem,megélünk akkor !" hát ha még a csutorában ,jó savanyu bor ?!

Anyu,mikor leveled olvasta,csak annyit mondott: Nyugtatsd meg Jánost,majd elbánunk vele ! Igy most már,még jobban lessz a fejed alja a magad előrelátó gondossága folytán. Az élelem többi része és a kiadások nagy számlája pediglen akaratod szerint rendben lessz,s hogy ünnepélyesebb legyen,ráhuzza a reggeli harangszó is. Én csak annyit árulok el előre, hogy lessz jó avas paprikás szalonna is,mint mindenek korollárium a és hagyma is.

Karácsony Sándor debreceni egyetemi tanárságának hirét az ujságokból is vettem,neked is köszönöm közlését.Nagy tudományu,izzó magyarságu,maga lábán járó,eredeti ösvényet vert,öntudatos,hitbuzgó,evangyéliumi szellemü ember. Ilyen is kell vérfelfrissitésül porosan-mohos Debrecenbe Hadd ugassanak a kutyák,a karaván halad. Majd lessz neki nagy tábora Debrecenben is nemcsak tanitványai körében,hanem az egyházi és társadalmi életben is,mert egyéniségének fanatizáló ereje van,nem erővel,nem hatalommal,hanem a Lélek által. Örülhet Debrecen,hogy ily kiváló,unicum embert kapott a maga nemében.Tegye áldottá müködését minden téren a kegyelem Istene!

Hálás szivvel vettem és fogadtam tőled Oláh Gábor:"Pokol" - "Kiáltó szó a pusztába" cimü kötetét. Most csak per tangentem böngésztem benne,ugy költői,mint prózai részében s inkább az utóbbiban, nagy lelki gyönyörüséggel és résztvevő sajnálkozással, hogy a siket fülek miatt mint lesz holt rekedt,halk, szelid suttogássá a kiáltó szó s mint veri véres cafattá vas öklét,a hallhatatlanság kapuját döngetve, az embernek fia,holtan önmagába rogyásáig! Nagyon köszönöm,hogy elküldted,ismételten. Még majd hátrébb ismét reátérek.

Hanem Jánoskám! Hiba van a kréta körül! Jó észrevételed,hogy Dr.Molnár Pál: Debrecen a régi magyar irodalomban könyvek közül épen a muzeumi példányt találtad nekem ajándékozni én pedig azt suo modo aláhuzgáltam és ajándékozásod tényét manu propriámmal tulajdonommá tettem.Igy bármily szivesen visszaküldeném,azt már rád nézve értéktelenné tettem,nem,helyesen: használhatatlanná. Mikor ezt,ép itt látogatóba levő Lajos testvéremnek sajnálkozva elbeszélem,ő rögtön felajánlotta,hogy küld neked helyette Pestről egy uj példányt,de én e szándékáról azzal vertem le,hogy vannak feles féldányai a Muzeumnak s igy a hivatalos példány azokból ott helyben rekrutálható. Ha nem igy volna,légy jó megirni s akkor én Lajos testvéremmel uj példányt küldetek a muzeum számára. Bocsátsd meg ez állapotot és firkálást,de igazán nem akarva s tudatlanul tettem. Azért arra kérnélek hogy ha van még tiszta felesleges példányod,leltári " I. 259 számmal és pecséttel ellátva,avatsd hivatalos I942."muzeumi példánnyá,ha van mit.Ha nincs ugy hogy legyen,intézkedem Lajos utján.

Lajos testvérem aug.I-5-ig itt volt nálam látogatóba.Sokat s kedvesen emlékeztünk rólad.Ha előbb nem kellett volna menni,mint gondolta,számitott kimenni a Zsaró kertbe is,megnézni ásatásaid szinterét. Általam szivesüdvözletét küldi neked.

Beszélgetésünk rendén sok mindenről szó esett irodalmi,históriai,régészeti,néprajzi,költői,dolgokról és emberekről s intézményekről,könyvekről,ujakról és régiekről stb.

Átlapozta könyveidet:Évkönyvet,Zoltait,Képes kalendáriumot stb. Molnár Pál könyvét;a Kollégium történetének három kötetét,melyből a K.a magyar irodalomban cimüt különösen kedveltes megvenni szándékolta.

Emlékezetében él te könyvszükségleted:B.I.:

Jó az Isten,s érdeklődött ,mi áll keresésed homlokterében? Lediktáltam s fel is irta Móricz Pali bácsi és Móricz Zsiga könyveit,csak azt kérte,ezt ne irjam meg neked semmi esetre,hát ha nem sikerül rábukkannia s ne tegyen ki hiábavaló várakozásnak. Igy erről hallgasson a fáma. Móric Zsigmondról sokat beszélt. Szó estt Boromissza Tibor barátodról.Áldoztunk Győrfy Pista emlékének,dicsérte György fiát. stb.stb.

De legtöbbet beszéltünk Oláh Gáborról.Pokolja s Kiáltó szava volt állandó olvasmánya.E kötetét nem ismerte.Ennek rendén s róla szóló tanulmány rendén ismert meg sok megjelent müvét.Nem is olvasott legtöbbről hiradást a megjelenés alkalmából,pedig figyelemmel szokta kisérni az irodalmi és könyvészeti élet jelenségeit. Fel is jegyezgette a Kiáltó szó rendén müveit,kiegészitve a Pokol végén közlött csoportos felsorolásból s mi nincs meg neki megveszi.Betegsége rendén levelet is irt neki,de Gábor nem válaszolt rá.Jó barátságban volt vele, Gyökössy Bandival gyakran találkozván,sokat beszélgettek róla Pesten is. De hát mit érdekel ez téged?. . . Nekem jól esett ezeket elmondani,dacára,hogy nincs időm a hiábavaló fecsegésre.

Most már magamra térek! Hát hallod beteg ember vagyok.Csak azt vettem észre,rendkivül fáradt,levert,álomszuszék ember vagyok s emellett olyan,ki egy hét alatt fogy két kilót.Cukorbajra gondoltam,mert farkas étvágy mellett is az utóbbi időben I3 kilót fogytam.Semmim nem fájt.még csak rossz közérzetem sem volt soha,csak a kimerültséget éreztem,mi nálam szokatlan jelenség volt az álmossággal egyben. Julius 26-án aztán Anyuval elmentem Gyarmatra Dr.Bodnár Józsi barátomhoz.Megvizsgált.Cukorbajról szó sincs,még jelensége legkisebb nyomáról sincs. Szivemet találta bajban,nagyobbnak a rendesnél s meszesedem. Nem is rendelt orvosságot csak diétikus étrendet,teljes nyugalmat,kelőfekvő,pihenő életmódot és sok-sok alvást,vizre is kiterjedő folyadékfelvételi tilalommal,ha....viz helyett inkább kevés bort. Megmondtam neki,hogy legközelebb megyek Szalkára,a vmegyei közkórházba Dr.Magoss Ferencz belgyógyász főorvoshoz is megvizsgáltatni magamat. Igen helyeselte. Még azt is mondta Bodnár,hogy jobb oldali régebbi mellhártyagyuladásom táján,a májjal kapcsolatban tompaságot hall,Szalkán röntgeneztessem meg magamat ez irányban. Azt is megmondtam neki,a Magoss dr étrendje és életrendje lesz az irányadó,ha módom és alkalmam lessz annak teljes,főkép fizikai munkában való betartására.Mert már most is megszoritottan élek, a lehetőség szerint.De hát a sulyos testi munka napi végezése minden jó evését megkivánná s ettől csak akkor szabadulok meg,ha a cséplés végeztével,vagy később sikerül kocsist fogadnom. De itt is kevés a reménység.

Pomyola, 1942. aug 14-én,
vasp, illetve körépeurópai időszámitás
szerintihajnali 3 órakor.

Kedves Jánosom!

Tegnap este vettem a jánlott leveled s bennne jövetted örömhirét. Egy e más vagy kétheti részletekben irt levelem befejezni siettem, hogy indithassam s te elvárhassad, még korszámunk indulásod előtt.

Mi elmaradt belőle s magát a levél anyagát is előnyével megtárgyaljuk részletesen és alaposan.

Most pedig levelednek párt tort!

Hogy örömünkre szolgál hogy jössz. Az időpont is jó, mert a cséplést e héten általánosan befejezzük s áratásokhoz munkaerő lesz. Más kérdés azonban jó lesz-e az idő? Nem arról vettem fel a kérdést, mintha egy esetleges ármentő akarnék vetni jöttöd s munkálkodásodra, mintegy gátló akadályt. Távol legyen tőlem! Sőt az irom,

..... jöjj ez ész Bátran, mert erő után van a jó
Idő. Idő járásunk jellege egyáltalán állandó nyári skárazsdo volt. Mult hét pén-
tek hajnalán 3 órakor nagy zivatarra szakadó, ömlő, kitartó, de nem hosszu ideig
tartó eső ünk volt. Szombat eső nk volt a héten
12-én, szerdán, előbb hajnali vendégnek,
- majd art tartjuk; elszakadt az ég,
s el is ment, hogy reggel 8 órakor visszatér-
jen s ha nem is ömölve, de csendesen is egy
óra hosszat permetezve megáztassa ke-
nyérünket. Egy egész napon hosszan, hát nem
kellett volna. Az ajó esőjárásra nem várni
kell várni. Ma július 14-én d. után el
is esőjelek, ha az idő engedi, jj nem fog
fújdánni kis csatazaj. Tegnap egész is-
mét nagy szélviharral jövő eső nk volt,
mely bőségán egy hétóra hosszat tartó
áldásos csendes eső lett. Ez se kellett
volna a esőjáshez, de kellett a tenyő for-
gató s más szántáshoz.

Mindezeken elő adottaknak konzek-
venciája: bátran jöhetsz s jöjj szívesen,
Tisza ajától se félj; Egyalaposabb
nyári vízállás nem, eső fuhtán, és annál
kevesebb is lesz fogadásodra Tiszán. Kies,
kellemes és üdítő lesz munkálkodásod
Tisza partján, ... Tisza vízben ...! Tovább

kerben! ... Turkójpalajon ...!

Így élhő 18-19-én szívesen várlak és
vánnak Nagyon. - Jövetelednek előre jelzé-
sét köszönöm s kár teljesen nyugodt, ta-
jékat fogatom fogom elibéd küldeni az ál-
talad jelzendő időben. Előlis megnyug-
tatlak, hogy bár tenger dolgom van, mint
írod, engem nem zavarsz, kiki ismálja a
magáét. De lenne még több, mikor is veled
lehnni, elbeszélgetni mindig van időm, za-
varás nélkül. Arról meg - hogy bár ne-
hezebb az idők viharos járása előttünk
álnocsni se álmodj; kár nekünk tehünk-
re lennél. Mint tudva van, egy a jelen
ben és jövőben is mindig a régi ferget-
teg, szűnés nélküli küzdéssel vánnak
és láttunk: "hova" és "otthon".

Nagy mór is készül látásodra,
annak dacára, hogy írod: "Ennni valónk
lesz, hála Istennek." De azt hiszem meg-
egyezdel, hogy a "hivatalos menü" höz
mi is hozzájárulnunk se mori időkben
ti "új tálétel"-lel, jó magyar paraszti étel-
lel. Jelezni mondta: már is készíti a
jó dorozsmai uporkát! A "tyúkkal, ka-
lács"-cal várást jobb időkre tartja
fenn, mint szintén a "rakott asztal" alatt-
sáját is! A konyha művészetről ma el-
mondhatjuk: "fából van a kiliscsem,

madzag a húzója!" No de ezek után a komor dolgok után vigasztalódj abban a tudatban, hogy lesz egy kis avas szalonnád s egy kis kenyered!

Zárot mert 7 az óra, indul a pósta. Nem szeretném, ha e sok zaklatás közt ist levelem lekésne a forduló postáról!

Szeretettel vámuk, a viszontlátásig is ölelünk

Pomyalán, 1942. aug 14-én

Bódiék

Ez a változatos tartalmú levél az idők múlásával egyre értékesebbé fog válni. A magyar élet fonalszálai ilyen bizalmas, őszinte levelekben rejlenek, szincsednek! Ezeket kell majd felgombolyítani annak, aki ennek a korszaknak a magyar életét majdan ábrázolni akarja. E gondolat jegyében mellékelem ezt a levelet is 7½ oldal terjedelemben:

Szarka Boldizsár levelére nyomban megírtam válaszomat, melyről a gépirásos másolatot ide mellékelem:

DEBRECEN.
1942 augusztus 15.

KEDVES ÖREGEM!

Ezután csak igy szólitalak, mert a mai napon érkezett hosszu leveledből többek között azt is ki olvastam, hogy velem együtt Kigyelmed se az a legény már, aki 10 esztendővel ezelőtt volt, hanem mondjuk meg magunknak az igaz valóságot: öregszünk! Nincs nekünk semmi bajunk, se gyomrunknak, se hasunknak, se májunknak, se tüdőnknek, csak épen, hogy: öregszünk! Igy kedves Öregem, ezután "mértékkel" járjuk az Élet hol virágos, hol töviskes utait. Akármi kerül elénk, előbb megmérjük és megzézzük, mennyiben egyeztethető össze öregségünkkel és csak azután forditjuk javunkra. Jó lesz?

Egyebekről majd szóval, hiszen-amint tegnap irtam-18-án d.e. már ott leszek. A csapi vonalon azért megyek, mert Nagykárolytól az Ecsedi-lápnak még nem jártam, de már Nagyecsed, Vállaj környékét ismerem. Kocsidat köszönöm előre is.

Az élelmet nem a szatmári főispán, hanem Szilassy debreceni főispán engedélyezte nagy kivételesen, ez évi régészeti kutatásokra 6 kg. sószalonnát összesen. Ennek kb. a felét viszem Panyolára, azonfelül konzerveket és amennyi kenyeret tudok. Fontos, hogy tejet és tojást tudjak majd ott beszerezni.

A keddi napot-ha megengeditek-drága faludban töltöm, és szerdán d.e. kihurcolkodom. Másfél napig csatangolok és 21-én kezdjük a munkát.

No de nem írok tovább, mikor kérdés, hogy ez a levél megelőz-e engem?

Sok kézcsók a Nagytiszteletü Asszonynak! Csak arra kérem, hogy miattam semmi néven nevezendő munkatöbbletet ne csináljon magának.

E percben esik az eső. Nagyszerü idő, mert a cigánylogika szerint esős idő után jön a derült idő!

Szeretettel Ölel:

Jánosod

Elutazásom előtti napon és érkezett még Szarka Boldizsártól egy VIII. 15-én este irott

levelező lap:

Kedves Jánoskám! Pannyola, 1942 aug. 15, esti 10 órakor.

Aug. 14-én kelt spontos útirányt és érkezést jelző ajánlott leveled ma estére vettem. Az éjszakába nyúlósok dolog dacára és után, az éjcsendjében írok pár sort megnyugtatásodra, nagy sebtiben, hogy még elindulásod előtt olvashatsd.

Igenis 18-án, kedden d. e. 9 óra 35 perekor a kocsim Nagydoboson fog várni.—

Leveled vétele után a szalmazsáknak nyomban utána nézettem Anyuval. Rögtön meg is találtatott, hova tette. A tavasszal Emi komám elnézte. Igy efelől is légy nyugodt, megvan s holnap meg is töltetem friss, új szalmával, Varga Józsival. A viszontlátásig is szeretettel ölel:

Bódi

SZARKA BOLDIZSÁR LEV. LAPJA INDULÁS ELŐTT.

1942 aug. 17.-én beszereztem mindent, ami az ásatáshoz kellett. Ebben a munkában feleségem volt nagy segítségemre. Csomagjaimat a hajnali induláshoz előkészítettem.

levelező lap:

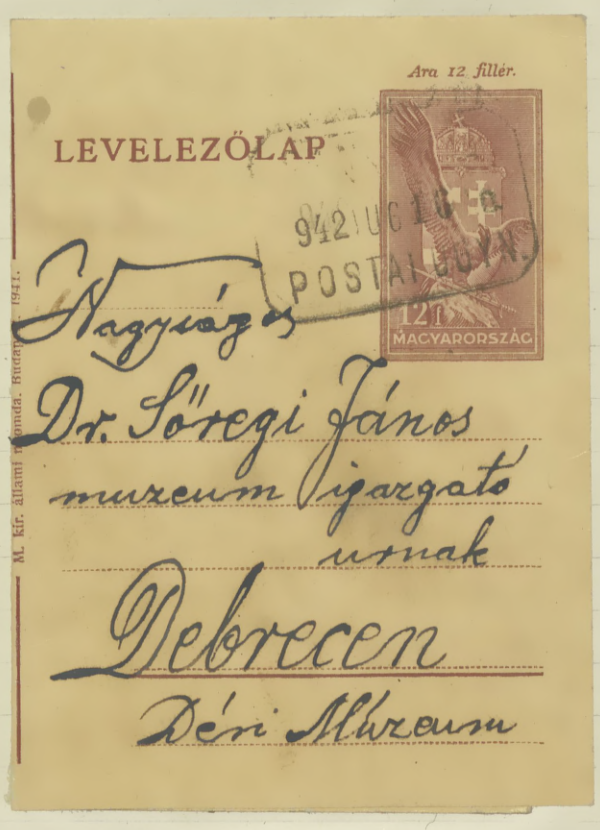

SZARKA BOLDIZSÁR LEV. LAPJA INDULÁS ELŐTT.

1942 aug. 17.-én beszerertem mindent, ami az ásatáshoz kellett. Ebben a munkában feleségem volt nagy segítségemre. Csomagjaimat a hajnali induláshoz előkészítettem.

UTAZÁSOM PANYOLÁRA.

– 1942 AUG. 18. –

1942 aug. 18-án hajnalban 5 37 órakor a személy vonattal indultam Vámos Pércs, Érmihályfalva, Nagy Károly felé. Három csomagomat (sátor, bőrönd, láda) személy poggyásznak feladtam.

Különösen kíváncsi voltam a Nagy Károly-Csapi vonalon Kálmánd és Börvely vidékére. A vonatból sok régi szép olvasmány emlékével tekintettem le ezekre a lápszéli falvakra! Eltökéltem magamban, hogy egyszer bejárom ezeket a lápi községeket, hiszen az ősi láp jellegzetességei mindenfelé mutatkoztak a tájban. Ez a vidék ma is olyan fésületlen! Sok a fűzfa, a rét, helyenként nád, gyékény!

Börvely után Vállaj, Mérk ismerős tornyai tekintettek reám. Ebben a két községben, Ágerdőmajor tájékán 1930 őszén jártam, mikor a mérki bronzkori raktárlelet lelőhelyét kerestem fel. Kiszállásomat és a leletet részletesen leírtam az 1930. évi Jelentés 72-76. oldalain.

Olyan ez a táj itt Börvely és Nagy Ecsed közt, mint az én drága szülőföldem, a Bodrogköz! Sok a Napraforgó mindenfelé, a határ eleven zöld, méginkább sötétzöldnek mondható. Nagyon élveztem az utat és a hasonlóság révén nagyon otthal éreztem magamat!

Nagy Ecsed és Mátészalka után vonatunk pontosan érkezett Nagydobosra. Levelezéseink alapján itt várt reám a panyolai pap kocsija, egykori kocsisával, az öreg Józsival, aki ugyan már nincs a pap szolgálatában, de én értem most is eljött. Különben Bódi bátyánknak kellett volna a gyeplőt tartani!

Felpakalva a csomagokat, elindultunk Szamosszeg felé keleti irányban. Jó időben olyan boldogság egy ilyen utazás! Üdvözöltem az ismerős határt az árokparti virágokat! Egy helyen meg is állottunk leszállottam a kocsiról és néhány szál Katángvirágot tűztem a sapkámhoz, meg a kabátom gombljuhába!

Kinn a mezőben megeredt a beszélgetés is. Józsi eldicsekedett, hogy már nem csősz a Túr partján, hanem a „maga szógája"! Az a csőszség „piszkos hivatal"! Neki nem is jövedelmezett, mert ő hozzá nem jöttek ki a gyermekek, az asszony, ezt vinni, azt vinni haza, mint ahogy más teszi..... Az ü asszonya még csak nem is látta a kunyhóját.....

Aztán elmondta, hogy kilenc hétig az erdélyi vasutépítésnél dolgozott. Volt szalonna, pénz, még haza is jutott!

Magától előhozta a panyolai pap jelenlegi helyzetét is. Bizony, mióta ő nincs ott, a pap gazdálkodása nem megy! De hát a pap nem akarja neki azt a bért fizetni, amit ő kér.

Beérkezve Szamosszegbe, az utcán egy állatorvos tehenecket vizsgált és oltott. A Hangya-szövetkezet boltja előtt, az illendőség szabálya szerint, megállottunk. Józsit egy pengővel beküldtem, hogy igyon valamit kedve szerint, aztán hamarosan elértük a panyolai Szamos-révet.

A viszontlátás boldogságával szálltam le a kocsiról és míg a révész a túloldali meredekpart alól a hidast átúsztatta, 3 fényképfelvételt készítettem. Az elsőn rajta van a kocsi, melyen érkeztem, a komp, mely elindult felém és a panyolai templomtorony, mely a partifákon felül emelkedve nézte érkezésünket. A másodikkal a Szamos-kanyar gyönyörű tájképét örökítettem meg, a harmadik felvétellel pedig a szamosszegi parton mosó asszonyokat (68. old. 1-2, 69. old. 1.).

1.

MEGÉRKEZÉSÜNK A PANYOLAI SZAMOS-RÉVHEZ.~ KOCSINK FELETT ÍVEL A CSIGAKÖTÉL.~A RÉVÉSZ AZ ELOLDOTT HIDASSAL ÉPPEN INDUL ÉRTÜNK.~ TOBBFELŐL A PANYOLAI TEMPLOM-TORONY LÁTSZIK.~

2.

KILÁTÁS A PANYOLAI RÉVTŐL A SZAMOS-KANYARRA, A FOLYÁS IRÁNYÁBAN, OLCSVA-APÁTI FELÉ.~AZ ILYEN TÁJBAN AZ EMBER ÓRÁKIG EL TUDNA GYÖNYÖRKÖDNI! FÉNY- ÉS ÁRNYHATÁSA ELBŰVÖLŐEN SZÉP!

1.

SZAMOSSZEGI MOSÓASSZONYOK A BALPARTI LAPÁLYON A RÉVJÁRÁSTÓL JOBBRA, KÉR-SEMJÉN FELÉ. – SZAPULÁS UTÁN A VÁSZONFÉLÉT A FOLYÓVIZBEN SULYKOLJÁK KI. – A GYERMEKEK A HOMOKBAN HENTEREGNEK.

2.

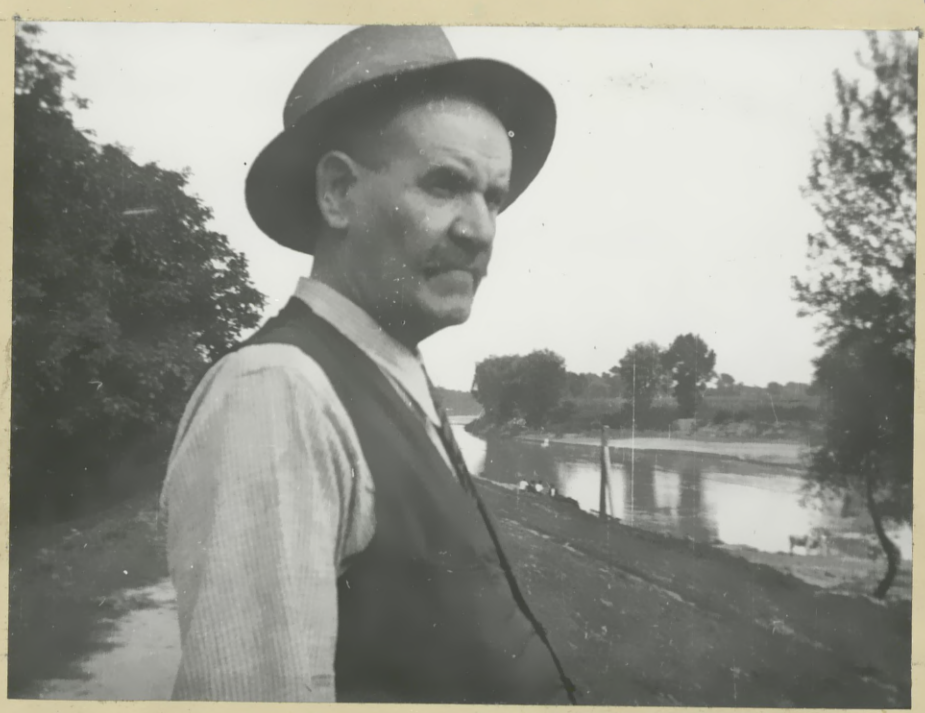

SZARKA BOLDIZSÁR PANYOLAI REF. LELKIPÁSZTOR, AZ OTTANI RÉGÉSZETI ÉS NÉPRAJZI KUTATÁSOK ÖNZETLEN, NEMESSZÍVŰ TÁMOGATÓJA, E-SOROK ÍRÓJÁNAK MINDENKOR LELKES BARÁTJA ÉS SZÍVES HÁZIGAZDÁJA JÓLELKŰ FELESÉGÉVEL EGYÜTT. –

Az alatt a pár perc alatt, míg a hidas lassan átsiklott a csendes vizen, hivatali lázas munkában megfáradt idegeim többet pihentek, mint oda haza akár hét éjszakán! A parókia udvarán Szarka Boldizsárék nagy örömmel fogadtak. De megfagyott ám a jó ember! Szívbajt képzelt be magának, pedig csak öregszik velem együtt.....

Elhelyezkedés után lesétáltunk a gyümölcsös kertbe. Szép termést hozott a Nemtudomszilva, de Alma is bőven van.

A cséplést tegnap fejezték. A búzaszalma jó illata az egész kertet betöltötte. A méhes zsongta a fáradhatatlan szorgalom és munka dalát..... Azonnal észre vettem, hogy valami hiányzik mellőle! Csakugyan, egy öreg diófát vágtak ki onnan, annak az üres helye bántotta a szememet....!

Mintán néhány szem szilvát csemegéztünk, vissza sétáltunk az udvarra és ősi szokás szerint megtekintettük az állatállományt, még a malacokat is s végül a virágos kercséket.

Mivel Ilona napja volt, egy összeverődött kis társasággal elmentem én is a nyugalmazott Gál tanitónét köszönteni. Pálinkával, süteményekkel gyümölccsel kinálkoztak. Török tanitó a feleségével, Kovács matolcsi tanitó szintén a nejével, Bódibátyánk és még két tanitó voltunk együtt. Török és Kovács Gál sógorai.

Kovács József matolcsi kántortanitónak emlitettem a Szamosparti szárazmalmot, melyet 1937-ben fényképeztem és a „Végig a magyar Szamoson" Debr. 1938 c. könyvemben képét közöltem is. Később, mikor arra jártam, már nem láttam a helyén.

Nagy meglepetéssel hallottam Kovács tanitótól, hogy a szárazmalom most is ott van a Szamos partján, de egy házat épitettek eléje, azért nem láttam.

Hosszabb beszélgetés után megegyeztünk, hogy 1943 tavaszán a Holtszamost Matokstól Cégénydányáig, madártani megfigyelések céljából, bejárjuk. Egy igen öreg halászt ad nekem kísérőül mert ő még juniusban tanít, csak délutánakon lehet velünk. Szerinte a Holtszamos madárvilága igen gazdag, malária pedig nincs.

Ebéd után Bódi bátyámmal kisétáltam a Szamos-töltésre. Ingujjban, mellényben lefényképeztem őt, beállítva a pazarkép Szamostájba. (69. old. 2.).

Sétaközben megnéztünk egy kenyérsütő kemencét, mely aszalóval van egybeépítve. Két felvételt készítettem róla. Az első képen a cseréptető eresze alatt a kenyérsütő boglyakemence látszik, megette a zártfalu aszaló. Ennek tüzelő nyilása a kemence háta megett van. A második kép az aszaló túlsó végét mutatja a deszkaajtóval, ahol az „aszalvány"-t berakják.

Fényképeim könnyebb megértése végett az egészről hosszanti keresztmetszetet készítettem két kísérő rajzzal:

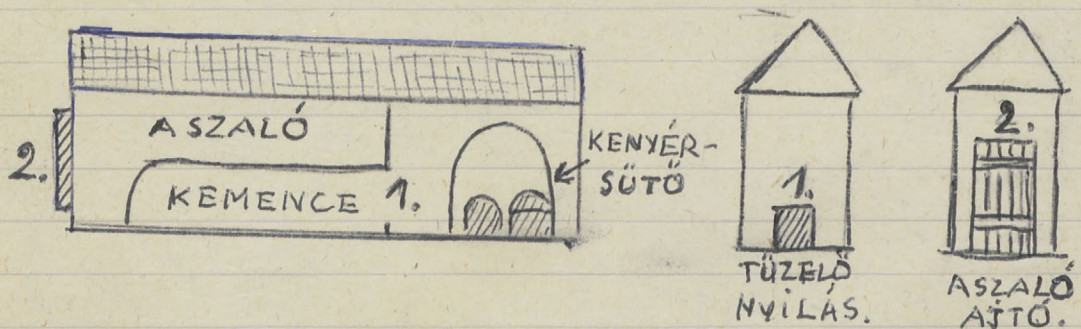

Az aszalónak a belsejét is megnéztem. Az aszalóban oldalt kettős korókra helyezett vesszőkasokat láttam. Ezekre rakják rá az aszalandó gyümölcsöt 3-4 sorban egymás felett. Mikor a rárakással elkészülnek, a téglából rakott hosszú kemencét befűtik. Mikor elegendő parázs van már benne, mind a tüzelő nyilást, mind a berakásra szolgáló ajtót letapasztják. A lefojtott

1.

SŰTŐKEMENCE ÉS ASZALÓ KÖZÖS CSERÉPTETŐ ALATT. A BOGLYAKEMENCE MEGETT, AZ ASZALÓ FALÁN, A TŰZELŐ NYÍLÁS SÖTÉTLIK.- A HÁTTÉRBEN EGY MÁSIK SŰTŐ-KEMENCE.

2.

AZ ASZALÓ VÉGSŐ FALÁNAK DESZKA AJTÓJA, MELYEN ÁT AZ ASZALANDÓ GYÜMÖLCSÖT („ASZALVÁNY") A HOSSZÚ, TÉGLA TŰZELŐS-KEMENCE MELLETTI VESSZŐKASOKRA RAKJÁK.- ASZALÁS ALATT MIND A DESZKAAJTÓT, MIND ELŐL A TŰZELŐ NYÍLÁST LETAPASZTJÁK.

hosszú kemencéből kiáradó nagy meleg a gyümölcsöt megaszalja (72. old. 1. 2.).

Innen az aszalótól elsétáltunk addig a partszakaszig, ahol 1937-ben, Szamosmenti kutatóutamról visszatérőben, július 20-án éjjelre felütöttük sátortanyámat. Fényképét közöltem „Végig a magyar Szamoson" c. könyvem XX.-ik táblájáu. A gyönyörű holdvilágos tájra boldogan emlékezem vissza!

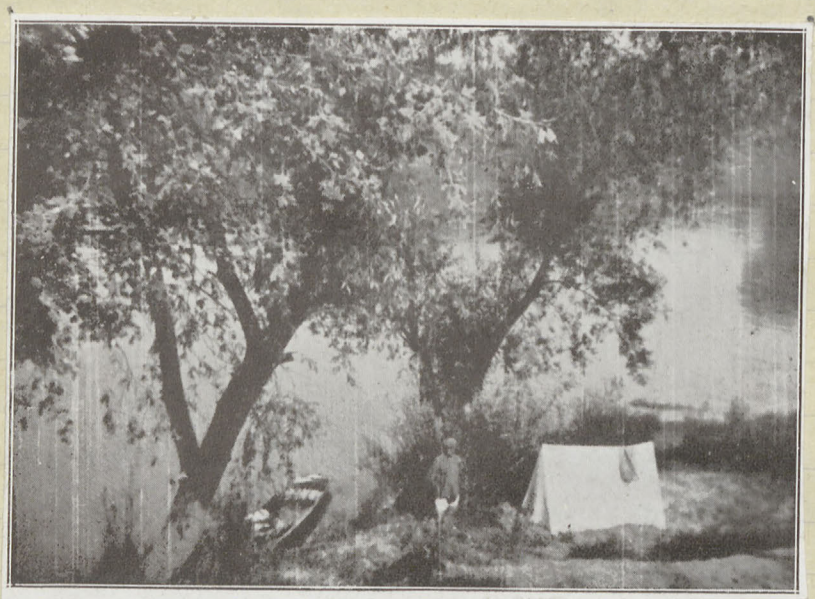

FOT. SÖREGI.

SÁTORTANYÁM A PANYOLAI SZAMOSPARTON 1937 VII. 20-ÁN. – ITT NEM A SZAMOS VAN FELÁRADVA A MEREDEK PART SZÉLÉIG, HANEM A MAGAS PART EGY DARABJA SÜLLYEDT ALÁ FÁIVAL EGYÜTT A NYÁRI VIZÁLLÁS NIVÓJÁIG. ERRE A SÜLLYEDT PARTSZAKASZRA TELEPEDTÜNK LE. – E RENDKIVÜLI TEREPEN A HOLDVILÁG ÉS AZ ESTI TÜZ FÉNYE ÁLOMSZERÜVÉ VARÁZSOLTÁK OTTARTÓZKODÁSOMAT! 30 ÉV MÚLTÁVAL IS FELEJTHETETLEN ÉLMÉNY!

Tovább sétálva a töltésen legelő juhnyájjal találkoztunk. A Bodrogközön a tiszai gát oldalán szénát kaszálnak, nem járatnak juhot rajta. A tájat a nyájjal fényképeztem (74. old. 1.). Elbájolóan szép felvételt sikerült készítenem egy Szamos-kanyar

1.

LEGELŐ JUHNYÁJ A SZAMOS VÉDGÁTJÁNAK BELSŐ OLDALÁN.— A TÖLTÉSEK LEJTŐS OLDALAIT RENDSZERINT KASZÁLNI SZOKTÁK, AMI A LEGETETÉST KIZÁRJA.— ERRE FELÉ A GÁT KÜLSŐPADKÁJÁN SZÉNABOGLYA NINCS IS.—

2.

FESTŐI SZAMOS-TÁJKÉP PANYOLA KÖZELÉBEN. JELLEGZETES A FOLYÓ-KANYAROK ÖBLE UTÁN, A SZAKADT, MEREDEK PARTTAL SZEMKÖZTI OLDALON LERAKÓDÓ LAPÁLY, MELYET A NÉP, A FELSŐTISZA-SZAMOS MENTÉN „PALAJ"-NAK NEVEZ,

előtt, melyet nyugodtan lehetne bármilyen igényes fényképkiállításra beküldeni! (74. old. 2.).

A töltés tetejéről lefényképeztem még Panyola új településének néhányházát is (76. old. 1.), mely után betértünk a faluba és a Csonkasoron át hazafelé sétáltunk. A Hangya Szövetkezet boltjában megittunk egy pohár szódás bort, otthol pedig, a parókia udvarán „Magad úram, ha szolgád nincs!" — jelszóval hasznos házi munkára adtuk magunkat: a kocsiszinben tűzifát apritottunk.

Vacsora előtt még Gál-komával is beszélgettünk. Emi asszony (Feketéné) kitömte a szalmazsákomat, este felé Gyurgyalag-csapatok szólását is hallottam. Vacsora után is tevékenykedtünk a kocsiszinben, aztán kiültünk a verendára.

A falura ilyenkor már ráborul a csend! A zajtalan Élet szokatlan létezésébe szinte beleszédül az ember! De azért a falusi hangulat a csillagos Ég alatt gyönyörű!

Lassan megmozdul a hüvösre vált levegő is! A páhogó esti szél néha-néha kézi daráló zörejét hozza: búzalisztet darálnak a magyarok! Ugy segitenek magukon, ahogy tudnak.....

Hosszas beszélgetés után 11 óra felé feküdtünk le.

1.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN MINDEN FALUBAN, AZ ARRA RÁSZORULÓK ÚJ HÁZHELYEKET SZEREZHETTEK ÉS AZON ÁLLAMI SEGÉLLYEL ÉPÍTKEZHETTEK.-A SZAMOS TÖLTÉSÉRŐL FÉNYKÉPEZTEM PANYOLA ÚJ TELEPÜLÉSÉNEK EGY RÉSZÉT.

2.

KENDERÁZTATÁS A TÚR VIZÉBEN, HATÓSÁGILAG ÍS ENGEDÉLYEZETT HELYEN.-A FENÉKRE VERT KARÓK KÖZÉ RAKOTT KÉVÉKRE, KAPÁVAL FELSZEDETT ÍSZAPOS SÁRAT RAKNAK.-AZ ASSZONYOK RENDSZERINT ELNYŰTT FÉRFI NADRÁGOT ÖLTENEK FEL.-A FÉRFIAK ÍNKÁBB A KÉVÉK LE- ÉS FELHORDÁSÁT VÉGZIK.

KIKÖLTÖZÉS A ZSARÓKERTBE.

1942 AUG. 19.
SZERDA.

½ 7 órakor ebredtem fel. Kis ablakom csillogott a a napfényben, kívül a párkányán érett paradicsomok piroslottak. Daráló monoton zöreje hallatszott be, majd a kondás tülkölt, de a csordás tülkölését nem hallottam, mert akkor még aludtam.

Most már itt ülök a verendán. A reggel napfényes, de kissé hűvös. Piros muskátlik vesznek körül.

A templom kulcsáért most Eszter néni jött, mert az öreg harangozó szilvát öriz.

-Lehet harangozni!- hallom a Bódi bátyám hangját. Eszter néni elmegy és pár perc múlva megszólal az ismerős kis harang. A reggeli ragyogásban szétküldi hívó szavát ..... Eszembe jutott tiszaparti szülőfalum! A kisharang szólása ott is ilyen vékony! Eltűnődtem azon, hogy milyen régen hallottam!?

Bódi bátyánk palástosan megy el előttem, köszöntöttük egymást, de én nem mentem vele a templomba. Tudok én imádkozni egy árnyas verendán, muskátlik között magam is!! Meg is cselekedtem.....

10 óra felé kezdtünk hozzá a pakoláshoz. Eljött az öreg Józsi kocsis, befogott a pap szekerébe és a szokásos csomagokkal indultunk a Zsaró-kertbe. Bódi bátyám is velem tartott. Mikor a Túr hidjához értünk, az éppen javában folyó kenderáztatásról két felvételt készítettem az új fahidról. A jobbikat mellékelem (76. old. 2.).

Mikor szekerünk egy tengeri tábla mellett haladt el, a táblát szegélyező napraforgó során végig fehérre meszelt kavicsokat vettem észre sorban, egymásután. Ugyanott egy madzag is ki volt húzva.

Utitársaim elbeszélték, hogy tengerivetés után perzselt tengeri csuhát húznak karókra, leszurkálják a földbe és a karók közt zsineget húznak. Jósi kocsisunk a tengerijében rossz lámpaüveget tűrött a karókra, mert annak a csillagása a varjút elriassza.

Kiérve a Zsaró-kertbe, a derék Szőke bácsi a rámpa alatt várt reám. Jó szívben találtam, örvendeztünk egymásnak.

Mindjárt kezdetben megtárgyaltuk, hol lenne a legjobb sátort verni? Elhatároztuk, hogy a Zsaró-kertben maradunk, mert a gulácsi kertben, a Tiszától palaj megett most sokan dolgoznak, aztán - okulva tavalyi esetünkön - ha hirtelen árad a Tisza, itt a magas parton akkor is jó helyen vagyunk! Bódi bátyánk helyeselve tervünket, szekerén hazament.

Míg a sátort takarosan felállítottuk, felszereltük, az öreg Szőke felesége Erzsi néni krumplilevest hozatt ki emberének. Nem annyira a főtt étellel való kedveskedés, mint inkább a kiváncsiság hozta ki a derék asszonyt: megjöttem-é valóban, lehet-é dolgozni, mi hír van a nagy világon?!?

Finom étel az a krumpli leves is, de azért a sült szalonnára mégis csak jobban ízlik a borocska! Sütöttünk és, utána beszélgettünk.

- Hát a Gabi hol van? - kérdeztem többek közt.

Az öreg Szőke reám nézett, kék szemei

megcsillantak, a pinkafával belekatort a tűzbe és akkor nagy komorúan mondta:

– A Gabi nincs többé!

Hirtelen felkaptam a fejemet, ami az egyszerű embereknél azt jelenti: mi történt? Mondjad el rögvest!

Megtudtam, hogy az okos, hű kutyát egy vadász agyon lőtte! De Szőke megmondta neki a szemébe, hogy azt a kutyát nem adta volna érte!

Tudjuk, a vadászok gyülölik, irtják a bérelt területükön garázdálkodó kutyákat, még hozzá annál inkább, minél élelmesebb, ügyesebb, ezért érte utól Gabit is a csőszkutyák végzete!

Igyekeztem a beszédet más irányba terelni. Kérdeztem, hogy az elmúlt télen volt-e valami jobb halfogása? Szőke bácsi felvidult és mindjárt eldicsekedett, hogy bizony fogott egy 5 kilás „bolond pótykát"!

Erre meg kellett magyaráznia, hogy mi az a „bolond hal?"

Id. Szőke Sándor gulácsi kishalászmester elbeszélése szerint: ha az álló viz vastagon befagy és a jégre nagy hó esik: akkor ha a hóra vagy egy kis napfényes idő jön, amikor a hó megolvad vagy pedig eső esik rá: mindkét esetben a viz az olvadt hóból „rálöttyen" a jégre és a jég alatt a viz „felmelegszik". Ettől a melegviztől a hal „megbódul", „megbolondul", „megzavarodik", csak „tátog", beteg lesz. (+)

Mikor a halászok a halnak ezt az állapotát észre veszik, kimennek a Holttiszára és „szélben", az-az a part mentén, kb. 1/2 m átmérőjü léket vágnak a jégen. Ez a lékelés baltával történik. A kiemelt jégtáblára egy kis sást, gazt tesznek és ráülnek, majd egy szákot meritenek be a vizbe.

(+) Az oxigén hiány népi magyarázata!

Éjjel a lék szélére lámpást helyeznek, mert a levegő után „cupogtató" halat csak hallják, de a setétben nem látják. Ezért kell a világosság éccakának idején. Így fogott Szőke a Holttiszán egy szép, 5 kilós „bolond patyká"-t és két „csuká"-t a lékben, a szákkal.

Az „igazi halász"-nak tudni kell, hogy mit, mikor, hol és miképpen kell fogni? Nem a halfogáshoz, hanem még a pipaszár tisztitásához is „tudni" kell! Hiszen a jó pipaszár becses dolog, azt gondozni kell. Kökényfából és Feketegyűrűből van a legjobb pipaszár. Csutorás pipaszárhoz a Meggyfa jó, görbe pipaszárnak meg legjobb a Diófa. Az ilyen pipaszárakat kellőképpen kell gondozni is! Ugyanis a pipaszár tisztitásához legjobb a Szarka farkataluja, mert az vékonyabb és hosszabb, mint minden más talu. A vadászok lövik is szaporán ezen a vidéken!

Ha már a pipáról és a pipázásról van szó, Szőke mester elmondta, szinte dicsekvésképpen, hogy ő pipázás alatt nem köpköd. Ezt még a papja is tudja róla, aki maga is nagy pipás, azért ha Szőke valami dologban a szobájába kerül, neki szabad ott pipázni! Ráadásul azt is megjegyezte még Szőke bátyánk, hogy „aki a pipátul nem köpköd, annak a dohányzás nem árt."

Míg így a tűz mellett beszélgettünk, örökösen hallottam a Gyurgyalagok hangját. Lilefélé-ket is láttam a túloldali Túrtői palajon futkosni, hallottam szólásukat is (Charadriidae).

Ebédutáni „ejtőzés" és diskurálás után Szőke hozzáfogott a „féleresz" készitéséhez, én pedig átevéztem a palajra fürödni. Jó messzire begázoltam a sekély parti vízben és onnan meg-

állapítottam, hogy a panyolai zsarókerti, tehát a balparti meredek part falában a Gyurgyalagtelep alaposan megnövekedett. Ugyanis 50 fészekbyukat számoltam össze. A bjukak ritkásan, 2-5-10 méterre estek egymástól, helyenként 2-3 bjuk volt egymás mellett, a felszín alatti mélységüket pedig 1/2, 1 és 2 m-re becsültem.

A kellemes hullámok élvezése után a palajszélen sétára indultam. Leírhatatlan boldog érzelmekkel üdvövöttem a kb. 1 klm hosszú nagy palajt! Két helyen, a felső és az alsó végén a tiszamentiék által jól ismert „selyem homok" borította.....

Egy helyen, a víz szélén egy beteg Békát pillantottam meg. A fején fekete bjuk látszott. Amint lábujjammal megérintettem, felugrott.... Talán valami gém szigonyozhatta meg, de vesztére elmenekült, hogy szenvedés után pusztuljon el, de az is lehet, hogy mint csalétek, horogról szabadult el?

Séta közben meglepett a csendes víz és a levegő mozdulatlansága! Csak ha nagyon megnéztem a parti Nyárfák legtetejét, akkor vettem észre, hogy ott a magasban pár levélke gyengén kalimpál.... A Füzek fején azonban még ennyi mozgás se volt megfigyelhető! Már arra gondoltam, hogy azok a hosszú nyelű nyárfalevelek alighanem a Gyurgyalagok kiáltozásától mozognak?! Nincs szükségük szellőre! De az is lehetséges, hogy ott a nagy magasságban mégis csak van egy kis légjárás, melynek parányi leheletét mi a földszinén nem érzékelhetjük..... no meg hol is vagyunk mi a nyárfalevelek közismert, halkan susogó érzékenységétől?!

A nagy palaj üdvözlése után ujra fürödtem, aztán a Napisten áldott, meleg fényében lefeküdtem

a forró homokra, hanyatt, kinyújtózkodva, hogy minden porcikámat járja át az égi tűz!

Elaludtam.... Ugy másfélóráig fekhettem mozdulatlanúl.... Nem zavart senki, semmi.... Legfeljebb néhány szúnyog és légy jóllakhatott közprédára bocsátott véremből....! Mi, élőlények mindnyájan egymásért vagyunk a Terméket rendje szerint.... de csak itt a Nagyterméket ölén, mert odahaza, a nagy városokban, az emberek már rég elfajzottak az ősi Rendből!!

Felébredve, tudatosan is élveztem a Napisten áldó melegét! Ami homok fekvésben rám tapadt, hamarosan megszáradt rajtam felálltomban és éreztem, mint folyik le a testemen..... Aztán a víz vonzott ismét magához.... fürödtem, uszkáltam, majd csolnakáztam, hogy ízmaim el ne lustuljanak.

Visszaevezve a Kistúr torkolatához, ott a partélről két fénykép felvételt készítettem a gyönyörű tájról, a panyolai tiszai rév környékéről, amint a hidas éppen áthelőben volt (83. old. 1.). Utána lefényképeztem teljesen elkészült és felszerelt sátortanyámat. Balról a tűzhely megett van bádoglemezzel burkolt élelmiszer ládám, túl rajta dolgozó és étkező kis asztalom. Ettől jobbra sátorom, előtte a kézitáska és jobb kélen a Szőke bácsi félereszte. (83. old. 2.). Ilyen ideális tanyán nem 1-2 hetet, hanem minden évben, kora tavasztól késő őszig, hosszú hónapokat szívesen töltenék!

Lépihenve, vacsorához készülődtünk. Ezalatt a panyolai rév felől nótázást hallottunk. Szőke bátyánk megállapította, hogy a revészfiú és az almacsőszök lányokkal együtt dalalnak. Közben egy-egy lány nagyokat rikoltott. Biztosan a legények huncuthodtak velők!

1.

KILÁTÁS A KISTÚR TORKOLATÁTÓL A PANYOLAI TISZAI RÉV FELÉ. A HIDAS, HÁTÁN KÉT SZÉNÁS SZEKÉRREL, ÉPPEN ÁTKELŐBEN VAN A BALPART FELÉ.~

2.

SÁTORTANYÁM A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBEN, PÁR LÉPÉSRE A SZAKADT TISZAPART SZÉLÉTŐL.~ BALRA ELŐL A TŰZHELY FÜSTÖLÖG, MEGETTE AZ ELESÉGES LÁDA, AZON TÚL A KISASZTAL. A SÁTOR ELŐTT KÉZITÁSKA, JOBBRA A SZÖKE FÉLERESZE,

Vacsorára szalonnát sütöttünk a közeledő alkonyatban. Ilyenkor, a nyári meleg eltűntével, a nagy víz illatát jobban érezzük, de ez is csak akkor igazi, ha a sült szalonna illata is belevegyül.

A nagy csend szétterült a tájon. A palaj felől egy Lile vékony, éles hangja keresztül sírta, aztán egy Béka feltűnően furcsán brekegett.

— Azért teszen úgy — mondta Szőke — mer' nagyon fél a haltul!

Lappali szunyókálásunkból felébredtek a Bagolyok is. A Tiszán keresztül kiabáltak egymásnak. Egy tűzünk felé is repült.

A Tiszakanyar felől, hol veszedelmesen forog a víz, többször hallottunk „harcsakiáltást" is.

Esti tűzünknél, a gyönyörű csillagos Ég alatt, a Félhold világánál elbeszélgettünk a hallottakról. Mikor szóváltásunk szünetelt, kikerestem magamnak egy fényes csillagot és azt néztem merevon. Úgy elgondolkoztam: annak a távoli csillagnak a fénye behatol az én szemembe, tehát tényleges összeköttetésbe kerülök vele, más szóval a fény, ez a legcsodálatosabb valami, az embert összeköti a csillaggal! De tovább menve, a Fény az az egyetlen természeti Erő, mely a Világegyetemet egységessé fogja össze!!

Lehetett éjfél felé 11 óra, mikor lefeküdtünk.

ISTVÁN KIRÁLY NAPJA A ZSARÓ-KERTBEN

— 1942 AUG. 20. —

Éjjel, vagy 3 óra körül felébredtem és kinéztem a sátor nyilásán. A Hajnal-csillag a túloldali füzes felett ragyogott. Sehol, semerre egy moccanás, sehol egy mukkanás! Csak Szőke bátyánk horkyogott a félsvesz alatt. A harmat illatát azonban erősen éreztem.

Már napkelte előtt kibujtam sátorombál.

A Tisza főtt!

Pompás látvány volt a gőzölgő nagy víz! A bokrosan lebegő, gyengén kékes-fehér, foszlós párák, 1–1½ m magasságunkkal, együtt haladtak a folyó vizzel ..... pedig semmi se kapcsolta őket össze .....!? Ugy látszik, a Tisza vize viszi a hátán a ráneheredő levegőréteget is! Csak mi hisszük mindig, hogy ahol csak levegő van, ott nincs semmi!

Míg a párafoszlányok diszmenetében gyönyörködtem, a Nap veresen emelkedett fel és szakadozott foltokban átragyogott a szemben álló, jobbparti füzesen. Mikor a Nap felért a füzes tetejére, a kékesen vonuló párák lassan eltünedertek ..... Az az érzésem volt, hogy az imént, mikor tüzvörös foltokat láttam, azok a Tisza alatti katlanban égtek, azért főtt a Tisza és most, hogy a parazsat kihúzták a katlanból, a főzés elállott.

A Hajnalt 1-1 pohárka barackpálinkával köszöntöttük, utána teát főztünk citrom- és teakivonatokkal, mindössze 2 kocka cukorral. De így is jól esett.

Borotválkozás után én csipkelekváros kenyeret reggeliztem, Szőke szalonnát sütött.

Aztán folytattuk sátortanyánk berendezését. Az öreg Szőke kissé távolabbi bogyákból szénát szerzett maga alá a féltereszbe, a szilvafákról és vihardöntötte diófákról szárazgallyakat fűrészelt le és a tűzhely mellé rakásba törvelte. Kis asztalom alá, diófahasadásból alsó polcot készített és a már félig kész féltereszen is dolgozott.

Szőke csolnakán még beregi oldalról is szállított tűzifát. A magas partról lefényképtem kétszer is. Az egyiken éppen kilép csolnakából a partra, vállán a száraz fával, a másikon a meredek parton igyekszik terhével felfelé (87. old. 1, 2.).

Engem itt a Tisza partján, ezen a nemzeti ünnepen, nem annyira a Szentkirály oltsző emléke boldogított, hanem inkább a gyönyörű nyári Nap, a tündöklő Ég, a csillogón mosolygó víz és a zölden ragyogó füzesek! Kisar felé a parton olyan bujá, sűrű a füzes, olyan gömbszerű lombalakulatok tömege, mintha sötétzöld narancsok volnának átlátszó, világos fűzöld papírba csomagolva és halmarba rakva!

Egyszer csak hallottuk a Zöldkülló rikkantását. Szőke szerint szelet jelez. Pár perc multva a Leveli békák kezdtek korban brekegni. Szőke szerint esőt kérnek. Alig az ég alatt egy Tiszán átrepülő Lármás sas (Aquila clanga) nagyot kiáltott a tájnak. Szőke megjegyezte, hogy szomjas a sas, esőt jelez az is.

Pedig mi akkor volnánk boldogok, ha örökké csak Napfény volna!!

Délelőtt 11 óráig a nagy palaton időztem.

1.

AZ ÖREG SZŐKE KÖTELESSÉGE A SÁTOR-TANYA RENDBEN TARTÁSA, A SÜTÉS-FŐZÉS, MOSÁS, MOSOGATÁS, A SÁTOR ŐRZÉSE, HORGÁSZAT, FŐLEG PEDIG A TŰZHELY KEZELÉSE.

2.

AZ Ő KÖTELESSÉGE A TÜZELŐ ANYAG BESZERZÉSE, ÖSSZEHORDÁSA, FELAPRÍTÁSA. GYAKRAN ÁTÉVEZ A BEREGI OLDALRA IS, A GULÁCSI SZILVÁS-KERTBE EGY KIS SZÁRAZ GALLYÉRT. KÉPEINK EZT A MUNKÁJÁT ÖRÖKÍTIK MEG. MEGÉRKEZETT CSOLNAKÁVAL ÉS CIPELI FELFELÉ A TÜZELŐT.

A tegnap látott bunkafejű béka még mindig élt. Megszántam és egy botütéssel megszabadítottam szenvedésétől.

A szélvízben néhány csikszerű, döglött halat láttam. Alighanem harcsahalászok hozták ide a Holt-tiszából.

Aztán nézegettem az iszapon élő bogárvilágot. Egy kicsi Pók nedves hálója az iszaprepedésekben egészen érdekes! Egy pálcikával az egyiket felre kapartam s alatta egészen vizes volt.

A fürdés a talajmenti álló vízben igen kellemes. A folyás ereje az ilyen meleg nélviret figyelmen kívül hagyja. Még a homok is forrább közelében.

11 óra után, a déli tűző Nappal már nem is mertem magamat süttetni.

Míg csolnakommal át keltem a jobb part alá, a levegőben 50 Gyurgyalagot számoltam meg egy csapatban. Ennyi nincs talán sehol az országban másfelé! Nézni is és hallgatni is egyaránt gyönyörűség!

Ebédre krumpli levest készitettünk, egyebet semmit! Ez nem éppen ünnepi ebéd volt, de ma erre vágytunk.

Ebéd után Szőke mester halhorogvesszők után járt, közben tüzrevalót is szerzett, mert a tüznek kialudni nem szabad! A tüz füstje szúnyogüző, fénye embert jelez, kóbor állatot feltartóztat, hamujában kolompér, bécsi tárkasül.....

Magam egész délután fürdőztem, pihentem a talajon. Közben megfigyeltem egy magános Havasi partfutót (Calidris alpina a.) a talajon. Szedegetett, vízbegázolt, billegetett, majd átrepült a mezedek partalá és a nedves falon igen ügyesen le és fel járkált.

1.

MISKI LAJOS 72 ÉVES PANYOLAI MEZEIŐR, BEÁLLÍTVA ÉLETTERÉBE. HÁTTÉRBEN A TÚRTŐI „PALAJ" FELSŐ VÉGE.— MEGLÁTOGATTA SÁTORTANYÁMAT ELBESZÉLTE „VITÁJÁT" A VESZETT KUTYÁVAL.)

2.

ÉS A PANYOLAI EMBER SZOKÁSÁT, AKI HÚSITÉS CÉLJÁBÓL ELEVEN „CSÚSZÓT" RAKOTT A „GEBELÉBE".— EZZEL ÚJABB ÉRTÉKES ADATOT SZOLGÁLTATOTT EGY KEVÉSBÉ ISMERT NÉPI SZOKÁSHOZ.

Fürdés után hanyatt fekve a homokon elaludtam. Egyszer csak valami hideget éreztem a karomon. Egy kutya nyomta rá a hideg orrát és megnyalta. Hirtelen felültem. A gulácsi szilvás kert csősze jött a kutya után. Aztán egy másik ember is vetődött arra felé. Katonásan jelentkezett, hogy ő Szegedi Alajos, gulácsi halász, Szőkével akar beszélni. Jött utána egy lábára nyomorék, sánta ember, szintén gulácsi halász, becsületes nevén Nánási Béla.

A homokat lemostam magamról és a két halászt a csalnakon átvittem a Zsaróktertbe. Közben elmondták, hogy most a gulácsi aszalóban tanyáznak éjjel-nappal. Az aszalt gyümölcsöt nagy vesszőkosarakban a házpadláson szokták tartani.

Meglátogatott a 72 éves Miski Lajos panyolai mezei őr is. Nagyon megtetszett nekem ez a somolygó fényes pofa félhosszú szürke cseréppipájával. Beállítva életterébe, a gyönyörű tiszai tájba, kétszer lefényképeztem. (89. old. 1.2.). Elmondta többek közt, hogy tegnap „vitája volt egy veszett kutyával". Figyelmeztetett minket is, hogy vigyázzunk, ha erre vetődne! Miski kapott egy paklí pipadohányt, mire kedve kerekedett és jelemlegette azt a panyolai embert, aki hűsítőnek egy csiszát rakott a „gébelébe". De előbb, hogy a méreg lemenjen a kígyó fogáról, a kalapja szélébe haraptatta és csak aztán csúsztatta az ingje alá. A kegyetlen állat, keresve a szabadító nyílást mindenfelé, lehűsítette az ember testét.

Örültem ennek az adatnak, mert jó 30 esztendővel ezelőtt egy cigándi tízraksori csősz a szemem láttára tette kebelébe azt a Viri siklót, melyre én vadászás közben véletlenül rátaposztam.

élményemet megörökítettem rajzban is „Kék könyvem" c., 1911 nyarán írott diákkori Naplómban, melyet könyvtáramban őrizek. Később Chateaubriand híres kis regényében, az Atala-ban olvastam, hogy Chactas, a zárdába vonult Atala indiánleány boldogtalan szerelmese, mikor kedvese sírját keresve a romok között, egy kígyót tett a kebelébe....

Ha az ember elgondolja, de sok halandónak szakadt már a nyakába a hálátlanságot jelképező közmondás keserű igazsága, mely szerint valaki, jóhiszeműen, kígyót melengetett a kebelén!

Olvasmányainkból és tanulmányainkból tudjuk hogy a középamerikai maja-kultúrának kedvelt istenségétől, a Tollas Kígyó-tól kezdve a többi ősmondák és hiedelmek egyetemes világán milyen nevezetes szerepet töltött be a Kígyó!? + Mindezről természetesen halvány sejtelme sincs és nem is lehet annak az egyszerű magyar parasztnak, aki a kígyót ma is a kebelébe teszi, de én hajlandó vagyok ebben is pogány ősvilágunk minimálisra halványodott hagyományfoszlányát sejteni! Ezzel a témakörrel érdemes volna bővebben foglalkozni!

Szőke mester a délután folyamán Leveli békát keresett, de csak Harmat békát sedett össze vagy két marokkal. Szemrebbenés nélkül hívogatta fel őket a horgokra. A halászban nem ébred fel ilyenkor semmi sajnálkozás, mert ez a Természet rendje! Nekem akart mindenáron halat fogni!

Az esti tűznél, miután Miski elment, négyen maradtunk: Szegedi és Vánási gulácsi halászok, az öreg Szőke és jó magam.

Szegedi észrevette, hogy a madárvilágot

+ A Középamerikai bennszülöttek hite szerint a Nagy Kígyó valamikor az egész világot teremtette. Szellemét ma is tisztelik. J. Bjerre: Az utolsó kannibálok Bp. 1962. 36. l. –

szeretem is, meg ismerem is, máshozzá délután a partszélre állítva, le is fényképeztem, elbeszélte, hogy ezelőtt 20 esztendővel, egy nagy odúban Uhu bagolyat talált. Éppen akkor fiókái voltak. Egy botot dugott be az odúba, melyre a kis bagolyok rákapaszkodtak és úgy húzgálta ki őket. Szegedi szerint az öreg Uhu, melyet először zsákmányul ejtett, 11 kiló súlyú volt, ezt azonban nem hittem el neki, mert még a legnagyobb tojó is alig éri el a 3 kilót. Az öreg bagolyat egy megmaradt fiával a budapesti Állatkertnek adta el.

Szegedi, mint huszár szolgált a világháborúban. Végig csinálta a szerb háborút, majd 8 hónapig az orosz harctéren volt. Háborús élményeiről volt is bőven mondanivalója, de ezeket nem jegyeztem fel. Fényképe a 93. old. 1. sz. alatt.

Igen enyhe, holdvilágos csendes estében volt részünk. A két halászt az öreg Szőke úgy 22 óra táján vitte át a gulácsi partra. Elmentek aludni az aszalóba.

Vacsorára borjúpörkölt-konzervet melegítettem, de alig ettem belőle, mert valahogy megtorpult gyomromnak gyengén éreztem magamat. Szőke bácsi már jól ismert tanácsa szerint egy kis barackpálinkával és szódavízzel gyógyítgattam fizzelmetlen gyomromat. Mire lefeküdtünk, már rendbe is jöttem.

1.

SZEGEDI ALAJOS, GULÁCSI KISHALÁSZMESTER, AKI MANGÓS VÉG- ÉS TETŐHOROG LERAKÁSÁVAL SZOKOTT HALÁSZNI.– SÁTORTANYÁM GYAKORI VENDÉGE, HALLAL ÉS ASZALVÁNNYAL LÁT EL.~

2.

AZ 1942. ÉVI XI.-IK PANYOLAI ÁSATÁS KEZDŐ NAPJÁN A PALÁNKVÁR SZÍNHELYÉT LETISZTÍTOTTUK ÉS A LEJÁRATI FÖLDLÉPCSŐZET KIFORMÁLÁSÁT MEGKEZDTÜK.– HÁTUL BALFELŐL A BOKROS SZAKADT PART A KISTÚR TORKOLATA.~

A XI.-IK PANYOLAI ÁSATÁS ELSŐ NAPJA.

– 1942 AUG. 21. –

Szőke éjjel a Miski mezeiőr figyelmeztetése folytán sokszor gondolt a veszett kutyára s emiatt nyugtalanul aludt. Főleg az bántotta, hogy nincs a sátortanyán megfelelő védekező szerszáma, nincs egy jó vasvillája, csupán egy kapa, ami pedig mit se ér! Gyermekkori emlékeim révén magam is fanyalogva gondoltam egy ilyen veszett állattal való esetleges találkozásra. Elemi iskolás koromban egynek még a lelövését is láttam, egyet meg a szemem láttára akasztottak a kútgémre, a kölöncökhöz és a kútostor letolásával a magasba rántották.

Szőke el is határozta, hogy ma szerez magának egy jó erős bunkósbotot, amivel biztos ütés esik, ha arra kerül a sor. Hátha mégis erre vetődik az a bolond kutya? Mit szólna a falu népe, ha nem tudna engem megvédeni? Aztán neki ne mondja senki, hogy a magyar embernek akkor jön meg az esze, mikor a vásárról haza megyen! No meg az ilyen veszett állat éjszaka bátrabb is! A Bagoly is fél nappal a varjútól, de éjjel megeszi a varjút! Azt is jól tudja, hogy hamis kutya előtt le kell guggolni, akkor nem bántja az embert vagy ha nagyon acsarkodik, csipkerózsaágat kell a torkába nyomni, de a veszett kutya ellen csak a vasvilla jó vagy egy jó dorong!

A Napkelte ma is csodaszép volt! Éppen a sátorom nyilásával szemben folyik le a fennséges színjáték!

Baranyi Károly, hires-neves egykori törzsfuvarosom korán kijött, még a munkások előtt. Szo-

morai hirt hozott. A rádió leadta, hogy vitéz Horthy István kormányzó helyettes tegnap délután az orosz harctéren hősi halált halt! Hihetlen azt mondtam rá: minek ment oda! De az eset lehangolt! Sajnáltam a Kormányzó urat, akiért ezt megérte.

Panyolai munkásaim, összesen 11-en 1/2 7 órára pontosan megérkeztek. Felirtam neveiket a Naplómba: Piros Albert, Szanisló István, Fekete Bertalan, Simon Pál, Kiss Bertalan, Konéz Lajos, Varga Imre, Fekete Sándor, Király Elek, Király Imre és Varga Gyula. A 12-ik fiú Szőke Sándor.

A társaság nevében Piros Albert a napszám emelését kérte tőlem. Erre azt válaszoltam nekik, hogy a napszámat nem én, hanem a vármegye állapitotta meg. Én nekem ezen változtatni nem lehet!

A jó emberek megértették és megnyugodtak.

Első feladatunk volt az ásatási szinhely, a mederek part és a vizszél közötti terület letisztitása.

Munkásaimat ásóval, lapáttal beállitottam a Kis Tér vonalától az északi palánksor vonaláig, 48 m hosszú partszakaszon. A szakadt partlehajló, gyökeres ereszeit felülről lenyesettem. A leszakadt földpadkák törmelékét a mederbe hányattam. Mindenféle gart, gyökérzetet, gallyat, gyepphantat, földrögöket a Tiszába hánytunk, hogy a terepet a feltáráshoz előkészitsem. A lesüllyedt partdarabokat szétfürdelve guritottuk a mélybe.

A parttában ezuttal olyan széles terasz áll rendelkezésünkre, hogy ujabb partlenyesésre talán nem is lesz szükség.

Szanisló István mester kapta a feladatot, hogy kéritse el a bejáró földlépcsőt a rohásos

módon.

A megindult letintitási munkálatról fényképfelvételt készítettem (93. old. 2.) A pastélen áll a lépcsőkészítő".

Magam felvettem a zsarókerti helyszín méretét. E szerint az északi palánk feletti szakadt Tisza-part és a tiszai védgát kilépső vonala közti távolság 147·20 méter, ugyanez a távolság a Holt Tisza torkolatánál 146 méter. Ezek tehát a Zsarókert méretei a Tisza-part és a védgát között.

A Kis Túr medrének középvonala és az északi palánk közt a távolság 47·50 méter. A Holt Tisza belső foka és az északi palánk közti távolság pedig 120 méter. Így a Kis Túr és a Holt Tisza torkolata közti távolság 167·50 méter.

Reggel a kedves papnétól tejes kávét kaptam. Ígérte az ebédet is, de közben kijött Emi asszony és jelentette, hogy a Tisztelet asszony beteg lett, nem tudott főzni. Így délre székely gulyás-konzervet és hozzá krumplit főztünk, Szőke pedig palacsintát sütött.

Délután folyt a letintitási munka. Az emberek ért minden irányítás nélkül rendesen végzik.

Piros Albi katona-és fogolyéletének élményeit nagy hangon mesélte társainak. Nagyokat is lódított, a fiatalok incselkedtek vele.

Baranyi Károlytól, aki körülöttünk settenkedett egész nap, vettem egy szénaboglya alját és egy villámcsaptá diófából tűzrevalót. A szénát a féleresbe kellett volna. Károlyunk 2 P-t kért értük, át is vette és elment. Mikor Szőke bácsi a kijelölt helyről elakarta hozni a megvett szénát és tűzrevaló gallyat, egy szál szénát

se talált ott, csak holmi „nyess" diógallyat, ami rosszabb a fűzgallynál is.

Befelé mosolyogtam: ez az én középkori pogány Károlyom! Majd meg lássuk, mi történt? Hátha jóhiszemüleg jártál, csak valaki közbe lépett és felrakodott a gazda tudta nélkül? Amilyen agyafúrt ravasz ember, biztosan ezzel fog védekezni, ha ő maga volt a tettes is! No de nem sajnálom azt a 2 P-t. A szegény embernek amint a cigány mondta, mindene van, csak az nincs, ami kéne! Munkásaim egész nap emlegetik a „mürostos kont"-at hol tréfásan, hol panaszképpen, hátha a mi Károlyunk is ilyenre fanyalodott ebben a háborus világban!?

A moztani helyzetre jellemző az is, amit ma reggel észrevettem. Hogy itt dolgoznak az emberek, egy kis leány jött ki őrizni a gyümölcsöt. Egész nap varrogatva ült a tengeri tábla szélében. Felesleges időtöltés, mert én már kezdetben kiadtam a parancsat, hogy se egy almához, se egy szem szilvához, se egy cső kukoricához ne merjen senki nyúlni! Miski Lajost is biztattam, hogy ügyeljen itt a környéken, hiszen még jól birja magát, jó szeme van, meglátja a fán a Szentiványi almát!

Amint az emberek munkáját néztem, észre vettem, hogy a túloldali palajszélen egy leső Szürkegém felé lassan sétál egy Gólya. Távcsövemmel figyeltem, vajjon mi fog történni? Nagy meglepetésemre a Gólya szépen ellépett a Gém mellett, mely meg se mozdult! Én mint ember, nem ezt vártam, de mint Természetszérető, a Bölcsesség áldását éreztem arcomra hullani!

Az öreg Szőke szólalt meg a hátam megett:

– A tegnap lerakott békás horgok mit se fogtak!

- Ugy jó! - vágtam rá hirtelen, de ő ezt a választ nem értette meg, most az egy Szürke gém és egy Fehér gólya békés találkozásából fogant....., a Tiszai palaján!!

A munkát 18 órakor fejeztük be. Vacsorára tarhonyát főztünk. Sajtos, nem vigyáztunk eléggé és az első szalonnazsiron oda égett a lábas fenekére. Szőke bácsi a keserű zsírt egy konzerv dobozba öntötte, majd jó lesz azzal bakancsot kenni!

Szegedi és Váradi gulácsi halának itt közelben végkorgokat raktak le. Mindenképen nekem szeretnének halat fogni. Aztán eljöttek hozzánk beszélgetni. Hoztak nekem egy kendő aszalt kövétet. Olyan édes volt, mint a méz! Majd tüzünk köré telepedtek beszélgetni.

Én mindent lejegyzetem, amit arra érdemesnek találtam. Olyan erős holdvilág volt, hogy ha a tüz nem lángolt volna, akkor is tudtam volna irni! Közben a Baglyok is beszélgettek egymással, keresztül a Tiszán, egyszer még a Vakvarjú (Gálgém) kiáltozását is hallottuk. De ezek a tiszai halászok az ilyesmire rá se hederitenek. Annyira megszokták, mint mi a szobánk órájának a ketyegését, amit nem is hallunk, csak akkor figyelünk fel rá, ha véletlenül megáll az óra.

Ellenben mikor az öreg Szőke elkezdte magyarázni, hogy miképpen kell az új tajtékpipát, szívás közben a levével megöreltetni, „kileveltetni", azt már érdemes volt megfigyelni.

Azt is tudták az öregről, hogy utálja az olyan pipásembert, aki akkorákat „köp", mint egy Gólya! Én is megtanultam, hogy

itt a Felsőtisza mentén a gólya-fosás szalon-szava a gólyaköpés. A fosik-ijet nem is használják.

Aztán szóbahozták a kihelyezett véghorgat. Szőke fi-gyelmeztette a gulácsi halászokat, hogy jó lesz a véghorgat hajnal előtt felnézni, míg a Nap nem süt rá! Mert ha a Nap süt, a hal kiszabadítja magát. Aztán megkérdezte, hogy tettek-é „mangó"-t a horogrúdra? Mert az jelzi éjjel, ha a horgat valami nagy hal kapja be. A harcsa lassan húzza a véghorgat, a patyka ráng-atja. Így a mangó szavából a halász már tudja, hogy mit fogott a véghorog.

Különben a „mangó" szóból van, de nem kerek az alja, mint a csengőnek, hanem lapos és felfelé kúp alakú. Szokták a ló oldalára, a hámra is akasztani. A gazda egy jó mangóért egy napig is szívesen szánt annak, akitől kapta.

MANGÓ.

Szegedtől a mangót mindig használják. Mert nem jó a nagy halat veszkődni hagyni. Addig húzza, rángatja a zsinórt, míg vagy a horog kiszakad testéből vagy a zsinór el-szakad. A halászok jól tudják, hogy a hal a sebet kibírja. Jégzajláskor sok hal megsebesül, külö-nösen, ha két „torulás" közé kerülnek, Mikor a felső torulás „megindul", a halakat az alsóhoz szorítja. Ilyenkor lehet sok sebesült harcsát látni. Ha azonban a hal „pukkantója" nem sérült meg, a seb ha-mar beforr. A szigonyozott harcsa így éla és ak-kor biztos, ha a szigony a pukkantóját megsér-ti.

Feljegyzéseket csináltam arról, amit az asztéri árvízi vadászatról beszéltek. A szegény nyúlak, őzek ilyen-kor az árvízből kimaradt szárazföldre szorulnak össze. Ezeknek a vízből kiálló szigetecskének a neve: „Serény".

A halászok az árvízben úszva menekülő őzekre

csolnakkal mennek rá, tz úszó őzet bottal, ásóval nyakszirten vágják és beveszik a csolnakba. A gyenge, nepény állatok keservesen sírnak.

Volt 23 óra, mikor esti benálgetésünket befejertük és nyugovóra tértünk.

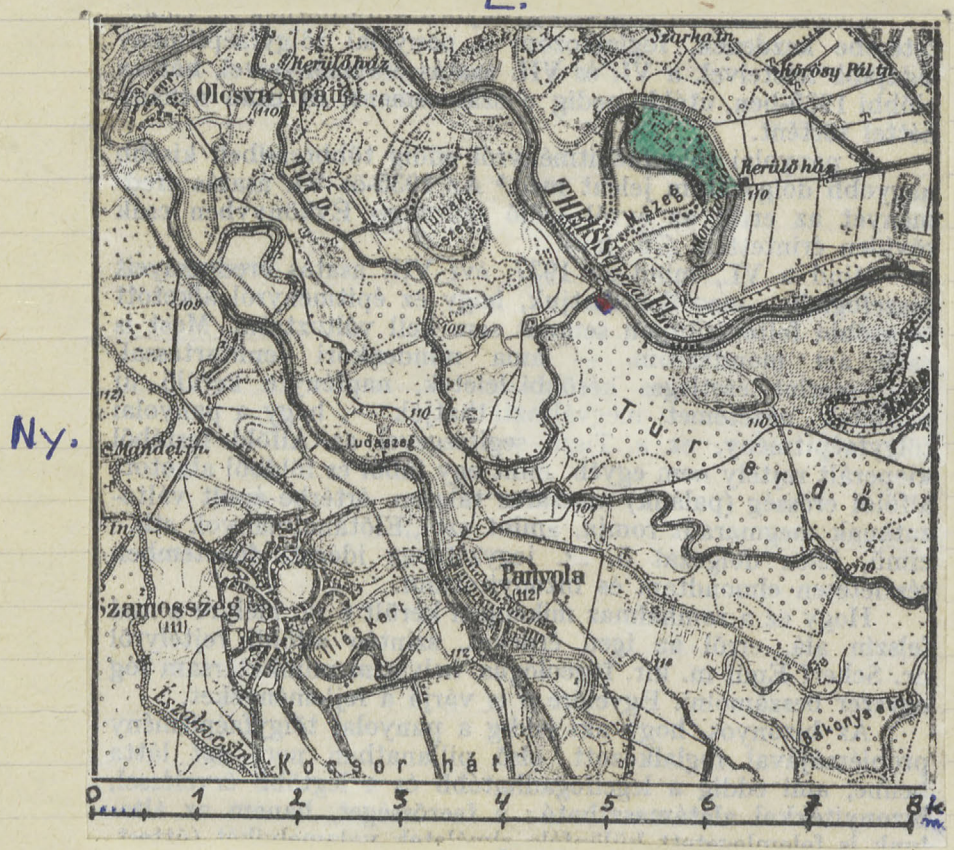

PANYOLA ÉS KÖRNYÉKE AZ 1:75.000-ES TÉRKÉP UTÁN. A TISZA BALOLDALI VÉDGÁTJA NINCS FELTÜNTETVE, DE AZ ŐSI TÚRERDŐ MÉG RAJTA VAN. — A PIROSSAL JELZETT KOCKA A KISTÚR TORKOLATÁNÁL A PANYOLAI ZSARÓKERT, A TÖLGYFAÉPITMÉNY LELŐHELYE. A ZÖLDSZINNEL JELZETT ÁRTÉR A GULÁCSI „ECSEGSZEG". A TÉRKÉPEN A HOLTÚR MEDRE SINCS FELTÜNTETVE.

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

MÁSODIK NAPJA

1942 AUG. 22.

Mire fel ébredtem, a gulácsi halászok már majdnem befejezték a véghorgok felszedését.

Sátorom nyilását kitártam és a Nap keltét sátorombál végig élveztem, sőt fényképeztem is. Ilyenkor szines felvétel lett volna megfelelő. Két felvételem sötét, mellékelt vázlatom a színjelzésekkel többet mond:

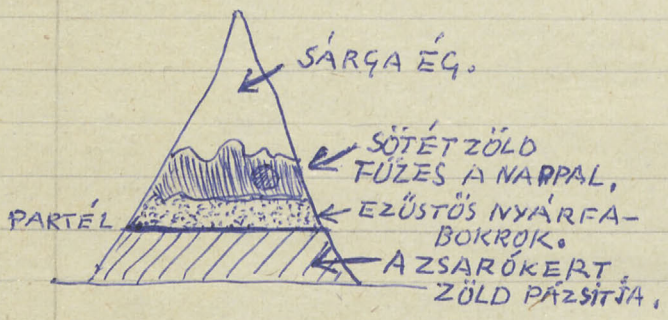

A sötétzöld sávon egy Szürke gém húzott végig. Olyan kék volt a színe a hajnali fényben, mint a világos palának. Később a sárga ég háromszögén varjúcsapat vonult keresztül.

A gulácsi halászoktól kaptam egy „Kaszakeszeget" és egy „Dévérkeszeget". Így nevezték meg nekem. Szőke mester ezeken felül ismeri még a „Jászkeszeget", mely olyan kékes színű és a „Pallusztkeszeget", mely utóbbi apró hal, horogra szokták fogni.

A Szőke által említett Pallusztkeszeg alatt bizonyára a Laposkeszeget kell értenünk, de hogy a Kaszа- és Jászkeszeg alatt a Lovassy-féle felsorolásból melyiket kell azonositani, utólag megállapitani nem lehet.(+) Alighanem a Bagoly-keszeget és a a Dévér-keszeghez hasonló Balin-t kell gondolnunk.

(+) Dr. Lovassy Sándor: Magyarország gerinces állatai, Bp. 1927. 826-829. ll. –

1. ID. SZŐKE SÁNDOR CSOLNAKA ÜLÉS-DESZKÁJÁN HALAT TISZTÍT A TISZA VÍZÉBEN. SZÉP FEHÉRRE MOSSA GYAKORI MÁRTOGATÁSSAL. HÁTTÉRBEN A TÚRTŐI-PALAJ ALSÓ VÉGE ÉS A RÉV KÖRNYEZETE.

2. A HAL HASÁT GÖRBE KÉSÉVEL, HUGYOJÁTÓL VISSZAFELÉ FELHASÍTJA, KÍBELEZI, KÉT OLDALÁT SŰRVEN KERESZTBE ROVÁTKOLJA ÉS AKKOR

3. A MEGPUCOLT HALAT SZAPOLYBAN HOZZA FEL. ÍGY A SZAPOLY VIZHÁNYÓ ELSŐSORBAN, AZTÁN ÍVÓ POHÁR ÉS HA SZÜKSÉGES, KONYHAI EDÉNY, MINT JELEN ESETBEN.

4. A FŰSZEREZETT ÉS NYÁRSRA HÚZOTT HALAT FERDÉN SZÚRJA A PARÁZS FELÉ. A PISZKAFÁVAL A PARAZSAT HOL HOZZÁ, HOL EL KAPARGÁLJA A PIRULÓ HALTEST SZÍNÉHEZ KÉPEST, IDŐNKÉNT FORDÍT A NYÁRSON IS, HOGY MINDKÉT OLDAL EGYFORMÁRA SÜLJÖN.

Szőke bácsi a két Keszeggel lement csolnakába, ott megpucolta, kibelezte őket, a szapolyban felhozta, jó parázstüzet csinált és a szakszerűen bevagdalt és fűszerezett halakat nyársra húzva, nekem ropogós pirosra megsütötte. Az elmondottakról sorban egymásután négy fényképfelvételt készitettem (102. old. 1-4.). Igy nyárson sült hal volt a felséges izű reggelink.

Munkásaim Piros Albert kivételével rendben megérkeztek. Ma folytattuk a kutatásra felvett terep még alaposabb letisztitását és az egyszeres északi palanksortól lefelé, tehát a rév irányában, megkezdtük a leásást is, de nem felülről, hanem csak a leszakadt részen, mert kellő széles terasz állott rendelkezésünkre.

Délelőtt a tutajosok elég gyakran érkeztek egymásután. A legtöbb bunfordi, köszönni se tud, csak a hátát forditja felénk, de akad köztük köszönő alak is; mondta, hogy Szentesig mennek. Egy fényképfelvételt emlékül készitettem az egyik tutaj elejéről (104. old. 1.).

Egyik panyolai munkásom szerint ezek a „lábbósok" is sok bajjal, veszedelemmel élnek. Igy pl. kikötéskor egy oláh kiugrik a nagy vaskaróval a meredek partra. A karóra rá van hurkolva az a kötél, mellyel a tutajt, bedőfésekkel előbb lassitani, majd meg kell állitani a végső, alkalmas helyen mélyre fúródó vas karó által. Ha azonban mindezt nem ügyesen végezte, a vaskarát nem tudja a partba megakasztani, a szörnyű rántástól úgy belevágódik a vizbe, hogy csak a „buzgataga jön fel."

Hogy a falusi magyar arcokat minél nagyobb számban megörökitsem, az antropologusok nem fognak érte nehezteln, lefényképeztem Szabó Józsefet, a panyolai úrbéri dülő mezei őrét (104. old. 2.).

1.

MINT A NYÁRI ÉGBOLTNAK AZ ÚSZÓ FELHŐK, OLYAN JELLEGZETESSÉGEI A NAPFÉNYES TISZAI TÁJAKNAK A HANGTALANUL ÉRKEZŐ ÉS ELVONULÓ MÁRAMAROSI TUTAJOK.~

2.

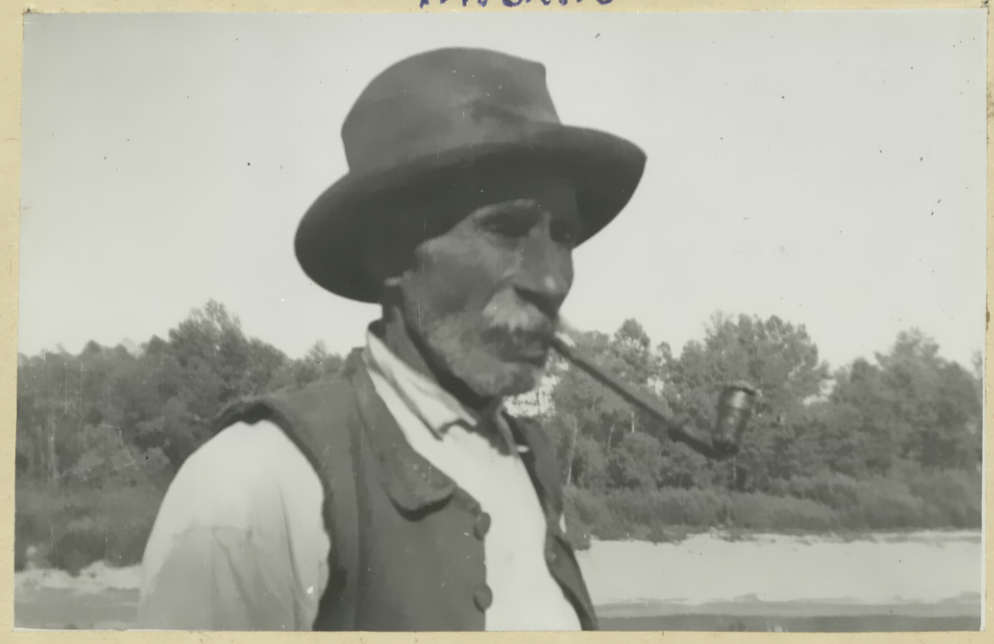

SZABÓ JÓZSEF
A PANYOLAI ÚRBÉRI DŰLŐ MEZEIŐRE.~
SEM Ő, SEM MÁS MEZEIŐR, FÉLHOSSZÚSZÁRÚ PIPÁJÁT A FÉNYKÉPEZŐ GÉP ELŐTT SEM HAJLANDÓ SZÁJÁBÓL KIVENNI. EGYEDŰL AZ ÖREG KIRÁLY PÁL ÁLLOTT ELÉM PIPA NÉLKŰL, MIVEL Ő NEM IS DOHÁNYOS.

1.

LAKATOS JOLÁN PANYOLAI 15 ÉVES LEÁNYKA,
KIT MUNKAHELYÜNK KÖZELÉBE SZILVÁT ŐRIZNI KÜLDTEK KI.

2.

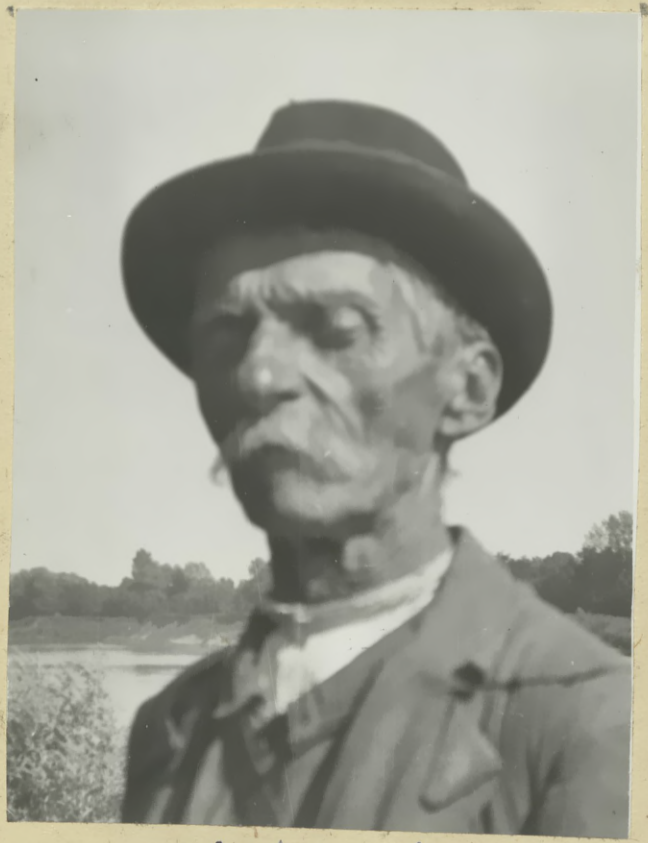

KIRÁLY PÁL
A PANYOLAI ERDŐ-DŰLŐ 72 ÉVES MEZEIŐRE.

A kis alma-szilva-őrző panyolai leányka addig nézegette munkánkat, hogy végül is bátorságot vett és néhány körtvét hozott hozzám. Adtam neki érte cukrot.

Én mosatlanúl nem akartam a körtvét megenni, de odasomfordált hozzám az öreg Sabó mezeiőr és annyira mondta, hogy csak egyem meg nyugodtan, hogy mind a négy körtvét elfogyasztottam, a szép magyar arcú, 15 éves kis panyolai leányt, Sakatos Jolánt lefényképeztem (105. old. 1.). Ott álldogált a 72 éves Király Pál is, a panyolai Erdő-dülő mezeiőre, ő róla is készítettem felvételt (105. old. 2.).

Alig végeztem el a fényképezéseket, éreztem hogy a gyomrom valami tekergeti, hogy a körtvé valami bajt fog okozni. Mégis csak jobb lett volna előbb jól lemosni. De azért átevertem a palajra és megfürödtem, napoztam, jól éreztem ujra magamat. A forró homokat alig birta a lábam kiállani. Ilyen gyönyörű, állandó időm talán még sohasem volt Panyolán?! Nem győzök hálát adni a Nagyterméket Urának a szép időért!

Ebédre Emi néni saját főzésű levest és töltött paprikát hozott, mely mellett sódarszeletek voltak. Bizony egy ilyen egyszerű, szegény asszony főztje meg se közeliti a papné asszony szakácsi tudományát! A leves hamis vizi leves volt, a paprikában nyersen maradt buris egyáltalán nem izlett, a sonkaszeletek pedig olyan zsirosak voltak, hogy szinte ehetetlenek. Még az a bosszuságunk is akadt, hogy előzetesen egy fazék, megbüdösödött kovászos ugorkát be kellett önteni a Tiszába.

Nem szóltunk semmit, de ha Emi asszonynak jó szeme volt, láthatta, hogy a papné konyhája csak jobb az övénél!

Mivel derék munkásaim a leásást, a nagy tömegű omlott föld letakarítását rendesen és szorgalmasan végezték, délután is élvezem az üdítő fürdés áldásait. Mikor azonban munkásaimat elengedtem, estére a gyomromban fájásokat éreztem. Szőke bátyánk csak hajtogatta a maga tudományát: ne csináljak semmi mást, csak igyak egy kis pálinkát! Mivel más orvostól nem kérhettem tanácsot, megtettem. Utána igyekezni kellett a kukoricásba, hol kiürült a gyomrom szerencsére és abban a percben megkönnyebbültem, hamarosan jól éreztem magamat.

Amit munkásaim ma Baranyi Károlyról a falu híres-neves alakjáról, beszéltek, abból idejegyzem az arra érdemosokat:

Károly a lovát, mikor még volt, az álban nem kötötte a jászolhoz, mint minden rendes ember, hanem szabadon hagyta benne, még az ajtó is nyitva volt. Így a ló elment a más udvarára szénát enni, vagy kiment a faluból a más lucornásába legelni. Reggel Károlynak még kellett a lovát keresni, hogy merre van, de az is megtörtént, hogy a jól lakott ló maga is hazament.

Egyszer Károly valahol valamiért nekirohant és a szekérrúdja megtört. Erre Károly a kötőjével, az asszony a fejkendőjével kötötték be a törést egy kis rúdbot segítségével, hogy hazahajthassanak.

Ért a Károlyt, ezt a középkori pogány ősmagyart egyszer mégis csak meg kellene írnom, mert ilyen ember után nem fog világra jönni ebben a hazában!

Este a tűznél az öreg Szőkével kettesben maradtunk, kettesben beszélgettünk. Ez

nem panaszképpen irtam ide, mert mi mindig találunk kedvünkre való témákört. Én már annyira ismerem eszejárását, életviszonyait, bámulatosan gazdag élettapasztalatait, hogy mindig hamarosan megtalálom azt a kérdést, amire ő nem mindennapi feleletet tud válaszolni.

Én se szeretek borotválkozni, de én a zsilettel olyan hamar el tudom végezni, hogy az öreg mester csak ámul-bámul. Mert bizony ökelme az oksó, gyenge késsel eléggé sokáig vakargatja amugy is sovány arcát.

Szőke elbeszélte, hogy annak van jó beretvája, akinek van jó beretvaköve. Neki volt egy olyan finom, jó beretvaköve, hogy vasárnap reggelente tízen is eljöttek hozzá beretvakést fenni. Egyszer egy teknővájó cigány kérte el tőle. Nem is tudja, hogy tehetett olyan marhaságot: oda adta neki! De a kutya cigány nem beretvát fent rajta, hanem kopacskát, teknővájó bárdot! A követ tenkre tette!

Szőke azóta nem adja oda senki ilyen embernek semmiféle szerszámját, a kaszáját se! Neki mindig jó kaszája van! Ő se kér mástól semmiféle szerszámot! Neki csak az a jó szerszám, ami az övé!

— No, mi van a Szőke bácsi Juliska lányával? — kérdeztem.

Előbb keveset gondolkozott, megpiszkálta a tüzet és akkor elmondta, hogy „bizony a Juliska jánya elkerült Budapestre szógálni". Az anyja hívta már haza, de nem jön. Csak majd karácsonykor fog minket meglátogatni.

— Hát a szappantartó abbul a tekenősbékábul kész van-e már? — foggattam tovább az öreget.

Kiderült, hogy az asszony azt „elfőrte", elrom-lott.

Beszélgetésünk során megállapítottam, hogy az öreg Szőke annyira ismeri és szereti faluja határát, hogy sokszor, ha nincs is semmi dolga, szét néz rajta. Benne van a csősztermészet! Végig sétál ilyenkor a saját földjén is. Mert újabban az Ecsegszegben 2 hold földet kapott. Az ára 1800 pengő lett volna. Ebből 500-at elengedtek, vagy 200-at kifizetett, de a többi lefizetésre bizony nem maggyen! Lesz ami lesz! Ő le nem mond róla! Egyszer már el akarták venni a házóját. Ő hirtelen leálte. Egyszer meg a tehenét foglalták le. Azt meg hirtelen eladta. „Nem birták vele az urak!"

Ennyi zaklatás, gond mellett nem csoda, ha éjjel gyakran felébred álmából, rágyújt és beszélget az asszonnyal.....

Legjobb fia a János, aki sustersegét tanult. Az a pénzét mindig az anyjának adja, de amit ő kér, azok is adnak neki.

Itt a Tisza partján az Este megkívánja, hogy ne csak egymással, hanem vele is beszélgessünk!

Sokáig hallgattam az éjszaka hangjait..... Baglyok kiáltottak egymásnak, de lehet az is, hogy a tűzünknek?! A Gálgém meggyakat vakkantott reánk, de nem ijedtünk meg tőle. Tudtuk, kihez van szerencsénk! Egy Tücsök egész közelben olyan buzgósággal húrta cirpelő nótáját, mintha legalább is egy 20-as bankót ragasztottam volna a homlokára.... Oda át, a túlsó lapos parton élesen csivitelt vagy egy Kislile, vagy egy Havasi partfutó? Ilyen sötét este, még ilyen messziről csak nem ismeri meg az ember egymást! Még akkor se, ha a Hold elé tolakodó felhőket odább terelni az Égipásztor, hogy mi is jobban lássunk.....! És

ilyenkor már csakugyan lehet észlelni a futkosó madárkát is!

Jól ismerjük a folyóviz, az élőviz különféle hangjait is!

Pityeg, ha aprószemű csendes eső hull reá.

Locsog, ha csolnak, vagy hidas áll utjában.

Cuppan, ha Kecskebéka ugrik belé.

Loccsan, ha a halász követ dob belé.

Mohog, ha viharos záporeső veri.

Zúg, bőg, bömböl, ha haragjában gátat szakit vagy jégtorlaszt buktat szörnyű mohanással a fején keresztül.

Igaz, hogy fakó, kutyavakkantáshoz hasonló, de mégis legértelmesebb az élőviz beszéde akkor, mikor a halak „kapnak", mert a tapasztalt, igazi halász a „halkapás" hangszinezetéből, tónusából a hangadó hal fajtáját is meg-tudja állapitani! Meg tudja mondani, hogy az a hal Harcsa, Potyka vagy Süllő volt-e? Ez tehát már valóságos, értelmes beszéd, esemény közlés!

A csobogó-, pergő-, doboló-hangokat a városi ember is ismerei vizcsapjai és ablakjai révén. Ez a mostani „halkapás" azonban ismeretlen fogalom!

Mialatt mindezeket végig gondoltam, egy legény a gulácsi szilváskertben teletüdővel kezdett dalolni. Röviddel utána a révész az almacsőszökkel együtt nótázott ma este is. Csak a csillagos Ég néma és az egész tájon is olyan csodálatos a nyugalom..... hogy még egy falevél se moccan meg!

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

HARMADIK NAPJA

1942 AUG. 23.
– VASÁRNAPI MUNKASZÜNET.

A Hajnalcsillag még a gulácsi fűzes felett pislogott, mikor Szőke a félcsesz alatt egyet kahintott. Én értettem, hogy ez szavakba áttéve azt jelenti: ébren vagyok-e már? Azért én is hasonló módon egy rövid kahintással válaszoltam: igen, már nem alszom!

Az ember ilyenkor öntörvényűleg megismételi 100 és 100 ezer évekkel ezelőtti ősatai életmódját! Ezután én a sátorból, Szőke a félcsesz alól elkezdtünk beszélgetni. Rendben van-e a gyomrom? Istennek hála, nem érzem semmi bajomat! Észlelt-e valamiféle veszett állatot? Nem járt erre senki, semmi!

Már pitymallott, mikor újra elaludtam. Csak akkor ébredtem újra, mikor a Napisten már vakítón trónolt a fűzek felett, az öreg Szőke pedig a mosott edényekkel éppen jött fel a Tiszáról.

Kibújtam sátoromból és karjaimat a Nap felé kitárva, hálát rebegtem a Napteremtőnek legfőbb Istenének! Kis családomra gondoltam! Ma van serdülő leánykám születés napja, ma tölti be 14-ik életévét. Gondoltam 3 éves kis fiamra, feleségemre! Milyen boldogak volnának itt mellettem, ha elkehetne itt őket helyezni?!

A mai napot pihenésre, versírásra és néprajzi adatok gyűjtésére fordítottam. „Útitársam"-ból is olvasgattam. Szőkével közösen megálla-

pitottuk, hogy úgy hevertünk, mint a disznó!

Mindjárt reggeli frissességgel „14éves Sárika leányom születés napjára" címmel megirtam 11 strófás, egyenként 4 soros üdvözlő versemet, melyet szépen letisztázva átadtam Simon Miklós debreceni kereskedelmi iskolai tanulónak, aki este felkeresett a Zsarókertben és másnap levelemet postára adta. Versem másolata e kötet „Függelékében" található.

Beszélgettem az öreg Király Pál mezei őrrel, akit már fényképeztem (105. old. 2.) is. Elmondattam vele a panyolai határrészeket névvel nevezve. Ő maga az Erdő-dűlő őre. Ezenfelül van: Bákaszeg, Szénégető, Turháti kert, Hollós, Zsaró-kert, ahol most vagyunk és Tófoka, a Jüzfás határrész.

Adatok, kifejezések: annyi hal van a Hátttiszába, mint a pondró! — A halász a halat beapritotta a kászóba. Kászó = lábas. — Valaki valamibe belekászolódik, belezavarodik = megzavarodik. — A halásznak muszály élékenykedni, amikor lehet = élelmesnek lenni. — A krumpli tövét valaki megberhelte = 1-2 krumplit kivettek alóla. — A kecskét kimereglyézni = földbevert cövekhez kikötni. — Valakinek olyan sok a dolga, hogy alig van tepedelme = szabadulása. — Panyolán volt egy szemőcsirtó ember, névszerint: Fekete István. Azt tartották róla, hogy csak ránéz a szemőcsre és attól elmúlik. — A nagyobb halat, harcsát, patykát úgy szállitják Ugornyára a főbérlőnek, hogy a hal szájába pálinkás kenyeret dugnak, mitől elbódul, berug és úgy bódultan él 24 óráig. Akkor ha vizbe teszik, feléled, kutya baja sincs. — A Csikbogár beleragad a hal kopoltyujába, kiszivja a vérét. 1 kilós halat is megöl így. —

Szőke Sándor pár évvel ezelőtt elbeszélte, hogy a nagy Uhu bagoly (Buhu) hogy rugta szét a gulácsi kiskocsisak esti tüzét. „Bodrogközi"-álnév alatt leírtam a Nimród Vadászujság 1934. febr. 1. számában „A tűzre haragvó Buhu" c. alatt. Nánási Béla gulácsi halász ettől függetlenül elbeszélte, hogy egyszer az aszaló előtt a baglyot ingerelték, cukfalták, „kuholyoztak" neki, mire a bagoly a tüzüket szétrúgta.

Veszedelmes, mérges, dühös madár! Az altaji tatárok szerint valamikor a bagoly sámán volt. Mongol sámánok bagolytollat tüztek süvegök csucsára. A törökök a bagolynak sok titkos erőt tulajdonitanak, azért tollát a gyermekek sapkájára talizmánnak használják. A kirgiz gyermekeket a Nagy Suhaly tollával védik bűbájosság ellen. A nehezen szülő török nő sátorából kiáltozó bagollyal űzik el a gonosz szellemeket. Azért a törökök baj-kuš-nak, = bűvös madárnak nevezik. A magyar parasztok halált jelző vészmadarat lát benne. + A bagoly hangját a mi Bársony Istvánunk jellemzi mesterien leirásában: „Vicha jajgató, visszhangos, remegő sikoltás csendül végig a nagy csöndességen, amiről nem tudni: bús kisértetnek vagy kacagó őrültnek a torkából támadt-e?" (Az erdő könyve 102. l.). A Buhú és a Vyest találkozása Erdőn-mezőn. 45. l. leirva. — Fleuron hires Stock c. regényében a Buhú és a Vipera élet-halál harcát festi páratlan művészettel és u. o. a Buhút emberarcu repülő farkasnak nevezi. — Fekete István „Hu" c. regényében a Buhu-ról szól. — A kitünő magyar ornithologiai müveket itt szándékosan nem soroltam fel közismert voltuk miatt. —

+ Mindezek az adatok Vámbéry (A török faj) és Almássy (Vándorutam Ázsia szivébe) müveiből valók. A nyelvészeti adat Vámbéry, A magyarok eredete 387. l. található. L. még Haller: Az uhu. 3 képpel. Természet 1940. VII. sz.

Szökéné asszony ebédet hozott az úrának, nekem pedig 4 tojást és két konyhakendőt adott át. Összesen 11 pengőt adtam értők.

Az én ebédem gyenge krumpli leves és két lágy tojás volt. Vigyáztam a gyomromra.

Mivel igen kedvező időnk volt, ebéd után fürödtem és strandoltam hosszasabban.

Alkonyat felé a gulácsi halászok, Szegedi és Nánási ismét lerakták a véghorgokat. Nem sokára egy 3 és ½ kilós Harcsát fogtak. Kb. 80 cm hosszú volt. Lózi, ez a Szegedi becéző neve, felhozta a harcsát és felkínálta nekem, de mi ilyen nagy hallal nem kezdhettünk semmit, Szarka bátyáméknak meg nem küldhettem be a faluba, ha olyan nyavalyások mindaketten

Korán vacsoráztam, mert szerencsémre éhes lettem. Egy székely-gulyás konzervet fogyasztottam el krumplival és borocskával. De gyümölcsöt bár volt bőven, még nem mertem enni.

Estére a tüzet a két gulácsi halásszal néggen ültük körül. Főleg arról kezdtünk beszélgetni, hogy hiába nagy a Tisza, azért a halászok mégse élnek rajta valami nagy békességben és egyetértésben! Egyik halász „kibabrál a másikkal", és olyan emberből, aki nem érti a halászatot és csak alkalomszerűleg vállalkozik közéjük állani, valósággal csúfot üznek.

Ha a nagy pirity-háló megakad és tekerni kell, akkor a halászok káromkodnak, szidják egymást, de ilyenkor, a közös veszélyben, minden szót el kell viselni!

Aki gyáva, megijed, szeretne menekülni!

A bajt rendszerint az okozza, hogy a hozzánem értő gazda, a sok sikertelen húzás után, ott követeli a tanyavetést, ahol a halászok topász-

talata szerint akadály van. Rendszerint rajta is vesztenek. A háló öble beleakad a meder fenekébe mélyen beiszapolódott ágas fatörzsbe, mire a hálót gyorsan fel kell fejni, a két csolnak az akadály fölé, egymás mellé kerül és akkor a keresztbe fektetett, ilyen esetre mindig kéznél levő nagy rúdra kezdik a hálót felcsavarni! A két csolnak recseg, süllyed, a halászok orditoznak, káromkodnak, az akadály nem mozdúl ---- Szidják a gazdát, az Istent ..... és még szerencse, ha a nagy háló elszakad --- mire a két csolnak fel libben, majd hanyatt vágódnak a halászok ---- de megmenekültek, sokszor 30-40 m háló odaszakadásával.

Egy ilyen jelenetnek résztvevő szemtanuja voltam az 1910-es évek elején, a cigándi (Bodrogköz) Tiszán. Mikor ezt embereimnek elárultam, többé nem csodálkoztak azon, hogy én itt a lakatlan Tisza partján olyan nyugodtan tanyázok éjszakákon át, másod magammal, egy sátorban, se zár, se lakat, semmi: hogy én nem félek! No, meg hát katonatiszt voltam az első világháboruban.....!!

Ne hogy a harctéri élmények toluljanak a felszinre, hirtelen átcsoptam a maszlagos halászatra, melyről Szőke bátyánk már egyszer-máskor említést tett. Szegediék el is tavoztak tanyájukra Ezek a gulácsi emberek tudták, hogy ebben Szőke nagy mester, azért átengedték neki a szót. El is mondott mindent, ami csak erről a szigorúan tiltott halászatról az eszébe jutott. Lejegyzett adatait itt egy kicsit rendszerbe szedem.

A maszlagos halászathoz kell maszlag és puliszka liszt. Mindent nagy titokban kellett beszerezni, mert ha a hatóság megtudta, 3 év járt érte. Gulácson a maszlagot Kain Mór árulta, de csak bizalmas

halászembernek adatt belőle. Kilója 1 kor.-ba került.

½ kiló marlaghoz 1 kiló puliszka liszt kellett. A marlagot, mint a borsot, mozsárban törték meg. Ezt a marlagport összegyúrták a puliszka liszttel és apró golyócskákat formáltak a gyúrmából. Ha a vízbehányt golyócskákat a hal bekapta, megbódult tőle.

A marlaggolyók behányása után kb. ½ óra múlva jó ½ klm.-rel lejjebb kellett egy hosszúnyelű kaparóhálóval állani és azzal a felszínen úszó bódult halakat összeszedni. Ez rövidben a marlagos halászat lényege.

Ha az ember egy ilyen nagytapasztalattal rendelkező, a mesterségében és az ősi babonákban teljesen járatos halászmesterrel, mint id. Szőke Sándor, bizalmas, megértő barátságba kerül, csak akkor számíthat arra, hogy titkon elárulják neki olyan mesterségbeli „tudományt" is, melyet az ősi hagyományok szerint semmi áron nem volna szabad, mert meggyőződve, hogy az ilyen árulást a hűtlenség és kudarc átka szokta követni.

Hogy az öreg Szőke velem szemben miért hágta át az ősi szokások tilalmát, hitelen magam se tudom megmagyarázni! Talán csak nem örökölten áldott emlékezetű Édesatyám, a híres homeopata „csodadoktor" hipnotizáló készségét.

Elég az hozzá, hogy az öreg Szőke, sejtelmes szemforgatással elmagyarázta nekem, hogy az a marlaptörés nem éppen olyan egyszerű, holmi tudatlan emberek nem is értenek hozzá!

Első sorban is nem mindegy, hogy az ember, mikor senki se lássa, hol törik a mozsárban a márlagot? A földre ülve törik-e meg, vagy pedig fel meggyen a mozsárral a padlásra és ott szelekszi meg?

Ugyanis ha az ember a földön törik porrá

a maslagot, az attól megbódult hal a víz fenekén úszik lefelé, ha azonban a törés a padláson történik, akkor az attól bódult hal a vízszínén úszik!

– De ez még nem minden! – folytatta tovább a titokzatos mester, mindig a szemembe nézve.

– A maslagos halászoknak arra is nagyon kell vigyázni, hogy mikor a mozsárban törik a maslagot akár a földön, akár a padláson, akár ülve, akár állva, ide-oda mozogjon, hogy a folyóban a hal is annál jobban mozogjon!

Mikor ezeket lejegyeztem, úgy éreztem magamat, mintha ezer esztendővel visszasiklottam volna a magyar múltba .....! Még ezer szerencse, hogy könnyen tudtam pogánnyá válni és úgy néztem vissza a szemközé, mint aki minden szavát el is hittem neki .....!

Az egyszerű magyar ember lelkének őszi rejtelmeit másutt alighe lehet kifürkészni!

Hogy minden bevalljon, ami csak tudatában volt, elmondta még az öreg mester, hogy a maslagos golyócskákat napfelkelte előtt, csolnakról kell a Tiszába szórni. A csolnak úszik lefelé magától, a halász pedig két oldalra szórja a golyókat.

A maslag a hal húsát nem fertőzi meg, de pucoláskor a fejét el kell lőkni. A golyócskák leszállnak a víz fenekére.

Hogy Kain Mór hol szerezte be a maslagot, azt sohasem árulta el Szőkének. Mikor Gulácsról Beregszászba elköltözött, onnan is hozatt neki, előzetes üzenés után, 2 kiló maslagot. Úgy ma is van Szőkének kb. 5 deka maslagja.

Kerülnek jobb a maslagos gilisztát.

Szőke ilyet is csinált. Kb. 1 liter földből ásott gilisztát kézzel darabokra szaggat, a belében levő földet kimossa, kifacsarja, mint ahogy az asszonyok az aprókáposztát vagy a túrót szokták és akkor egy edényben a gilisztahúst porrá-tört maszlaggal összegyurja. Ezt állni hagyja reggelig. Akkor még napfeljötte előtt szórják be ezt is a Tiszába. A Kecsegék, Patykák ezt szeretik a legjobban.

Halásznak nagyon kell vigyázni, mikor az ilyen maszlagosgilisztát keveri, hogy a kezével a szájához ne nyúljon. Maszlagtörésnél is jó a fejet mindég félre forgatni. Egy kevés port így is szippant be a halász, amit kissé elkábítja.

– Hát a Nadragulya-gyökeret ismérem-é? – kérdezte mesterem.

Annyit tudtam róla, hogy fontos orvosságot csinálnak belőle. Jó apám szájából számtalanszor hallottam a Belladonna homeopata-gyógyszer nevét. Gyermekkoromban is tudtam, hogy kékbogyóját a világért a szánkba ne tegyük, mert megöl! Levelét és gyökerét szembaj és görcshúzás ellen használják, de Szőke erről nem tudott, hanem más igen érdekes népi adatokat közölt róla.

Elmondta, hogy a falusi nép a gyökerét használja valamiféle nyavaja ellen. Aki a gyökerét ássa, az a bokrot körül táncolja, fütyöl, dalol, ugrál. A betegnek, anélkül, hogy tudná, nyessen adják be, csak a család tud róla.

A beadott mérges gyökér egy órán belül hat. A beteg is el kezd táncolni, dalolni, ugrálni.

Tejet kell készenlétben tartani, mert mikor a beteg szája kábult állapotában kiszárad,

tojást ittatnak vele.

Szőke egyik nagynénjét nadragulya gyö-kérrel gyógyíttatták meg. Úgy emlékszik, hogy vala-mi „sárgaság" ellen adtak be neki a gyökér darab-ját és azt mondták, hogy az „csicsóka".

Az asszony a méreg hatására el kezdett a házban táncolni, dalolni, fütyölni, majd tojást keresett elő, hogy ő süt rántottát. Akkor a „fütőrül" le-hajingálta a vaskarikát és a tojást egymás után „be ütötte" a hamuba, a tűzhelybe! De a nagynéne mégis csak meggyógyult.

Sok falusi a nadragulyát „bolondfűnek" mond-ja. Hogy a növény el ne pusztuljon, a gyökerét nem szedik ki mind alóla, csak egy részét. A gyöke-ret meg kell hántani, hámozni, mint a krumplit. Csak annyit adnak a betegnek, mint egy jó bab-szem.

1.

KIRÁLY IMRÉNÉ
PANYOLAI MENYECSKE

2.

KIRÁLY ERZSÉBET
PANYOLAI LEÁNY.

SÁTOR-TANYÁM A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBEN, KÖZVETLEN A TISZA BALPARTJÁN, OLDALRÓL, DK. FELŐL NÉZVE. JOBBRA A FÉLERESZ ELŐTT AZ ÖREG SZŐKE ŰL, A TANYA ŐRE ÉS GONDVISELŐJE.— A SÁTOR-TANYA AZ ÁSATÁS SZÍNHELYE FELETT VAN.

A XI.-IK PANYOLAI ÁSATÁS

NEGYEDIK NAPJA.

— 1942 AUG. 24. —

Az elmúlt éjszaka csak egyszer ébredtem fel. Kitekintettem a sátor nyilásán. A csaknem Telehold alacsonyan állott. Biztosan azért ereszkedett annyira le, hogy hallgassa, milyen erősen horkol az öreg Szőke a pokróc alatt?! Visszabujtam takaróm alá és csak akkor ébredtem fel újra mikor a Nap már nagy pirosan emelkedett a jobbparti füzesek felé.

A gulácsi halászok véghorga nem fogott semmit. De nekem a Holttiszáról küldtek 3 Kárászt. Szőke lement velök a csolnakba és megpucalta. Ilyenféle munkáját már fényképeztem (102. old. 1.2.).

Mai munkásaim közül Fekete Berti maradt ki, de Piros Albi visszajött helyére. Az öreg Szőkével 11-en voltak.

Munkásaimmal a felvett terepen folytattuk a leásást. A felásott földet gondosan letakaritottuk, hogy ha eső lenne, ne gázoljunk sárban, tiszta maradjon a munka helye.

Délelőtt két hölgylátogatóm is volt. Az egyik munkásom, Király Imre menyecske felesége, a másik meg Király Erzsébet, panyolai leány. Tudtam, hogy mi a szivük vágya: fényképezzem le őket. Én természetesen nem vártam be, hogy ezt kérjék tőlem, hanem beszédközben magam ajánlhoztam. Még azt is megigértem, hogy Debrecenből küldök nekik 1-1 fényképet (120. old. 1.2.). Azután Szőke bácsit ültettem pipástul a félcresz elé és tanyámat oldalról vettem le (120. old. 3.).

Miután a munka menete megengedte, délelőtt és délután is fürödtem a palaján a víz és a fény boldog élvezésével.

Már mézes teát reggeliztem. Ebédre a reggel kapott Kárászokból halpaprikást készítettünk, egyet nyárson sülve fogyasztottunk el. Mindkettő elsőrendűen ízlett. A vacsora délről maradt halpaprikás volt. Szőke bátyánk azonban nem vigyázott magára. Délután szilvát evett és vizet ivott rá, ami tönkre tette a gyomrát.

Most is tapasztaltam, de már végen tudom, hogy a magyar ember a madárvilágot alig ismeri, már t. i. a nagyon gyakori, nagyszámmal élő közönséges madarakon felül (varjú, fecske, gólya, passzita, veréb, vadgerle, sárgarigó, fürj, fogoly, fácán, daru, darugem stb.). Cinegék, harkályok, vadrécék, bagolyok, vágómadarak, plane a légykapók és a sárjárók fajtáit nem ismeri. A Szőke Sándorok és hasonló kishalászmesterek és merei csőzök e megállapítás alól kivételek.

Panyolai munkásaim pl. a Gyurgyalagról alig tudnak valamit. A rendes nevét még csak nem is hallották. Miáta a Felsőtiszamentére járok, több intelligens ember is tőlem tanulta meg a nevét. Azt tudták róla, hogy sok méhet elpusztít, azért „Méhészmadár"-nevet adtak neki. Pedig talán sehol sincs annyi az országban, mint itt a Felső-Tisza és a Szamos mentén. Elmagyaráztam nekik, hogy rendkívül élénk színezetük is mutatja, hogy ezek a madarak forróégövi tájakról származtak ide, az Egyenlítő vidékéről. Zöld, kék, sárga, rozsdabarna és piros színével olyan, mint egy repülő bokréta. A „Gyurgyalag-nevet" még onnan kapta, hogy repülés közben a tájfelett örökké kiáltozza: gyur - gyur - gyalag - gyur ....!

— Hát csakugyan! — mondták észbekapva,

most néhány perccel előbb vonult el a Tisza felett egy hangosan keringélő csapat.

A mai munkanap nevezetessége, hogy az én vidám, örökké tréfálkozó, jókedvű munkásaim az állandó, kedvező szép idő hatása alatt dalolásba kezdtek. Mikor észrevettem, hogy valami Anyyal Bandiról szóló balladába fogtak, menten a mezedek pastélre ültem a naplómmal, és az dalolt szöveget gyorsírással lejegyeztem:

Zúg az erdő, zúg a mező,
Vajjon ki zúgatja....?
Talán bizony Anyyal Bandi
Sóhaj! a lovát itatja...?!

Megmondtam mán Anyyal Bandi,
Ne járj az Alföldre.....
Csikósoknak, gulyásaknak
Sóhaj! ne járj ellenére!

A csikósok, a gulyásak
Ők lajbison járnak,
Azok élik világukat
Sóhaj! kik párostúl járnak!

Lám én szegény, árva legény
Csak magam, egyedül....
Hogy élek még, ha nem lopok,
Sóhaj! ezres bankó nélkül?

Ha az Isten egyet adna,
Jaj de megbecsülném,
Kezét-lábát ölelkötném,
Sóhaj! a tűzre feltenném! +

Más, és több szöveg nem jutott egyiknek se

+ A szöveget főleg Kiss Bertalan bemondására után adom. A dallam Csenki Imre szerint legalább 300 éves.

eszébe.

Hogy a dallamát is megtanuljam, kérelmemre a balladát többször eldalolták. A víz felett olyan szépen hangzott a jótorkú fiatalok messzezengő énekhara.+

Utána a következő népdalt jegyeztem le, amit eddig se nem hallottam, se nem olvastam:

Fut a csikó, lóg a szűröm ujja
A forgó szél jobbra-balra fújja....
Fújja a szél lobogós gyócs ingem,
Barna kis lány lesz a feleségem.

Ezután nagy meglepetésemre és örömömre, egy újabb balladát kezdtek dalolni „Bereg Náni"-ról:

Bereg Náni kiment az erdőre,
Lefeküdt a ciprusfa tövére....
Egyet-kettőt kiáltottam neki:
– Kelj fel Náni, mert meglát valaki!

Fel kelt Náni, bement a csárdába,
Kilenc zsandár lépett be utána....
Parancsolá a csaplárosnénak:
– Száz itce bort a kilenc zsandárnak!

– Száz szál gyertyát a száz itce mellé,
Had' igyon a kilenc zsandár legény!

Bereg Nánit zsandárok kisérik,
Édesanyja az ablakon nézi.....
– Ne nézd Anyám gyászos eletemet,
Mind te érted szenvedem ezeket!

Bereg Náni bokros pántlikája,
Nem fonja mán többet a hajába....

+ Könyvtáramban van egy zöldfedelü kis füzet, melynek címe: Angyal Bandi. Költői beszély hat énekben. Irta Tóth Endre. Pest 1856. Emich Gustáv könyvnyomdája. 88 l.

– Tedd el jányom a ládafiába,
Majd jó lesz a kis jányod hajába!

Bereg Nánit a csendőr vallatja,
Édes anyja ajtóba' hallgatja....
– Valld be jányom minden bűneidet,
Hová tetted három gyermekedet?

– Egyet tettem ciprusfa tövébe,
Másodikat rózsafa tövére....
Harmadiknak most leszek gyilkosa,
Így hát szabad nem leszek már soha!

Erre és hasonló balladára a népköltési gyűjtemé-nyekben nem emlékezem, míg Angyal Bandival a Magyarság Néprajza III. Köt. külön fejezetben foglalkozik (110-111 ll.). Lehet, hogy az általam lejegyzett a róla szóló versezetek számát eggyel gyarapítja. (+)

Mivel ma a híres-neves lovasbetyárról volt szó, az öreg Szőke eldicsekedett, hogy fiatal korában, verekedésből kifolyólag, ő is ült börtönben. Hogy mit tett, mit nem tett, nekem restellette elmondani, ellenben bevallotta, hogy miképpen vitt a börtönébe dohányt, mert tudta, hogy az szigorúan tilos volt. Ugyanis a szűzdohányt olyan körtvenagyságu csomóba nyomkodta, kötötte össze és a herezacskója mögé akasztotta. Mielőtt a börtönbe zárták, levetkeztették csupaszra, de a rejtett dohánycsomát nem találták meg. Pedig a börtönőrök úgy neki állottak, mint a kutya a „mosatlannak".

Szegedi és Nánási gulácsi halászok ma tetőhorgot raktak ki, kapó halakra. A tetőhorog zsinórja ugyanolyan, mint a fenékhorogé. De a tetőhorog-zsinórnak csak a legvégén van egy kő, mely a zsinórt a fenékre vonja, de a zsinór többi részét, minden 5-ik horognál, egy tök vagy deszkadarab

(+) Az 1848/49-es szabadságharc alatt az Angyal Bandi helyére Parczel Móricz került, aki a lovát „ugratja". Szarka Boldizsár közlése.

tartja fenn.

Szegedi ma este a tetőhoroggal egy 7 kilós harcsát fogott. Mikor a mangó jelzett, alámeritett szákkal vette be a csolnakba.

Tetőhorognál a horgokra főleg 2-2 kérészlárvát húznak, de a harcsahorgokra békát.

A 3-4 súlyozó kővel fenékre fektetett fenékhorog főleg a mélyvízi Kecsegére és a Potykára jó. Ezeknél is kerészpondrát legjobb alkalmazni.

Este felé Szegedi és Nánási csolnakjukkal hozzánk eveztek. Lementem hozzájuk és figyeltem a tető- és fenékhorgok felszerelését. A tetőhorog fenntartására zöld tököt használtak.

A felszerelt horgokat a csolnak oldalára, a habdeszkára nagyszerűen sorba rakták, a horgok közötti zsinórt belül karikába fektették. Kihányáskor olyan szépen folyik a zsinór a horog után, mint a gombalyagpamut!

Mikor az öreg Bakos István gulácsi halászmester meghalt, Lózi (Szegedi) 7 Pengőért megvette a felszerelését. Így most van neki 12 fenékhorga. Elmondták, hogy az öreg Bakos, kiről korábban emlékeztem, tüdővészben halt meg, fia is ebben a betegségben van.

Amint a halászokkal lenn a csolnakban beszélgettem, Szőke bácsi leszólott, hogy itt van a pannyolai Tisztelet es úr!

Kissé szepegve bandukoltam fel a földlepcsőn, csak nincs valami baj? Kiderült azonban, hogy Bódi bátyánkat Gál Lajos tanító küldte ki értem: vigyen engem haza a ma esti névnapi összejövetelre. Erre megnyugodtam. A pap átadta a Gál tanító írásbeli meghívását is a következő névjegyen:

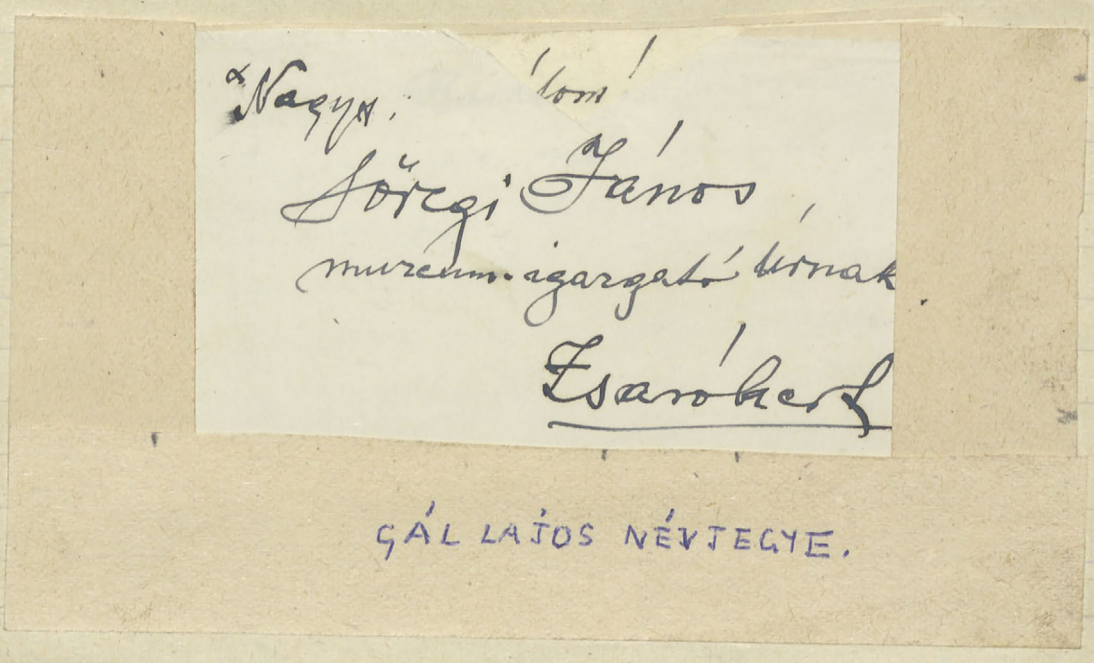

GÁL LAJOS NÉVJEGYE.

Mikor a Gál tanitó szives sorait elolvastam kis asztalomnál, a Telehold éppen akkor kezdett szépen sárgulni a Tófaka felett, belökve hasas képmását a vizbe..... Gyönyörü látvány volt!

Egy fél fejmozdulattal arra felé intve mondtam Bódinak:

-Látod?! Ha ezt a látványosságot behozod nekem a faluba, akkor bekocsizok Veled Lajos estéjére!

Bódi bátyámat nem lepte meg válaszom. Ő már otthal is tudta, hogy engem a Zsarókertből semmiképpen nem lehet bevinni, de azért kijött, sőt nézett.

Ezalatt Jóssi kocsisa, mikor észre se vettük, nagy szakértelemmel letört egy cö tengerit, a suskát belökte a kocsi ülése alá, a tengerit megsütötte, megette! Nevettünk! Tavaly még mezei csősz volt, tudja a becsületet!

Mikor küldönc-vendégünk eltávozott nélkülem, Szőke mester somolyogva nézte a tüzet. Láttam, hogy mondani szeretne valamit, de gondolatát felszivta ajakáról arcának somolygása.... és én

Kedves Barátom! Országos gyá-
szunk ellenére, némi-nemű csalá-
dias összejövetelre számítunk,
na meg aztán készültünk is,
amelyre szeretettel hívunk,
és várunk. - Ismétlem, családi-
as, „gála ruha" felesleges!

Addig is Szeretettel köszönli:

GÁL LAJOS
NY. REF. TANITÓ

PANYOLA

ebből a somolygó tekintetből kiolvastam, kiéreztem, hogy magatartásom folytán, irántam való megbecsülő szeretete és tisztelete, megnövekedett egyszerű, őszinte, tiszta lelkében ------!

Az esti tűznél hanyatt fekve tovább beszélgettünk mind a négyen, mert a horgok levakása után a gulácsi halászok hozzám tértek vissza. Sajnos, az öreg Szőke gyomra miatt nem a legjobban érezte magát. Nyögött, majd elaludt. A halászok szivesen időztek. Mint házi gazda, meg is kinálgattam őket itallal, dohánnyal.

Egyszer csak a holdfényes estében megszólalt a mangó..... messze a Tófokánál --- Víz feletti tiszta csendülése itt cseng most is a fülemben, hogy e sorokat irom ---! A két halász felugrott és a holdfényes vizen már is evezték felfelé! Jól hallottam evezőjük minden egyes csobbanását! Mivel a mangó többször nem jelzett, már én is megtudtam állapitani, hogy harcsa akadt a horogra! Az, ha meghuzza a horogzsinórt, utána hallgat. Mig a potyka apró rángatással jelez.

Szerencséjük volt, ismét fogtak egy nagyobb harcsát. A csolnakhoz kikötötték.

Alig telepedtek le a tűzhöz, Lózi ismét mangó-szót hallott, mi azonban nem. Ugy látszik, neki van a legjobb hallása.

A két halász ismét eltávozott, de mire visszatértek, Szőkével együtt mi már mélyen aludtunk kinn a tűz mellett. A halászok tanyájukra húzódtak, mi pedig lefeküdtünk. Szőke bácsi rosszul érezte magát a gyomra miatt. Talán az is a baj, hogy ő nem azok közé tartozik akik minden fogukat a sirba viszik! Ami azt jelenti, hogy neki rossz fogai vannak!

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

ÖTÖDIK NAPJA.

KEDD.

– 1942 AUG. 25.

Az elmúlt éjjel egyszer kinéztem a sátor nyilásán. A Hajnalcsillag még fenn volt az égen, a levegőt hűvösebbnek éreztem, mint máskor. Aztán ujra elaludtam és csak napkeltekor ébredtem fel.

Mikor sátoromból kibújtam, a gulácsi halászok, Szegedi és Nánási már járták a vizet, a tető- és fenékhorgokat szedték fel. Ismét fogtak egy kb. 6-7 kilós harcsát, igy volt már kettő. Hozzánk érkezve, a hajnali fényben 3 fényképet készitettem róluk. Kettőn mutatják a vizből kiemelt két harcsát, egy felvétel a harcsa mosását ábrázolja (130. old. 2 és 131. old. 1, 2.). Tegnap egy távoli felvételt akkor készitettem, mikor a gulácsi parton a horgok lerakására készülődtek (130. old. 1.).

A tegnapi 10 munkásomhoz Fekete Bertalan társult 11-iknek, az öreg Szőke a 12-ik. Folytattuk a leásást. Mivel észrevettem, hogy lefelé hatolva a föld gyengébb, mint eddig volt, ferdére fogtuk a lenyesést s czáltal a leásandó sávot szükebbre vettük. Igy biztositottam a hatalmas földfalat a leroggás ellen, ami veszéllyel járna.

Reggel 8 órakor valamennyien felfigyeltünk: mindenfelől hallottuk a falusi harangok szavát, Szamosszegről, Tanyolárál, Kisarból, Gulácsról, Jándról .... Tudtuk mindnyájan: Horthy

1.

A BEREGI TÚRTŐI-PALAJ ALSÓ, RÉVFELŐLI VÉGE.
A PARTON A GULÁCSI HALÁSZOK KÉSZÜLNEK A VÉGHORGOK LERAKÁSÁRA.
A FELVÉTEL A KISTÚR TORKOLATÁTÓL TÖRTÉNT.

2.

SZEGEDI ALAJOS (LÓZI) GULÁCSI KISHALÁSZMESTER MOSSA FOGOTT HARCSÁJÁT. JOBBJÁVAL A HARCSÁT TARTJA A VÍZBEN; HŰVELYKUJJA A NYITOTT SZÁJ SZÖGLETÉBE, 2–3 KÖZÉPSŐ UJJA A KPOLTYÚ-NYÍLÁSBA MÉLYÍTVE.

AZ ÜLŐ HALÁSZ NÁNÁSI BÉLA, AZ ÁLLÓ SZEGEDI ALAJOS. MINDKÉT KÉPEN JÓL LÁTSZIK A HARCSA KIKÖTÉSÉNEK ÉS A BIZTOS KÉZBENTARTÁSNAK MÓDJA

2.

A GULÁCSI HALÁSZOK CSÓNAKHOZ KÖTÖTT HARCSÁIKAT KIEMELVE MEGMUTATJÁK. JOBBRÓL SZEGEDI ALAJOS, BALRÓL NÁNÁSI BÉLA. HÁTTÉRBEN A TÚRTŐI-PALAJ ALSÓVÉGE A PANYOLAI TISZAI RÉV KÖZELÉBEN.

Istvánnak harangoznak..... Néhány pillanatra mindenki pihentette szerszámját..... Nem szóltunk semmit..... de bizonyára mindnyájan arra gondoltunk: vajjon miért kellett neki elpusztulni? Erre választ nem kaphattunk senkitől! Meg kellett elégednünk azzal az érzéssel, hogy most az egész ország felett a sok ezer harang zsongása égrekiáltó sirássá olvadt egybe.....!

A leásás munkájáról a mai napon két felvételt készitettem. A parttőben felásott földet kétszer kell lapátra venni, hogy bekerüljön a Tiszamedrébe. Öt ember ásóval, hat ember lapáttal dolgozott két csoportra tagozódva. Ezt mutatja az egyik felvétel (133. old. 1.). Mikor már a vizszéli területsávon jól lehaladtunk, jelentkeztek az egyszeres palánk karóhegyei. Ezt mutatja előterében másik felvételünk (133. old. 2.). A vizbe hányt súlyos agyagdarabok sürü fehér habot vernek, hullámzást, kavargást okoznak.

Sátortanyámról készitettem négy felvételt, melyek körül kettőt mellékelek. Az első az egész tanyát mutatja a füstölgő tüzhellyel. A fák alá gomolygó parányi füstfelhőcskék az amugy is festői látványt szinte álomszerüvé varázsolják! Ha nem én és nem saját sátoromat fényképeztem volna, most ezt a fényképet nézve, negyed század múltán is szentül elhinném, hogy ez az egész valami költői, kitalált ábránd, szellemek és gnómak elképzelt gyülekező helye, mely csak a mesék konában vagy a túlvilágon lehetséges.....!! A tárgyak, a lombok, a fatörzsek több helyen boszorkányi arcokat, fekete, világitó szemü, csőrös ördögi ábrázatokat mutatnak.....!! Hogy is tudtam én itt olyan édesdeden pihenni, aludni...?!? (134. old. 1.).

1.

MUNKÁSAIM KÉT CSOPORTBAN VÉGEZTÉK A LEÁSÁST. HAT EMBER A PARTTŐBEN, ÖT EMBER A TERASZ KÖZEPÉN DOLGOZOTT.- FELVÉTEL A PARTÉLRŐL.

2.

A PARTSZÉLI SÁV LEÁSÁSÁVAL ELŐKERÜLTEK AZ EGYSZERES PALÁNK FOLYTATÓLAGOS KARÓI - AZ ELŐTÉRBEN HÁROM CÖLÖPKARÓ HEGYE LÁTSZIK. A VÍZBEHÁNYT AGYAGOS FÖLD HABOT VER.-

1.

SÁTOR-TANYÁNK A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBEN
FÜSTÖLGŐ TŰZHELLYEL

2.

SZŐKE SÁNDOR „FÉLERESZE" EGY DARAB
TISZÁVAL.

A másik tanyaképem a Szőke félereszét mutatja a háttérben egy darab Tiszával. Az első fatörzsön, melyhez a félerész támaszkodik, az én viharvert esőköpenyegem lóg, melyet Szőke bátyánknak adtam. Mellette sorakozik a szegénység mindenféle holmija, de a félerest tartó másik fatörzs közepe tájáról egy vadtekintetű, sasorrú, lelógó nagy bajuszú sámán-szellem mered felénk..... felálló szarvakkal.....!! Balra a szomszédos fán lóg a Szőke kabátja. Mellette egy fehér nőiarc néz fel, e-felett lóg egy kecske-koponya és a kabát felett egy hosszúorrú, kettős hegyes állú aggastyán feje sandit felénk!!

De nem folytatom, mert attól tartok, hogy írásom komolytalannak fog feltünni. Az azonban mentségemül szolgáljon, hogy a Természet ölén húzamosabban élő ember lelke, képzelete, gondolatvilága könnyen visszazuhan a szellemi ébredés legkezdetlegesebb állapotába.....!! A legprimitivebb első ősember számára minden tárgy és minden jelenség az volt, aminek képzelte és nem az, aminek látszott! Hasonlókat vall B. de Saint-Pierre is Az indus kunyhó c. elbeszélésében!

Munkásaim figyelmeztettek, hogy egyszer télben jöjjek el Panyolára, mert akkor, a farsangban láthatnék sok régi szokást, alakoskodást, medvének, kecskének, gólyának, meg mindenféle mesterembernak öltözött alakoskodókat, azokról lehetne sok írást és fényképet készíteni. Még temetést is alakoskodnak. Fonókában meg a szülőasszonyt figurázzák ki. Egy férfi öltözik fel terhes asszonynak. A szoknyája alá rejtettek egy nyuzott, fagyott rókát és a bábaasszony azt huzza ki a szoknyája alól. Az antalon begöngyölik az abroszba.

Elbeszéléseik után készítettem más jegyzeteket is, de ezeket itt mellőzöm, mert 1962-ben adták

ki Ferenczi Imre és Ujváry Zoltán: Farsangi dramatikus játékok Szatmárban c. dolgozatukat (Művelt nép és Hagyomány c. sorozat IV. kötet), melyben a pannolás alakoskodóikat, farsangi szokásokat részletesen feldolgozták jó fényképfelvételekkel. Talán új lesz a leánykereskedő-alakoskodó, aki állatorvossal jár, a lányoknak a fogát nézi és van bélyegzője „PINA"-felirással, mellyel az abrost a hátban lebélyegzi.

A dohányzással kapcsolatban lehetne sok érdekes népies adatot összegyűjteni a már eddig közzétetteken felül. Ma hallottam munkásaimtól, hogy a dohányosak a kenyér belét kivágják és abban tartják a szürdohányt. Egy szamosszegi ember, sejtve a finánccak kutatását, a szürdohányt a kútgémre, a kölönchöz kötötte, hol nem vették észre.

Egy munkás elmondta társainak, hogy egy ember csunyán becsapta, mire csak annyit mondott neki: „Úgy járj, mint a mi lánpánk!"

– Hát hogy járt a te lánpád? – kérdezték.

– Kiégett belőle a bél! – válaszolta és még hozzátoldotta:

– No, de olyan is vót ü! Az anyja szópált, az apja meg aratáskor a véka alá hátt!

Ebből mindenki értette, hogy ma se tudja senki, ki az apja?

– No, de nem is bízok én azóta senkibe, mint akit a kígyó megcsip, fél az még a gyíktól is! – fejezte be panaszát.

Ezt a panaszkodást és miharzna-kijelentéseket csak hallgatta az öreg Szőke is a padtól, míg végre kivette a pipát a szájából és így kezdte

oktatni a panyolai embert:

— Hallgasson csak ide! Eccer egy ugornyai zsidó éngem is megcsalt! Vittem néki egy 65 kilós harcsát, ott 50 kilónak mázsálta. Mert a mázsát kilökte a vackából, ott úgy mérte. Szóval ügyesen, de pocsékul becsapott! No, megállj! mondtam magamba! Nem kívántam én neki semmi rosszat, egye el a fene, hanem mikor legközelébb vittem neki harcsát is, meg süllőt is, akkor babráltam ki véle! A harcsába nem vizet tötöttem, mint ahogy a halászok teszik, mer' a víz kifolyik belőle, hanem megetettem homokkal, ami jó pár kilával sulyosabbá tette, a süllőkbe meg olyan horogra való apró halakat dugdostam. Mikor „bolond" halakat szoktunk szedni, az aprót is összeszedjük, hogy berakjuk a nagyokba!

Így adtam vissza a zsidóbérlőnek a csalást! Szóval Barátom, ügyesnek kell az embernek lenni mer' a szó csak szó, nem ér semmit, tenni kell! Esmértem én olyan embert, aki túl járt minden mezőkerülő eszén! Az ma is akkor is ellopná a sütőtökét, ha csúszó ülne mindegyiken!

Emi asszony (Feketéné) ebedet hozott és Kis Ujságot, hogy olvassam el a cikkeket a Horthy István halálárál. Csak a cimeket futottam át. Jöhet még eső is, akkor majd olvasunk! Az ebéd zöldbabfőzelék volt és túrós galuska. Szőke bácsinak, hogy mielőbb teljesen rendbe jöjjön, ebéd előtt dupla-barackpálinkát adtam. Estére meg is gyógyult teljesen. Vacsorára 6 tojásból készítettünk rántottát.

Délután az egyszeres palánk karósorát, egy fekvő faágat és még néhány karót kibontottunk (138. old. 1.). Fényképeztem a Zsarókert egyik árnyas részletét is (138. old. 2.).

1.

A KIBONTOTT EGYSZERES, ÉSZAKI PALÁNK UTÓLSÓ KARÓI ÉS A KÖRNYEZET. FELVÉTEL A MAGAS PART ÉLÉRŐL.

2.

A PANYOLAI ZSARÓ-KERT EGY ÁRNYAS RÉSZLETE, HÁTTÉRBEN A TISZA MEDRE LÁTSZIK.

Este felé a gulácsi halászok tető- és fenékhorgokat raktak, de ma csak békával. Egy kis gulácsi fiú napi 20 fillérért szed nekik egy „fazok" békát.

A munka befejezésekor az az érzésem volt, hogy az egyszeres palánkkal együtt a tölgyfaépítmény megszakad. Még a munkások is tanakodtak felette. Az egyik ezt, a másik azt gondolta. Végül leszögezték, hogy „tanácsadó" van bőven, csak a „kalácsadó" kevés!

Este a gulácsi halászok is tűzhelyünk mellé telepedtek s így négyen beszélgettünk. Legérdekesebb volt azonban azt látni, hogy miként figyelik a távoli mangó szavát?!

A nagy Tisza megett ez a parányi ~~kis~~ hangszer hangja úgy elhalványúl, mint a szunyogdongás! Érdekes volt látni, mint figyelnek arra felé, merre a mangós karákat elhelyezték. Az ember szinte csodalkozik hogy az a parányi pityergés hogy is birja magát átfúrni ezen a szörnyű nagy csenden? Hogy már félúton bele nem vész útjába.... ?!?

Mikor a halászok elevezték, én figyeltem a Holdkeltét. A füzes tetején a Telehold sárgán jelent meg. A vizben még nem mutatkozott semmi nyoma csak mikor vagy 3 m magasra emelkedett a fák felé, akkor jelent meg tükörképe a bokrok alján. Aztán lassan a kerek tükörkép tűz oszloppá alakult át....

Gyönyörű látvány volt, mikor a hasa felé térő halászok éppen a tűzoszlop végénél eveztek el....

Még a tücsök is akkor kezdte el esti énekét csak a baglyot nem érdekelte mindez, mert neki most kezdődött a létfenntartás verejtékes munkája: szemem láttára kergetett egy vacsorára kiszemelt varjút.

Tisztán hallottam a révészkunyhónál beszélgető embereket. Egy legény a gulácsi Szilváskertben dalolt.

Még valami nagyon távali nyáj kolompja is hallatszott de csak néha-néha, mert a baglyok mégugyan kiabáltak egymásnak, Beregből Szatmárba és innen oda, keresztül a Tiszán.....
Harcsa- és süllőkapások is jelezték a Terméset életének köznapi folyását.....

Azzal feküdtünk le, hogy az éjjeli Holdfogyatkozást lehetőleg megnézzük. Az ébresztő óra szerepét Szőke bátyánk vállalta. A Kis Ujság jelezte, hogy pontosan hány óra, hány perckor fog ez a tünemény bekövetkezni, különben nem tudtuk volna.

Szőke mester, mélyen eltünődve, sehogy se tudta megérteni, hogy lehet az ilyet percre, előre megmondani ?!. „Hiába, csak az ürak okosok!" Hogy el ne aludjon, lefekvéskor nem vizelt. Érdekes, hogy néhai jó Zoltai bátyánk hajnali utazás előtti estén ugyanezt cselekedte. Bizonyára gyermekkorában Földesen hallotta!

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

HATODIK NAPJA

1942 AUG. 26. SZERDA.

Szőke bátyánk hajnal felé egy kicsit mégis csak elaludt, mert mikor bezólt a sátorba:

– Tessék kijönni, fogy a Hód! Én azonnal kibujtam, de bizony a Hold már félig árnyékban volt.

A csillagok még ragyogtak, de a Hajnál már pitymallott. A Holdat ilyennek láttam:

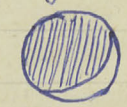

A Föld árnyéka egyre jobban takarta és mikor a Hold világos kiflije eltünt, akkor az egész Hold olyan gyenge húsveres lett. Aztán ez a szín is fogyott, mert balról erősebben sötétedett. Végül a rózsás kifli is eltünt és a Hold láthatatlanná vált. Lestem, hogy majd világosodik balfelől, de úgy látszik a Hold a Föld árnyékában maradt. Visszahúzódtunk fekvő helyünkre. (+)

Mire felkeltünk, a gulácsi balászok már felszedték horgaikat. Mindössze egy kis harcsát fogtak. Itt hagyták nekem ebédre. Naplómba bejegyeztem. Eddig kaptam 1 Kaszakeszeget, 1 Dévérkeszeget, 3 Kárászt és 1 kis Harcsát.

Munkásaim mind a tizenegyen rendesen kijöttek. Az egyszeres palánk karósorát tovább vallattam és véglegesen megállapítottam, hogy véget ért, nincs tovább a tiszai töltés felé. Azután több helyen kutató gödröket ásattam, van-e még valami a belső települt részen és közvetlen közelében, túl az északi palánkon? Egy helyen, kb 8 m-re a palánktól a Kistúr felé 2 eldőlt cölöp félére akadtunk. Kutató ásásunk tehát eredményes volt.

(+) S. Hedin-nek azt mondta egy tibeti kormányzó, hogy ilyenkor az égen járkáló nagy kutya takarja el az égitestet. (Transzhimalája 86-87. l.)

A dölt cölöpáktól a part felé neki láttunk a felsín leásásához. Mivel ezt a munkát embereim felügyelet nélkül is végezhették, a mai napi folyamán délelőtt és délután is fürödtem, napoztam a palajon és a fürésben madártani megfigyeléseket is végeztem. Őszapát, Cinkét, Barátcinegét és Széncinegét jegyeztem fel naplómba. Este felé három Szürkegémet láttam. A Tiszai nagy palaj felső végén élvezem a Vízi menta-bokrok illatát. Jól ismertem, hiszen gyermekkoromban Édesanyám kertjében sok fodormenta volt, mely ennek kerti változata. Néhány szál Vízi mentát agyagpalyóba szúrtam és sátorom melletti kisasztalomra helyeztem, hadd érezzem ott is pompás illatát (Mentha aquatica)! Olvastam, hogy a menta valamikor leány volt, aki Persephonet féltékenyje tette. (+)

Ma vendégem is volt. Meglátogatott Pál János ecsegszegi kertész, kit tavaly kunyhójában felkerestem. Lehasaltunk a Tisza tölcsén és egy beszélgettünk sok mindenről. Elmondta, hogy az idén az Ecsegszegben három Vidrát fogtak. Szóba is ma hajnalban nyomról megállapította, hogy egy Vidra a Tiszából bement a Kistúrba.

Szóbakerült az éjjeli Holdfogyatkozás is. Pál szerint a cigány azt mondja a Holdra:

-Süthetsz, szarta se lehetsz a Napnak!

Mert ismeretes, hogy minél jobban süt, annál hidegebb van.

Az is köztudomású, hogy a cigány a hideget különösen gyűlöli. Egy szerencsétlen dideregő cigány végső perceiben hivalkodva mondta a fagyasztó szélnek: „Fujjál, úgy se bazsal ki velem!"-és akkor megfagyott.

Ebédünk volt tea, kávé mézzel, délben halpaprikás a kis Harcsából. Emi anyám küldött egy kis cipót, Szarkáné egy nagy kenyeret.

(+) Pater: Görög tanulmányok. 114. l.

Estére tarhonyát pirítottunk hagymás zsírban.

A gulácsi halászok estére nem jöttek hozzánk, mert tőlünk távol, feljebb rakták ki a horgokat.

Tegnap este a Holdkelte annyira elbűvölt, hogy vacsora után gyapjútakarómat leteritettem a Tiszaszélre és ott vártam be és onnan néztem végig a pompás szintűneményt, de most vázlatrajzot is készitettem naplómba: az élénk kénsárga telehold, a sötét-

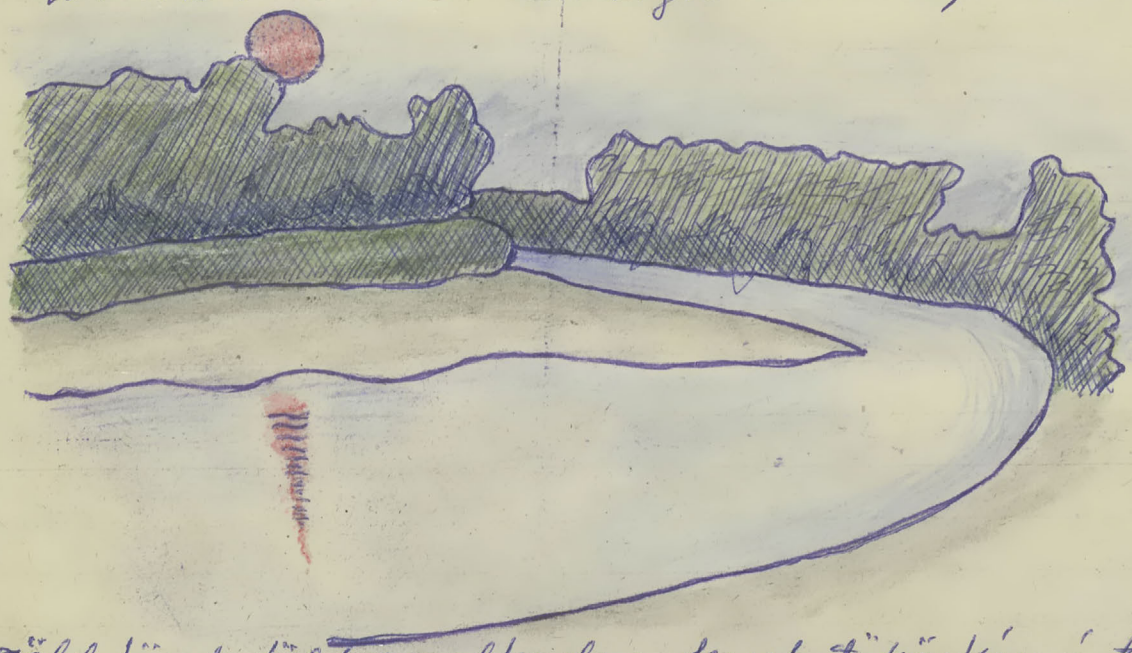

zöld füzek fölé emelkedve, kerek tükörképét villódzó tűzoszloppá nyújtotta..... A felséges jelenség, melyet nemcsak bámultam, hanem hallottam is, szinte elrémitett.....!! A két szemem rátapadt a Hold kerek arcára és a foltokat nézve a vak Miltonra gondoltam, aki azt hitte, hogy azok tisztátalan ködök (+)...!!! Hogy lehet az, hogy az ázsiai török fajú népek meg egy szép hölgy arcát a ragyogó teleholdhoz hasonlitják.....? Homerosz himnust irt nem csak a Vaphoz, hanem a Holdhoz is! (×) A Holdkultusz, a Holdmisztikum az emberi szellem egyetemes történetének egyik legyjönyörübb fejezete! Hatása bámulatos!

(+) Az elveszett paradicsom V. ének 421-424. — (×) „...a sötét levegő felcsillan azonnal / szerte világit arany koszorúja derült sugarakkal," mikor „szép testét lefüröztve" az Ókeanosból felkel. Devecseri G. forditása. —

olvastam példáik, hogy a hunok csak növő- vagy telehold idején mentek harcba bocsátkozni (Ligeti, Az ismeretlen Belső-Ázsia 100. l.), egyes szibériai népek pedig semmibe se fognak, ha a Hold fogytán van (Vámbéry, A török faj 181. l.)

A Holdkultuszra vonatkozó jegyzeteimnek egész csomója fekszik előttem asztalomon, de ezen a helyen ezzel a kis kitérővel meg kell elégednünk. Füstölgő tűzhelyünktől kissé távolabb a szunyogok is kezdtek kellemetlenkedni, azért sátoromhoz mentem vissza. De onnan is gyakran tekintgettem a ragyogó éjjeli csodára, mely a környező sok csillaggal együtt olyan közelnek látszott, mintha gyermekek fonalon engedték volna fel és kézben tartanák őket....! Nem tudtam megérteni, hogy a mi kiváló tudósunk, Cholnoky Jenő, miért olyan sötét szemüvegen át nézte a Holdat. Szerinte a halott Hold, sárgódörzsű szemüvegével, úgy bámul ránk, mint egy „égi koponya" (Égen-földön. 9. l.).

Tűzmelletti esti beszélgetésünkből feljegyeztem az öreg Szőlének az „aszalványra" vonatkozó kifejezéseit. Szőke az aszalt körtét, -szilvát, -almát csak akkor szereti, ha már kijött rajta a „mézgéje", az édessége. Két esztendő múlva olyan a jó aszalvány, mint az „őszgalamb", akkor a legjobb. Tudott egy embert, aki valamikor olyan sovány volt, hogy hat tímár se nyurta volna meg kár nélkül, de mióta sok aszalványt eszik, olyan a hasa, mint egy puttina! A puttina pedig állóhordó fedéllel, lisztes bödön, amit a tótok árultak régen az Alföldön. Egy lóra felpakoltak hatat is, úgy jöttek. „Rétalyát" (= létra) is lehetett tőlük venni.

Mókás házas emberek, ha reggel találkoznak, szokták egymástól kérdezni:

– No, hogy aludt az asszony, hé? Úgy, mint a róka, vagy úgy, mint a nyúl? Ugyanis a róka úgy alszik, hogy lába közt van a farka, de a nyúl ezt nem teheti, mert neki rövid a farka!

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

HETEDIK NAPJA.

1942. AUG. 27. CSŐTÖRTÖK.

A halászok hajnalra hoztak nekem egy szép kövér Törő-halat. Szőke mester megkapta az utasítást, hogy ebből pedig ebédre halpaprikás legyen!

Munkásaim tizen jöttek, szaimaló nélkül. Kihozták a feleségem tegnap érkezett levelét, melyben beszámol az otthoni eseményekről, gyermekeim viselkedéséről. A tűzhely mellé ülve boldogan olvastam el. A levelet a követhező oldalon mellékelem. Panyolára jött, maradjon meg a panyolai naplóban serdülő leánykám soraival együtt!

A kutatási terepet a karósortól lefelé, a Kistúr felé kiszelesítettem. Sok földet kellett felásni, a Tiszába hányni. Ritkásan fekvő faalkatrészek és cölöpfejek mutatkoztak. Mivel ez a munka különösebb felügyelet nélkül vigan ment, magam délelőtt és délután is igen kellemes fürdéssel, napozással szórakoztam. Olyan fekete vagyok már, mint a cigány!

Feleségem levele
Panyolára

1942 VIII. 24-25.

tó ~~úrnak~~
sz ír leveleivel

negye..

Érk. a Zsoókertbe
1942 VIII. 27.-én

Nagys.

Dr. Sóreghy János

múzeumigazgató úrnak

Szarka Boldizár ref. lelkész ur levelével

Panyola

Szatmár megye.

Feladó: Dr. Sóreghy Jánosné Debrecen,
Thaly Kálmán u. 1.

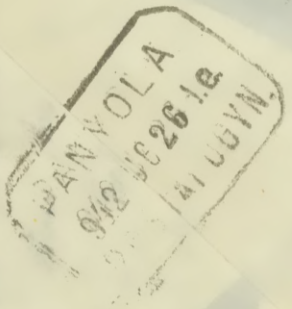

PANVOLA
912 DE 26 1.e
[illegible] 41 UGYN.

24sten. August

Lieber Tamesi!

Endlich komme ich dazu Dir zu schreiben. Die Woche die Du fort bist, ist derart verflogen, fort war irgend etwas los! Einkäufe usw. für Rickerls Geburtstag, Strand, Kochen, Torte backen, etc. u. gestern Rickerls Geburtstag. Die beiden Nyerges u. die bei Katona Kinder waren um. da. Rickerl bekam eine Menge Blumen. Vámos Lya war erst heute nachträglich hier mit 5 schönen roten Rosen, doch waren wir nicht daheim, sondern am Strand, zum 3ten mal. Gestern war 3–5h waren wir mit Tamoska im Kino. Wenn wir weg sind ist die Wohnung gesperrt u. Margit immer in der Küche. Am Strand waren wir Donnerstag, Freitag u. heute vm. da ja nachmittags Rickerl um 1/2 5h immer weg muß in den Kurs. Gottlob nur mehr 2 mal! Das Wetter ist wirklich herrlich! Ein Tag schöner wie der andere Du hast wirklich eine „große Tour". Freuen uns für Dich, daß Du heuer „Glück" hast! –

Für Deine beiden lb. Briefe v. 19 u. 22sten vielen Dank. Der erste kam am 20sten als wir am Strand waren u. der 2te kam heute. Was sagst Du resp. wann hörtest Du dort in Deiner Bude den Fliegertot Horty Istváns. 3 Tage waren alle Kinos gesperrt. Wir hatten Karten für Donnerstag fürs Kino u. da wegen der Trauer alles abgesagt wurde, konnten wir erst gestern gehen. Donnerstag wird das große Begräbniss sein. Vorige Woche war ich auch einmal beim Zahnarzt. Er machte noch nichts u. vertröstete mich auf morgen 25sten. Der Maler „Jambácsi" schickte heute mittags einen Burschen mit einer Karterl, daß sie erst Mittwoch kommen können statt Dienstag. Nyergesné fragte schon heute von mir was das Malen kosten wird, ich wußte ja, daß sie das wird wissen wollen. Ich mußte sagen, ich weiß es nicht. Sie wird sich sehr wundern, wie dies möglich ist!

Rickerl hat ihren Geburtstag (dies weißt Du nämlich noch immer nicht) sehr gut verbracht. Bekam von Omas Geld: Schuhe, Handschuhe 3 Taschentücher u. ein Photografienalbum. Dann Dein Buch, von den 10 Pg kaufte ich ihr eine Bluse um (8 Pg) u. die 2 Pg bekam sie im baaren. Von mir noch eine Geburtstagstarte u. einen Strauß Rosen u. Nelken. — Morgen wollen wir sehr zeitlich essen und dann hinaus am Strand bis ca 4-1/4 5 h damit Sárika noch rechtzeitig (wie Jánoska sagt zu ihren: „légvédelmi vacak") kommt.

Sonst bei uns nichts neues. Jánoska ist im großen ganzen ziemlich brav gewesen. Er frägt oft wann Du kommen wirst. Heute war er zu herzig, ich kaufte in den letzten Tagen meist eine 1/4 Vaker melone, heute war sie so klein, daß ich 1/2 kaufte. Als dies Jánoska sah fragte er sofort kommt heute Apuka heim „mert engitt vettel". Also Du siehst, daß er an Dich denkt! — Morgen früh beende ich den Brief, jetzt muß ich schon schlafen gehen, bin sehr schläfrig. Morgen früh beende ich dann. — 1/2 8 h früh Guten Morgen! Hast Du gut geschlafen? Ich sehr gut! Jánoska war heute besonders brav u. hat sich nicht gerührt! So brav war er die ganze Woche noch nicht! Aber ich schreibe nichts mehr da ich eilen muß, daß ich bald zum Zahnarzt komme. Hoffentlich bleibt das Wetter so schön u. bist Du in ca 1 Woche wieder daheim! Dich, mein Lieber, küßt im Geiste viel 100000mal, Deine stets treue Gattin

Drága jó Edesapám!

Editke

Nagyon sokat gondolunk Rád, és boldogan látjuk a gyönyörü időt, amióta elmentél. Nagyon szépen köszönöm a szép könyvet, a 10 P.-t, amelyből egy szép kis blúzt kaptam 8 P-ért, a többi két P. zsebpénz. Remélem az idő mindaddig kitart, ameddig visszont láthatod a Téged igen szerető gyermekeidet

Sárikát és Jánoskát (s.k)

Jó mulatást a Tisza parton.

A hajnali reggeli tea volt, a 8 órai reggeli mézes káré, az ebéd halpaprikás a Törő-halból, utána aszalt körte, a vacsora marhagulyás-konzerv és csipkelekvár.

Mára egy munkásommal a panyolai Hangya Szövetkezetből egy üveg Daridó-t hozattam ki. Mikor délben az üveget felnyitattam, a bor, mint a habzó sör, futott ki az üvegből. Nagyon bosszantott a dolog és keményhangú pár sort irtam mind a Hangya vezetőjének, mind Bódibátyámnak. Elégtételt kértem!

Este felé a munkásokkal az Angyal Bandi balladáját daloltattam, hogy magam is jól megtanuljam. A szövegét Kiss Berti kissé kiegészítve mondta el.

Megfigyeltem, hogy este felé az égen olyan fátyolszerű felhők kanyarognak. De mire a vadgalambok inni jönnek a Túrtói-palajra, eloszlanak.

Vacsora után az öreg Szőke békát szedett horogra. Szívtelen közönnyel szúrja keresztül rajtok a horog szakáját. Rendszerint a béka hátuljába akasztja. A horogkarókat a palajon rakta le.

Mikor átevezett a Tiszán, hogy a horgokat megnézze, magam állottam a tűzhely mellett egy szilfabottal. Hatlövetű forgó pisztolyommal, mely a háborúban volt velem, szórakozásból célozgattam a Holdat, a fatörzseket.... Mint valami rablóvezér, vigyáztam minden mozdulatra, neszre, majd dudolgattam magamban az Angyal Bandit.

Szőke sokáig lesett a palajon. Végre a holdvilágos vizen át lassan rászóltam:

— Gyerünk már haza!

A tükröző vizben láttam, hogy hívásomra meg-

indult befelé, otthonához. Tán perc múlva mellettem volt.

Elmondta, mit vett észre, hol és milyen hal „kapott"? És mindezeket olyan aprólékossággal beszélte el, olyan minden mozzanatra kiterjedő figyelemmel, hogy szinte bámultam.

Egy darabig még gyökértűzünk mellett maradtunk és beszélgettünk a nagy csendben. Magunk kört is megtárgyaltuk egyik panyolai emberünknek azt az adatát, hogy tűzvészkor, ha a lángok egy ház felé közeledtek, azt a veszélyeztetett házat kilencszer kell körülszaladni. Állítólag egy panyolai zsidólány tette ezt meg legutóbb. Nem is gyúlt fel a ház!

Érdemes feljegyezni a vetésiekneк azt a szokását, hogy a sárgaságban szenvedő emberrel olyan pálinkát itatnak, melybe előbb bálnafetűt tesznek.

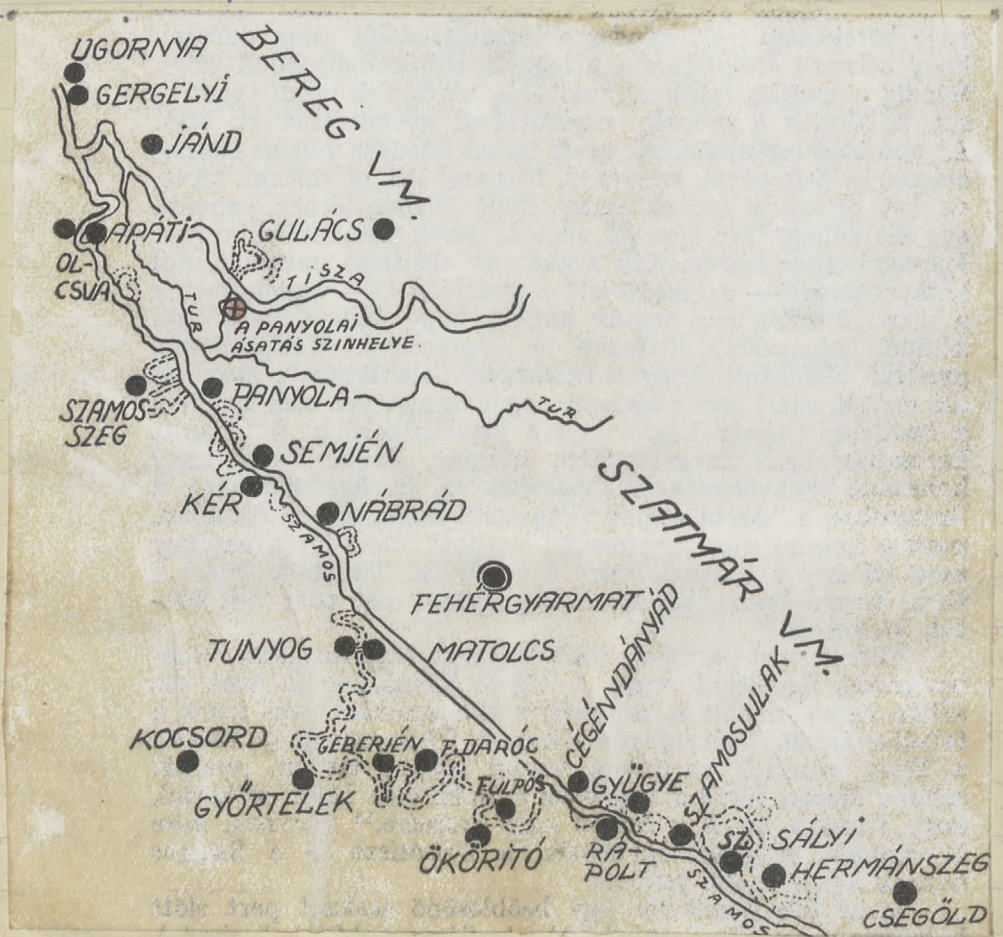

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

NYOLCADIK NAPJA

1942 AUG. 28. PÉNTEK.

Még a Hold magasan sárgállott, mikor felkeltünk és Szőke mesterrel a tűz mellé ültünk. Eddigi szokásunkhoz híven, de sajnos, utólsó barackpálinkánkkal, köszöntöttük a Hajnalt!

Szőke aztán elment korgainak figyelésére, én pedig gyönyörködtem azokban a rózsaszínű, majd ibolyás felhőfoszlányokban, melyek a Nap felkelte előtt a Túrtói palaj füzesei felett összegyültek.

Mikor a Nap felkelt, szemben vele a Hold elfehéredett. Olyan szép tiszta lett az arca, mint a hó!

Felébredtek a madarak is és mindenfelől hallatták ismerős hangjukat!

Ezeket a vidám, csevegéseket órákig el tudnám hallgatni, de Panyola felől megérkezett az első, hatalmas Varjúsereg, húztak át a Tiszán Beregbe és károgásba fult az egész határ!

Panyolai munkásaim mind a tizenegyen megérkeztek. A már tegnap mutatkozó nagy cölöpsor és közvetlen környezete kibontásába állítottam be őket. Erről a munkálatról hat felvételt készítettem a nap folyamán (149. old. 1. 2. – 150. old. 1. 2. – 151. old. 1. 2.). Kutattam az egyszeres, északi palánk folytatását is, de ez tényleg véget ért. Ezuttal a teraszról, oldalról készítettem róla felvételt (152. old. 1.).

A fényképek mutatják, hogy a cölöpök jórészt a Tisza medre felé vannak dőlve.

1.

ELSŐ FELVÉTELEK A NAGY CÖLÖPSOR KIBONTÁSI MUNKÁLATÁRÓL. MÉRETBEN ÉS FORMÁRA NÉZVE IS KÜLÖNBÖZŐ CÖLÖPÖK JÖTTEK NAPFÉNYRE

2.

PÁROSAN, JÓRÉSZT DŐLT HELYZETBEN ÉS TÖBB HELYEN SZABÁLYTALAN RENDEZÉS SZERINT, A KIBONTÁST MÉLY ÁRKOLÁSSAL VÉGEZTÜK. A FELVÉTELEK A MEREDEK PARTRÓL KÉSZÜLTEK.

1.

A NEDVES, TAPADÓS AGYAGBÓL KISZABADÍTOTT CÖLÖPÖK MINT VALAMI FELÉLEDT ÖSVILÁGI GYÍKOK NYÚJTJÁK ELŐRE FEJEIKET A HOSSZÚ SZÁZADOK ÓTA NÉLKÜLÖZÖTT FÉNY ÉS LEVEGŐ UTÁN.....

2.

A CÖLÖPSOR FOLYTATÓDÍK A MEREDEK PART FELÉ. FELVÉTEL ALATT A MUNKÁSOK FÉLRE ÁLLANAK, HOGY A CÖLÖPSOR SZERKEZETÉT NE ZAVARJÁK.

1.

AZ ÁROK MÉLYÍTÉSÉVEL A CÖLÖPÖK NÖVEKEDTEK. ESETLEGES LELETEKRE VÁGYTUNK, SZERSZÁMRA, CSERÉPDARABRA, DE NEM MUTATKOZTAK.

2.

A NAGY CÖLÖPSORBÓL ELŐKERÜLT EGY SZABÁLYOSAN FARAGOTT CSAPOSFEJŰ CÖLÖP, MELY KÖZÉPEN LÁTHATÓ DŐLT HELYZETBEN.

MÉRETEI A 177. OLDALON.

1.

AZ ÉSZAKI EGYSZERES PALÁNK A MEREDEK PART ALÁ NEM FOLYTATÓDOTT, VÉGET ÉRT. A FELVÉTEL A TERASZRÓL, OLDALRÓL KÉSZÜLT.

2.

KILÁTÁS A PANYOLAI TISZAI RÉV FELÉ A ZSARÓ-KERTI MEREDEK PARTRÓL, AZ ÁSATÁS SZÍNHELYÉTŐL.— A KÖZÉPEN KISZÖGELLŐ PARTON TÚL A KISTÚR TORKOLATÁNAK BOKRAI LÁTSZANAK.~A HÍDAS ÁTKELŐBEN.~

Tegnapi keményhangu levelemre a Hangya-vezető megemberelte magát és a kihabzott Dáridó helyett hül-1 liter Bácsalmási rizlinget lepecsételt üvegben és 1 üveg szódavizet. Szeget ütött a fejemben: nem-e a kihozó ember dézsmálta meg a bort, szódavizzel pótolva a hiányt?! Nem bolygattam a dolgot.

Az ebédet hozó asszonyok pedig azt a hírt hozták, hogy a románok két helyen betörtek Erdélybe. Hogy ebből mi igaz, mi nem, nem tudtuk ellenőrizni.

Mivel holnap sok munkám lesz, ma délelőtt és délután is időt szakítottam a fürdésre. Munkásaimmal is daloltattam a szépen hangzó Angyal Bandi-balladát. Az új cölöpsor feltárása előre haladt.

Reggel a tejünk összement, azért 8 órakor szalonnát sütöttem én is, ébedre pedig egy 450 grammos ürühús-konzervet fogyasztottunk és utána körtvét. A vacsora sült szalonna volt, mert az a jó Bácsalmási rizling ezt igényelte alaptalajul.

Ebédszünet alatt, mikor munkásaim a Zsaró-kertben tartózkodtak, csolnakra szálltam Szőke mesterrel és a csolnakot evezőcsapás nélkül engedtük leúszni a feltárt cölöpsor előtt, 6-8 m.-re a parttól. Sikerült két jó felvételt készíteni (154. old. 1.2.), egyet a partszélről is (155. old. 1.). Kiszállva a csolnakból, felmentem a magas partélre és mikor embereim neki láttak a munkának, onnan felülről az egész cölöpsort felvettem (155. old. 2.). Ez a kép a kissé dőlt cölöpök nagyságát az emberi test méreteihez viszonyítva kitűnően szemlélteti.

Munkásaim eltávozása után nemsokára megjöttek csolnakjukon Szegedi és Nánási gulácsi halá-

1.

FELVÉTELEK EBÉDSZÜNET ALATT A TISZÁN LEÚSZÓ CSOLNAKRÓL. BALSZÉLEN AZ ÉSZAKI PALÁNK UTÓLSÓ CÖLÖP-KARÓJA LÁTSZIK.

2.

UGYANAZ, MINT ELŐBBI A KISSÉ LEHALADÓ CSOLNAKRÓL VISSZANÉZVE. A MEREDEK FALON A FÖLDLÉPCSŐ. — A NAGYCÖLÖPSÖRT FELTÁRÓ ÁROK KIALAKULÓBAN.

1.

A NAGY CÖLÖPSOR A PARTSZÉLÉN ÁLLÓ CSOLNAKRÓL NÉZVE. AZ EGY VONALBAN ÁLLÓ 3 BALOLDALI NAGY CÖLÖP MELLETT JOBBFELŐL A DŐLT CÖLÖPÖK SORA.-

2.

AZ ÁLLÓ ÉS DŐLT CÖLÖPÖK A LEMÉLYÍTETT ÁROK-BAN KÖZEL EGYMÁSHOZ SORAKOZNAK.- AZ ÁROK FELÁSOTT PÖLDJÉT A TISZÁBA LAPÁTOLJÁK.- EZ A FELVÉTEL A MAGASPARTRÓL KÉSZÜLT.-

szok, miután tető- és fenékhorgaikat már kirakták. Tüzhelyünknél vacsoráztak, kenyeret zöldpaprikával.

Ma este hallási érzékszervemmel nagy sikert arattam. Amint csendes beszélgetéssel üldögéltünk tüzünk meleg fényében, én voltam az első, aki a mangó jelző csendülését meghallottam.

A halászok rögvest felugráltak, le a csolnakhoz siettek, láncsörgés, evező csobbanás .... és 15-20 perc múlva két Baing-gal jöttek vissza

Aztán folytattuk a beszélgetést négyesben. Én magam hoztam fel azt a nevezetes halásztragédiát, mely két gulácsi halász halálát okozta és amelyet én 1932 aug. 26-án, a II.-ik panyolai ásatás alkalmával, az öreg Szőke elbeszélése után pontosan lejegyeztem, és Naplómban „A véghorog áldozatai" cím alatt pondosan feldolgoztam. Kíváncsi voltam, vajon Szegedi és Nánási nem-e más változatban mondják el nekem?

Ugyanúgy beszélték el, mint ahogy azt a Szőke emlékezete után leírtam. Szerintők Nánási Ferenc, aki Vass Andrással a Tiszába veszett, zenész ember is volt. A tragédia szerintők Igonnyán felültörtént, Mikor a horog a Nánási kezébe akadt, Bakos azonnal kiugrott, a csónak elmerült. Hogy Vass András a felborult csónak hátára ült volna, Szegedi szerint nem igaz, nem is lehetséges, hiszen a vízbe merült csónak a fenékre süllyed! Öt fogta a horogzsinór is!

Aztán elcsendesedtünk, hallgatóztunk, nem-e érkezik valami mangó-üzenet a holdfényes vizen? Csak a gulácsi kertek felől hallottunk dalolást! Ismét gyönyörű éjszakánk volt! Mikor a Holdisten felemelkedve, 15-woltos égőjét 100-asra cserélte ki, az öreg Szőkét felkértem, mondanú

el nekem mégegyszer legnagyobb harcsájának történetét, amit 1932-ben már említett nekem, azt a bizonyos kismezőszegi harcsakalandot!

Visszaemlékezését gyorsírással jegyeztem le, mely a következő:

Kismezőszeg a Tisza balpartján van, de azért gulácsi föld egy átvágás folytán. Szemben van a jobbparti Szilvásszeggel. Szőke egyetlen egy harcsahorgát ott rakta le a törő part alatt, 1926 június utóján, aratáskor. A harcsahorogra két kis halat tett.

Szőke akkoron Dessoffy Marcelnénál volt kenyérlő az Árokközben, hol neki kunyhója volt. Az Árokköz szemben van a Kismezőszeggel.

Szőke este rakta ki a harcsahorgot és utána a kis Juliska lányát hazavitte. Késő este, egy 11 óra tájon ment vissza és akkor a horog már nem volt a helyén. Által ment ladikon, de a horgot nem találta. Hajnalra újra átevezett és akkor csaknem bizonyosra vette, hogy a horgot valaki ellopta.

Ha tolvaj járt ott, akkor nyomának kell lenni a parton! Azért végig ment a parton, de emberi nyomot sehol se vett észre. Egy helyen azonban felfedezte, hogy a parton, az iszapban a harcsa fejének a nyoma van! Még a harcsa bajuszának a helyét is megfigyelte!

Elindult keresésére. Előbb felfelé ment, Izsonnya felé, mert azt tartják, hogy a hal felfelé úszik. Pedig az nem igaz! A hal arra felé úszik, amerre irányt vesz.

Aztán csolnakával lefelé tartott és a Kétárokközben észre vette, hogy a Tisza közepén a vízfolyás egy bot végét libegteti. Oda evezett, megfogta a botat és megismerte a horogrúdját....

Akkor a csolnakot orrával fordította a rúdhoz

és kezdte a zsinórt felfelé fejteni.... Már a harcsa-vágóhorgot is a kezébe vette, de mikor a halat még közelébb vonta, egy retteneteset csapott a farkával.

Szőke mester csupamerő viz lett, a felvert hullám a csolnakba is becsapott..... A halat engedte menekülni, de a horogbotot nem engedte ki kezéből.....!

A hal felfelé úszott.

Akkor Szőke egy 7 m hosszú kötelet kötött a horogrúdra s azzal hosszabbitotta meg a horogzsinórt, sőt még a ladik láncával is megtoldotta s igy a nagy hal mintegy 14 m hosszú kötélen vitte, húzta a csolnakot előre.

Mikor minderzel készen volt, megkezdte a nagy hal kifáraztását. Ez pedig abból állott, hogy a csolnakot ellenkező irányba hajtotta, tehát folyás után. A nagy hal valami keveset engedett is, hiszen Szőkét a viz is vitte lefelé csolnakával....

Mikor igy a <u>büdösszegi</u> palajhoz ért, Szőke a sekély vizbe kiugrott a csolnakból. Az egyik kezében az evezőt tartotta, a másik kezével fogta a csolnakot és kihúzta a szárazra.....

Akkor levetkőzött, csizmát, ruhát lehányt magáról, kezébe vette a vágóhorgot és úgy mertelenül bement a vizbe, a Harcsa felé, azzal szembe!

Farkasszemet néztek egymással!

Szőke a vágóhorgot neki célozta és egy ügyes rántással a vágóhorgot a Harcsa torkába vágta!

Erre a nagy állatot kihuzta a szárazra.

Az a kovácsolt <u>cigányhorog</u>, melyen csalétkül a két kis hal volt, a harcsa szája szegletébe volt akadva. Mikor onnan ki akarta venni, a harcsa majd elharapta a kezét. Erre egy vizhozta tőkét nyomott a szájába, amit nem tudott összeroppantani. Mellette benyúlt és a horgot kiakasztatta.

A hatalmas Harcsa 4 méter hosszú volt. Elébb a fejét emelte be a csolnakba és a testét utána forditotta. Hogy a csolnakbál ki ne ugorhasson, lekötözte a balkonyfához. Aztán 2 horogrúdat fektetett végig a testén és kerentkötésekkel rá is szoritotta! Igy vitte le csolnakon Gergelyibe, a bérlőnek.

Ez az a 65 kilós harcsa, melyet az élelmes halászbérlő 50 kilósnak mázsált, de - amint előbb már emlitettem - Szőke vissza adta nekri a kölcsönt.

Ez a „Kismezőszegi Harcsa históriája".

—.—

Késő volt, mire esti beszélgetésünket befejeztük! Az egésznapi sok lobogás, pislogás, füstölgés után még a tűzhely is elálmasodik és hamudunnáját egyre jobban az arcára húzza! Mintha mondaná: holnap is Nap lesz, menjetek most már aludni.....!

A két gulácsi halásznak se volt már kedve átmenni a gulácsi aszalóhoz, tanyájukra, hanem itt maradt tűzhelyünk mellett alvásra is..... - Nyári meleg éjjeleken a Holdvilágnál nincs puhább; melegebb takaró a világon!

A XI.-IK PANYOLAI ÁSATÁS

KILENCEDIK NAPJA

1942 AUG. 29. SZOMBAT.

Mire mi felkeltünk, a gulácsi halászoknak már hült helyök volt. Ők már szedték az este lerakott horgaikat.

Ma is csodálatos szép idő virradt reánk! Szükség is volt erre a barátságra, mert a mai napra sok féle munka elvégzése maradt hátra.

A mai napra Piros Albert és Szaniszló István nem jöttek ki munkára, így csak-szőkén felül-9 emberem volt. Szorka Bódi bátyánktól hosszú levelet is hoztak, melyben a Dáridó-borral kapcsolatos, megnyugtató magyarázatait közli és küldött 3 deci barackpálinkát is. A mulatságos tartalmú levelet mellékelem!

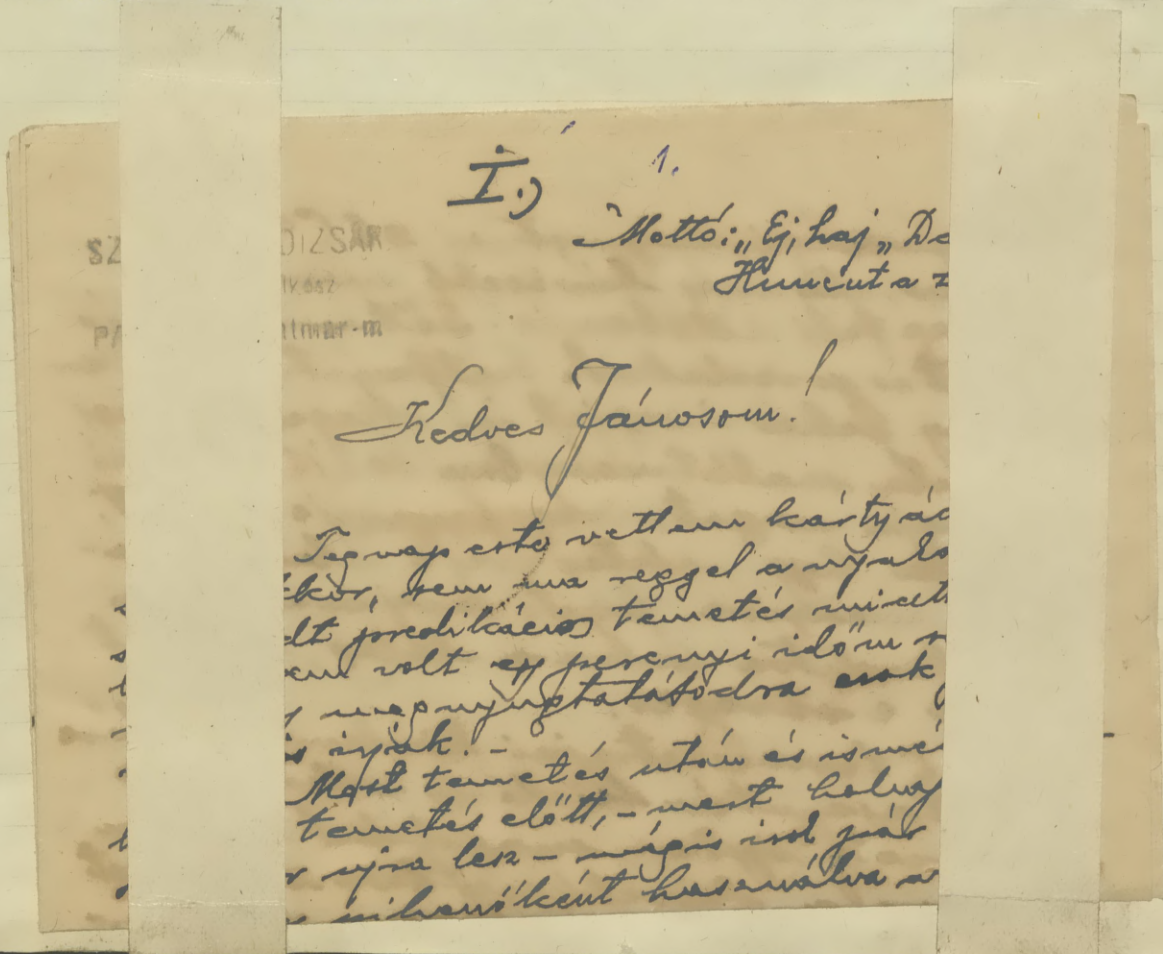

I.) 1.

Mottó: „Ej, haj „Da
Hunent a z

Kedves Jánosom!

Tegnap este vettem kártyá
kor, sem ma reggel a nyalo
dt predikácios temetés miatt
em volt egy percnyi időm
megnyugtatódra csak
s írjak! –
Most temetés után és ismé
temetés előtt, – mert holnap
r ujra lesz – mégis írok pár
pihenőként használva a

I.) 1.

SZARKA BOLDIZSÁR
refőrmátus felkész
PANYOLA. Szatmár-m

Mottó: „Ej, haj „Dáridó"
Hunent a zsidó!"

Kedves Jánosom!

Tegnap este vettem kártyádat, de sem akkor, sem ma reggel a nyakamba szakadt predikációs temetés miatt absolute nem volt egy perenyi időm sem, arra, hogy megnyugtatásodra csak pár sort is írjak! –

Most temetés után és ismét predikációs temetés előtt, – mert holnap d. u. 4 órakor újra lesz – mégis írok pár sort, mintegy pihenőként használva az időt, e sorok írására.

Hát ö m a f! Kalandod volt a borral. Sajnálom! Nagyon tragikusan fogtad fel a dolgot s igyemésztetted magad. Az a „Dáridó"!? Hidd nem érdemelte meg, sem a bosszankodásodat sem erőfes hangu leveledet, azért, hogy ő „Dáridó". Hát nem csinált veled mást, mint mi természete; dáridózott veled. Csalfa bor az! Hitvány után zata a Hanya „Pezsgő bor" – ának, maszek ö-rökébe lépett, pogány módra. Mert ö-keme panes bor, felkristásenkrozva. A legsilányabb a Hanya palackos borai között. Nemcsak, hogy kiszokottfutni

= jónyárvégi, augusztusi 26 C°-os me-
legben, de még hűvösebb, mondani
hideg téli időben is. Sőt ennél még
többet is produkál. Szétfeszíti gyakran
vékony fehér üvegjét is. Megesik, hogy
egyhaba szállítmányban 10–15 üveg is
szétrugja magát, nagy fenereje miatt,
dacára hogy nektárereje alatta ma-
rad, messzire, fenitő erejének. Ha
megforditva volna a dolog, nem ért
volna e strages!

E természetrajzi közlemény előre
bocsátása után közlöm veled, hogy
e „Dáridó" ügyben, soraiddal magam
jártam el a Szövetkezetben s így most
nem hiszem a zsidó! Beszerzéskor
mifen telepathiám vala. Bőltos nem
volt jelen, csak húga. A bort az inas
szolgálta ki. Mikor hozza, mondom
neki, hozz mást mert az eredeti töl-
tést márkázó lehötő papír nyalag
mincs rajta. Hozott volna, de ez az
üveg volt az utólsó. Még az inast, ösze
is szidtam, mikor [redacted] magyarázni
próbálta, hogy a záró nyalag sokról lesza-
kad. Gondoltam, először, küldök le-
fette „Bácsalmási rizlinget" de letettem
róla, mivel te Dáridóznai akartál. Kü-
lönben már leveledet első, futva át

olvasásánál megütötte fülemet a „Dáridó" szó. Hát telepathiám valóra vált! Páthoszt (: πάθος :) váltott ki belőled, mely ad analogiam „Dáridó" papirossa futott ki. Így az összes tányérok összevágása, a hejzet ismerete nyomán megállapithatom, nem azt, hogy „Dáridó"-bor hejett közönséges szódázott komisz bort küldött a Hangya, hanem azt, hogy az eredeti, Hangya palackozta „Dáridó" bor enkrozott, komisz panes bor!" Ezt különben nem csak én állapitom meg és állapitottam meg, mint bor ital kedvelő ember, hanem hű nőm is, ki bár szereti az édes bort, Dáridót soha nem iszik, mert forgalomba hozatalakor meg késtolva, attól megundorodott nagy durranása s fenekén a kristálenkor-salak uszkálása miatt s azóta se kell neki, még akkor sem, ha más bor nincs!

Így, szabad elhatározásod érintetlenül hagyásával azt tanácsolnám neked, ne csinálj reklámot a „Dáridó"-nak, annak a csalónak, feljelentéssel. De mégis csinálj, de ne a pangolai Hangyát, hanem a pesti t jelentsd fel, illetve a budapeski pincét s így méltóvá lesz majd arra, hogy vele, érette s mellette dáridót csapjon.

az ember. Addig pedig míg az meg nem lesz, ő csak idióta Dáridó. Testvérbora a „Pántlikás" sem sokkal különb, nem bánom, ha pántlikás kalapommal együtt elfujja a szél, nem szaladok után a. Mi, hartastásunkból kiküszöböltük mind a kettőt s csak a közönséges „Rizling"-et használjuk néha-néha, nagy ritkán, még ritkábban terhelt gyomrunk hefre ringatójának.

De már engem az álmosság gyötör, az édes álom akar elringatni jó kis ágyamban, mert napszerinti órám pont, éjfelet mutat. Ty fekszem s holnap hajnalban záram csak levelem.

Pamyola 1942 aug. 28-ikán, pénteken éjfelkor,

Bódi

Pamyola 1942. aug. 29.
napszerinti hajnali 4 órakor ---

Inditom hát tovább a betük sorját Kedves Jánoskám!

Hogy még most is „Dáridó"-zzak távol legyen, csak azt akarom megemliteni, hogy még Gál komával nem tudtam róla beszélni. Bár mint Banditól hallom, tud róla a bóltos révén.

Végtelen sajnálom, hogy ma

ma sem tudok hozzád kimenni, hogy megnézzelek s megszemléljem ásatásod eredményét. Eredeti, régi tervem az volt, hogy tegnap, (28-ik) d. u. megyek ki egy kis szalonnasütésre, beszélgetésre, de keresztülhuzta a temetés. Ma reggel számítottam pótolni e mulasztást, kisétálván dolgaim végeztével, de ezt is keresztül huzta a halál.

Bánt és fáj a dolgok így jötte, de nem tehetek róla, fizikai lehetetlenség. Boesáss megérette s ne vedd hozzád való hütlenségnek.—

Ad nótám „Baraczk pálinka"! Ez most in dul. Eredeti palackozásban most ép nincs a szövetkezetben csak közönséges, ugy nevezett „Konsum Barack" pálinka, 10 P. literje. Más hiján ebből mereszeltem 3 deliter kiildeni. Éh nyál reggeli elverő jének ez is jó. Hogy eredeti Hangya állapotából el ne változzon, — pedig tudom, hogy szamisztó Pista meredt nagy szemeivel, kegyetlen sóvárogva nézi, — kettős spanyolpecséttel biztosítottam érinthetetlenségét.

Tegnap este a bornyu megszoprodott
így Anyu, ma reggeli, forralatlan me-
leg tejet küld.

Estére, vacsorára várlak. Ha jössz
s megtudod üzenni, üzend meg.
Mint szintén azt is, kocsit mikor
küldjem ki érted, mert Józsi
már érdeklődött utánad.

Küld Anyu 10 almát. Jogasztad
jó étvaggyal.

Imrét, a szerelék összeállítása
miatt kisé késve indítottam,
nekem tudd be, ne neki

Szeretettel ölel

Pangola, 1942 aug. 29-én
reggel

Bódi

1942 VIII. 28-29

Két embert magamhoz vettem és 20 m.-es szalagommal felmértük a Tisza jelenlegi meredek partéle és a tiszai töltés felső középvonala közti távolságot.

Ez a távolság, az északi egyszeres palánk feltárt karósorának vonalából 174·20 m., a Holttúr torkolata, belső, zsarókerti sarkától 146 m.

A Kistúr és a Holttúr közti távolság, mindkettő medrének belső vonala között, a torkolataknál 167·50 m.

Ezek a méretek egyuttal megadják a panyolai Zsarókert jelenlegi nagyságát.

Részlet-méretek a következők:

A Kistúr belső medernéle és az ujonnan feltárt nagycölöpsor partövi cölöpje közt a távolság 33 m.; ez utóbbi cölöp és az északi egyszeres palánk egymástól 14·50 m.-re van.

Felszinalatti mélységi méretek:

az északi egyszeres palánk mélysége felszin alatt végig 7 m. A mérés a magas partél és a kibontott cölöpkarók földből kiálló töve között történt;

az ujonnan feltárt nagy cölöpsor, melynek rendeltetését még nem sikerült megállapitani, a meredek parttében 7 m, a Tisza felöli végén 8 m mélyen van a felszin alatt. A cölöpök között vannak csaposfejűek is, egy köztük ágasfejű. A cölöpök, a Tisza felé dőlnek. Valamikor valami nagy nyomásnak engedtek. Keskeny, kétsoros palánknak látszik, sövényfonásnak nincs semmi nyoma azonban, igy aligha töltött palánk volt, bár gyephantos töltésnél sövényre nem éppen volt szükség. Fényképeink egész sorozata és egy helyszinen készült vázlatrajz számolnak

~~[illegible]~~ be a nagy cölöpsorral (165–170. old. képei). Mögöttük egy felvétel (169. old. 1.) az egyszeres északi palánk a parttól a Tisza felé nézve.

Előrelesem adom még az északi egyszeres palánk és a nagy cölöpsor helyszínrajzát és a köv. oldalon (164. old.) az említett vár-lat rajzat.

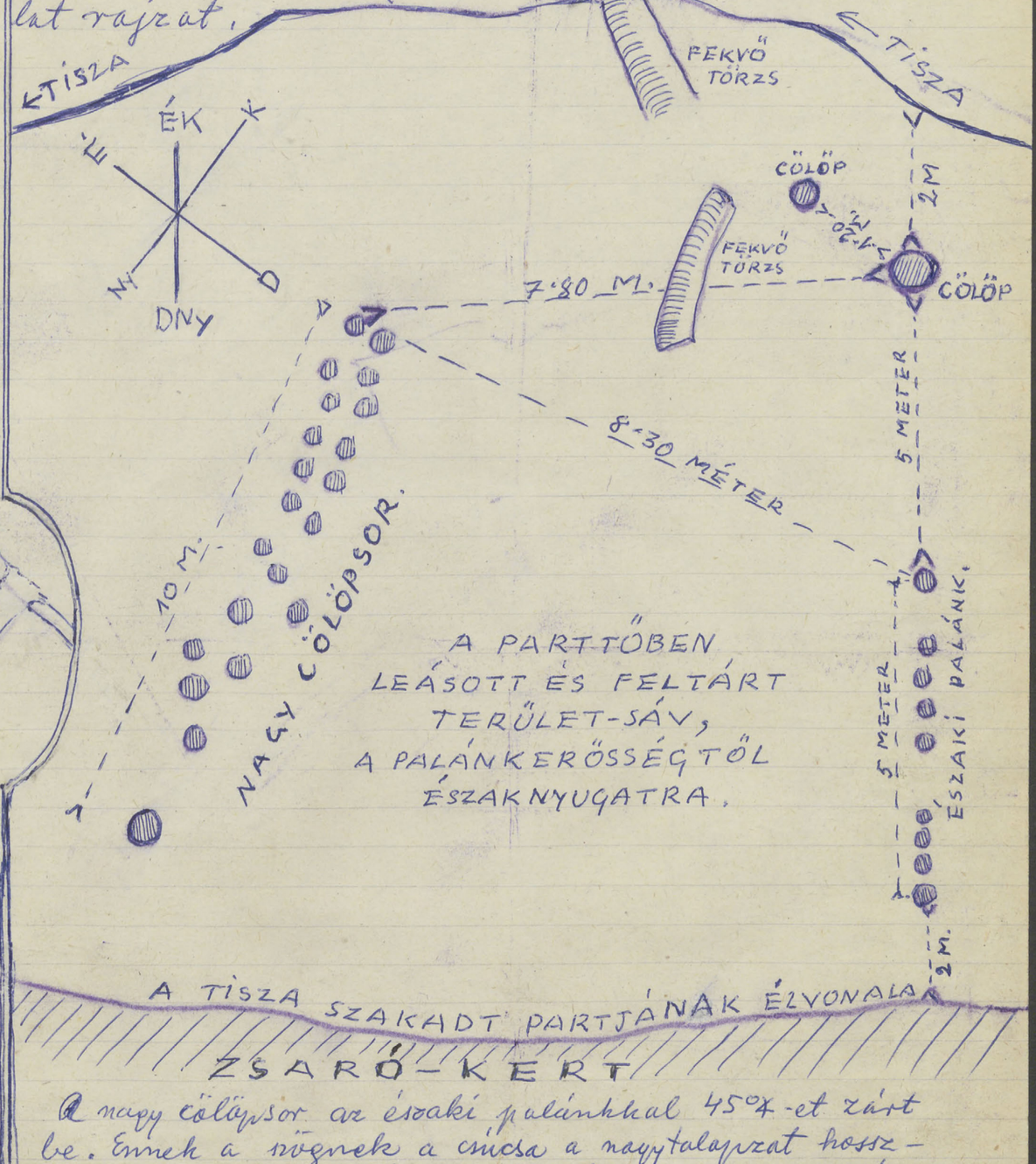

A nagy cölöpsor az északi palánkkal 45°-et zárt be. Ennek a szögnek a csúcsa a nagytalapzat hossz-tengelyébe esnetett. Ezért gondolhatunk egy gyalogpallóra, mely a Kistúr felől a palánkvárhoz vezetett.

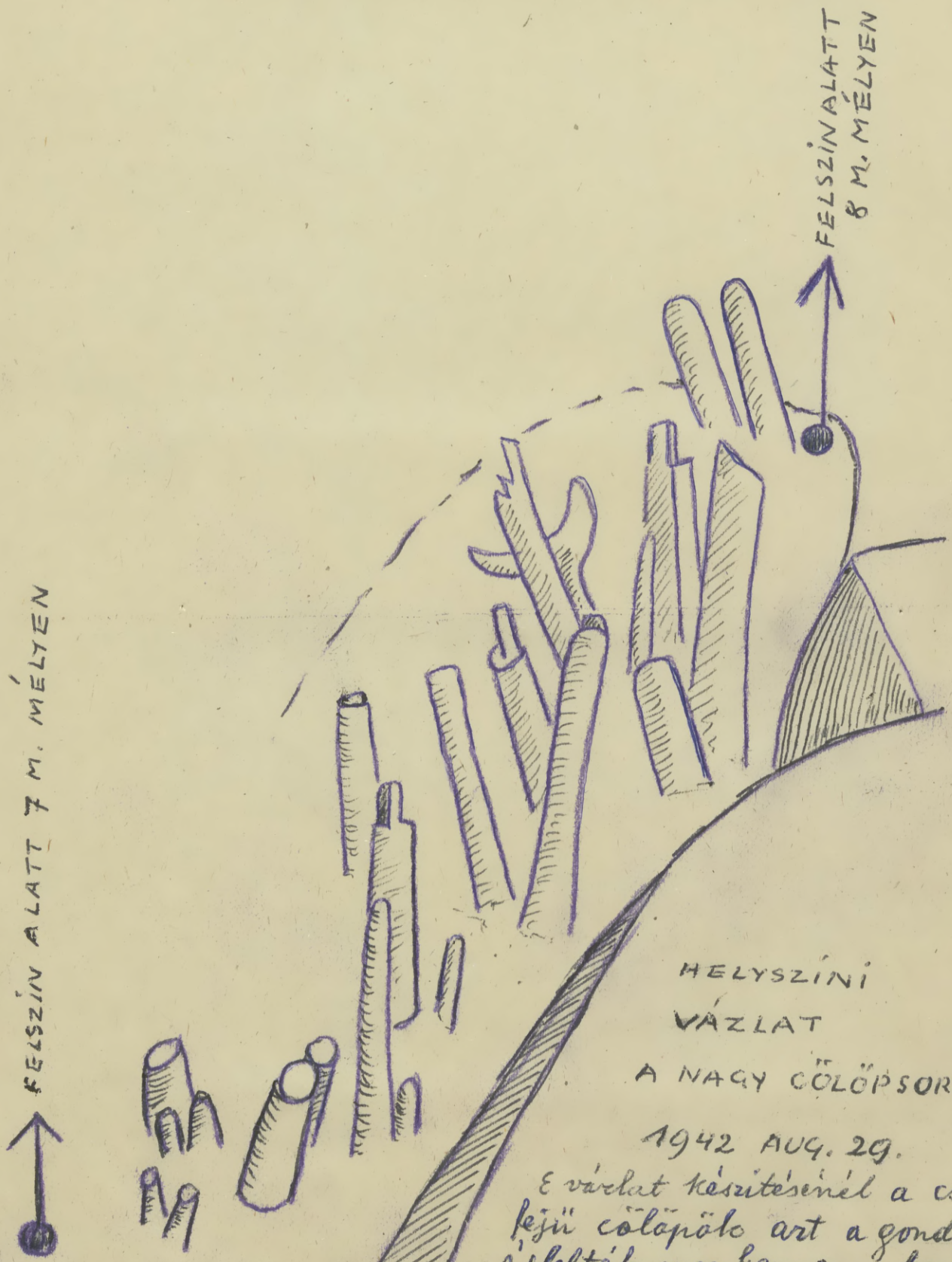

HELYSZÍNI
VÁZLAT
A NAGY CÖLÖPSORRÓL
1942 AUG. 29.

E vázlat készítésénél a csapos fejű cölöpök azt a gondolatot érlelték meg bennem, hogy ez az oszlopsor egy palánkerősséghez vezető pallót tarthatott gyalogosok számára.

1.

FOLYIK A MUNKA A NAGYCÖLÖPSOR FELTÁRÓ ÁRKÁBAN. A CÖLÖPSOR A SZAKADT PART TÖVE ALÁ HATOL. – Ny.–K-i IRÁNYA A PALÁNKVÁR ÉK-I SARKÁHOZ MUTAT.

2.

MINDKÉT FELVÉTEL A MAGAS PARTÉLRŐL TÖRTÉNT. A DŐLT CÖLÖPÖK FÖLDALATTI CZÚCSVONALA A 3 NAGY CÖLÖPÉVEL EGYBESNI LÁTSZIK NÉHÁNYNÁL, DE VANNAK PÁRBAN ÁLLÓK IS.

1.

A KIBONTOTT CÖLÖPSOR EGY RÉSZLETE A PART FELŐL NÉZVE, HÁTTÉRBEN A TÜKRÖZŐ TISZA. FELVÉTEL AZ ÁROKBÓL.—

2.

RÉSZLET FELVÉTEL UGYANOTT, A TISZA FELŐL. A KÉPEKEN JÓL LÁTSZANAK A CSAPOSFEJŰ CÖLÖPÖK.— KÖZÉPEN A NAGY CÖLÖP, MELY KÖRÜLÁSVA 3 M. MAGASAN ÁLLT KI A FÖLDBŐL, DE KIEMELNI NEM BIRTUK.—

1.

RÉSZLET-FELVÉTEL A NAGY CÖLÖPSORBÓL, ELŐL AZ ÁGASFEJŰ CÖLÖP, KÖZÉPEN ÉS HÁTUL 1-1 CSAPOSFEJŰ CÖLÖP LÁTSZIK. FELV. A TISZA FELŐL.

2.

KÜLÖN FELVÉTEL EGY CSAPOSFEJŰ CÖLÖPRŐL. MÉRETEIT A 171. OLDALON LÁTHATÓ RAJZON ADOM, EGY MÁSIK HASONLÓ CÖLÖPÉVEL EGYÜTT.-

1.

RÉSZLET A NAGY CÖLÖPSORBÓL.— AZ ÁGASFEJŰ CÖLÖP ÉS KÖRNYEZETE.— A CÖLÖPÖK KÖZÖTT VÉKONY KARÓK IS FEKÜSZNEK.

2.

RÉSZLET A NAGY CÖLÖPSORBÓL.— A NAGYOBBIK CSAPOSFEJŰ CÖLÖP ÉS KÖRNYEZETE.— MINDKÉT FELVÉTEL A FELTÁRÓ ÁROK SZÉLÉRŐL TÖRTÉNT, A FÉLIG KÉSZ LEÁSÁS KÖZBEN.

1.

AZ ÉSZAKI EGYSZERES PALÁNK CÖLÖPSORA A MEREDEK PARTTŐBŐL NÉZVE. ELŐL AZ UTÓLSÓ CÖLÖP, HÁTTÉRBEN A TISZA. — EZ AZ ÉSZAKI PALÁNK ZÁRTA LE AZ ELSŐ HÁROM ÁSATÁSSAL FELTÁRT, KETTŐS TÖLTÖTT PALÁNKOT TARTÓ NAGY TALAPZATOT, A PALÁNK VÁR ÉK.-I SARKÁT ALKOTVA.

2.

A NAPFÉNYRE KERÜLT TÖLGYFATÖRZSEK HÁMKÉRGE RÖVID SZÁRADÁS UTÁN FELHASADOZIK, LEHÁMLIK, ÁTMÉRETBEN KISEBBEDIK. — A HATALMAS TÖLGYFA TÖRZSEKBŐL MESTERIEN ÖSSZEÁCSOLT ALAPÉPITMÉNYT, HELYÉRŐL FELSZEDVE, EZÉRT SEM LEHETETT MÁS HELYEN ÚJRA ÖSSZEÁLLITANI. EMLÉKÉT A FÉNYKÉPEK SZÁZAI, A GRAFIKONOK, HELYSZINRAJZOK ÉS A RÉSZLETES ISMERTETŐ LEIRÁSOK ŐRZIK. —

1.

A KÖZELI FELVÉTELEK MUTATJÁK, HOGY A RÉGI ÁCS-MESTEREK FŰRÉSZT ÉS BÁRDOT HASZNÁLTAK. —

2.

A CÖLÖPÖK KIEMELÉSÉNEK MUNKÁJA. — A CÖLÖPÖT TÖVÉNEK KÖRÜLÁRKOLÁSÁVAL ÉS BŐ LOCSOLÁSSAL VÉGEZTÜK. — A GYAKORI MOZGATÁSSAL A VÍZ A CÖLÖP HEGYEZETT VÉGÉRE SZIVÁRGOTT, A FELHÚZÁS A HOZZÁ LÁNCOLT CSAPÓ-RÚDDAL, MINT EGYKARÚ EMELŐVEL, MÁR KÖNNYEN MENT.
EGY NAGYON MÉLYRE LEVERT OSZLOP NEM ENGEDELMESKEDETT.

Tegnap délután, mikor a munkát befejeztük, kiadtam a rendelkezést, hogy mára hozzanak 1-2 csapófát, vasláncot, hordáskor használt nagy kötelet. Hoztak is mindenből elegendőt, még vizes edényt is.

Mikor a nagy cölöpsort, a leásott árkot még tisztogatták, készítettem a 165-170. oldalakon bemutatott fényképeket, a részlet felvételeket munkások nélkül.

Fényképezés után megkezdtük a cölöpök felszedését a már korábban leírt módon: csapófa, lánc segítségével és a körülásott cölöp tövének, hegyének locsolásával. Elsősorban érdekeltek a csaposfejű cölöpök, de kiemeltettem az ágasfejűt is és másokat is. Csupán egy hatalmas cölöpöt, mely 3 m magasan állott ki a földből, nem tudtunk kivenni. Szokatlanul mélyen lehetett a talajba leverve! Egy lyuksorral ellátott gerendát, mely a nagy cölöpsor tövén keresztben feküdt, szöke mesterrel lefényképeztem, ugyszintén néhány hegyezett végű, földre fektetett cölöpöt is (172. old. 1-2.).

A lyuksoros gerenda hossza 170 cm., keresztmetszete 10 x 7 cm. A lyukak egymástól való távolsága 15 cm közép vonalak közt, a lyukak átmérője 3·5 cm.

Kiemeltettem két szögletesre faragott, csapos fejű cölöpöt. Mindkettő egész hossza 280 cm. és mindkettő négyélűre van hegyezve:

A cölöptörzsek keresztmetszete kb. 30 x 10 és 32 x 12 cm.

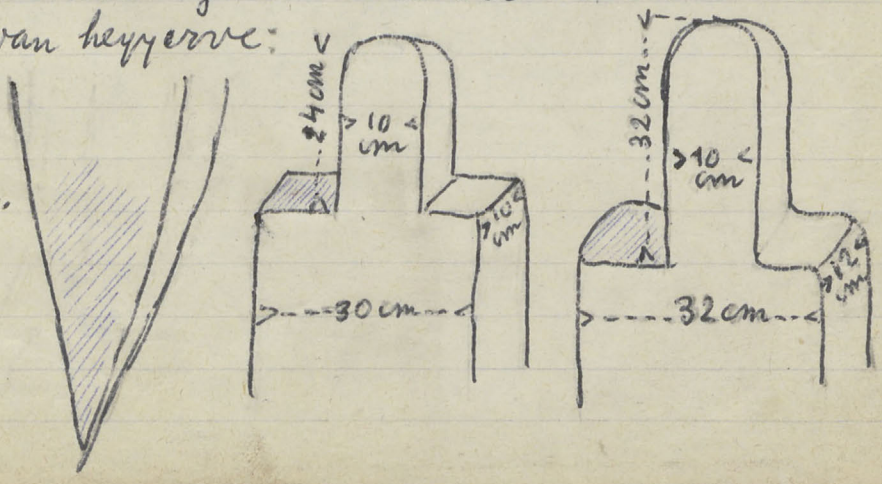

1.

A NAGY CÖLÖPSOR-BÓL KERÜLT KI EZ A TÖLGYFA GERENDA H. 170 cm, KERESZT-METSZETE 7x10 cm, A LYUKAK ÁTM. 3·5 cm, EGYMÁSTÓL VALÓ TÁVOLSÁGUK 15 cm.; EZÉRT LÉTRA ÁGÁNAK NEM TEKINTHETŐ. ~ 1942 ŐSZÉN ÉRKESERŰ (BIHAR M.) HATÁRÁBAN LÁTTAM EGY TANYÁN EGY SŰRŰRÁCSOS „JUHKOSÁR"-T, MELYNEK LYUKSOROS GERENDÁJA EHHEZ HASONLÍTOTT. ~ A RÉGI HÁZALKATRÉSZEK KÖZÜL AZ ŐSI SZABADKÉMÉNYES TŰZHELYEK FELETTI „FÜSTFOGÓK" TARTÓ ÉLOSZLOPAI HASONLÍTANAK LEGJOBBAN HOZZÁ, MELYEK SZINTÉN LYUKSORRAL VANNAK ELLÁTVA. EZEKBE A LYUKAKBA A „FÜSTFOGÓ" SÁRRAL TAPASZTOTT SÖVÉNYFALÁNAK VÉKONY KARÓIT DUGTÁK. PANYOLÁN MA IS ÁLL EGY 1779-BEN ÉPÜLT ÖREG HÁZ, MELYNEK SZABADKÉMÉNYÉBEN MA IS LÁTHATÓ ILYEN LYUKSOROS FAALKATRÉSZ.

2.

A NAGY CÖLÖPSORBÓL FELSZEDETT, NÉGYÉLŰRE HEGYEZETT CÖLÖPÖK ÉS KARÓK, VALAMENNYI TÖLGYFÁBÓL

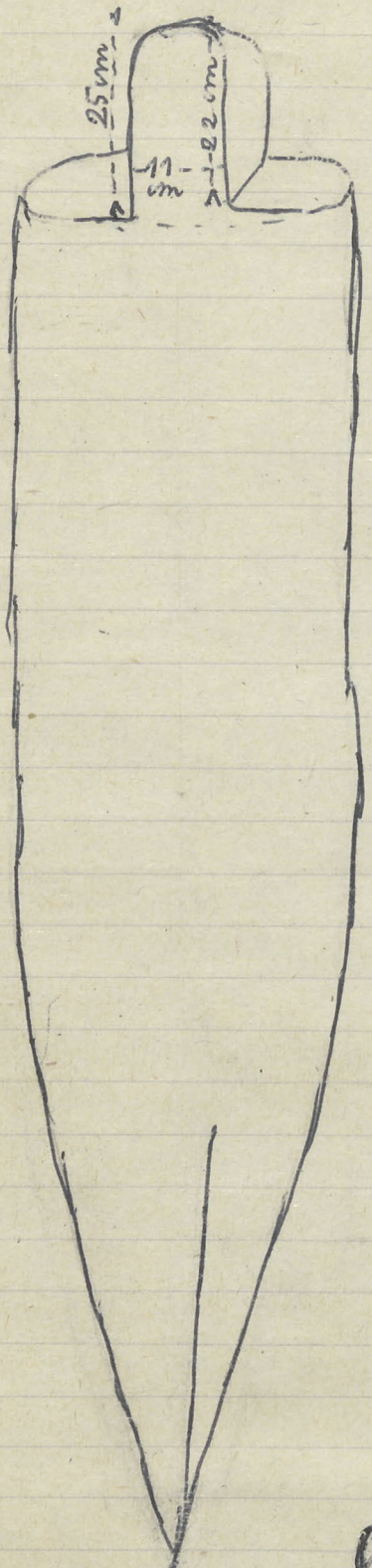

Egy hengerestestű, 202 cm. hosszú, négyélűre hegyezett, kb 45 cm. átmérőjű cölöp fején 11 cm. néles, az egyik oldalon 25, a másikon 22 cm. magas csoppal van ellátva (ábrája balsa!). Hengeres testű, simafejű cölöpöket 282, 260 és 215 cm. hosszának mértem. Mindahárom négyélűre hegyezve törzsben 25, 18 és 15 cm. átmérővel.

Volt egy botfejű cölöp is és egy félág csopolt fejű

cölöp is közép tájon.

Kihuzattam az ágasfejű cölöpöt is. Az ágas-végek közti távolság 65 cm, a félág hossza 47 cm.

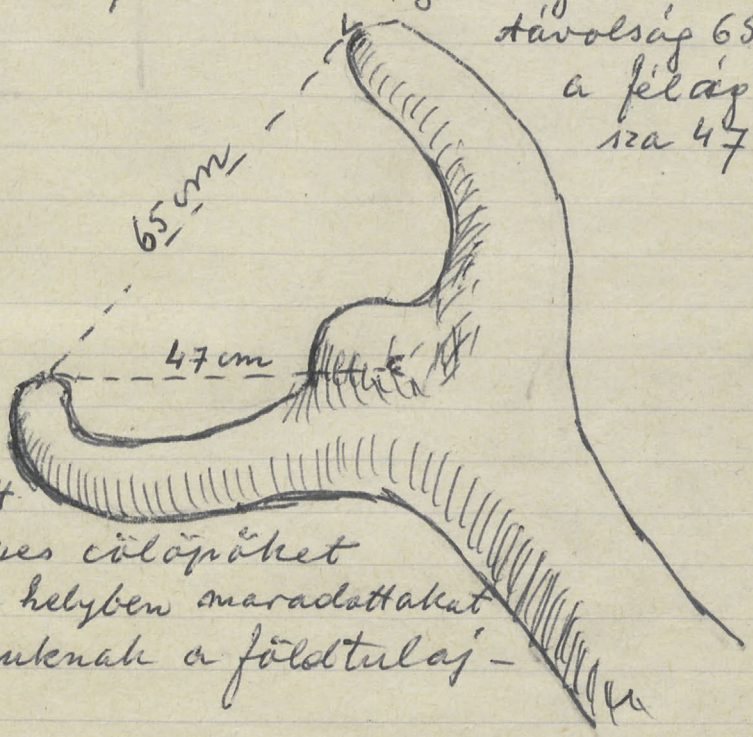

arra már nem volt időm, hogy az összes cölöpöket kiszedessem. A helyben maradottakat szedjék ki maguknak a földtulajdonosok.

Mai étkezésünk volt: hajnali tea, 8 órakor kávé mézzel, délben nyárson sült Baing és alma, estére halpaprikás Baingból és aszalt körtve. Közben fogyasztottuk azt a bizonyos „konsum barack pálinkát", melyről a Bódi bátyánk levele szól.

A pompás időt kihasználandó délelőtt és ebéd után is fürödtem rövid ideig.

A gulácsi halászoknak, Szegedinek és Vánásinak kb. 4 kiló halért 10 pengőt fizettem összesen. Vasárnap reggelre is igértek halat.

Mivel sanyarú világot élünk, elhatároztam és ezt már előre is kijelentettem, hogy a sok jó élelmi szerért, fuvarért Szarka Bódicknak is fizetek. Össze is állitottam a jegyzéket:

Két nagydobosi személyfuvar 7+7 P. = ..	14 P.
Két zsarókerti személyfuvar 3+3 P. = ...	6 P.
Negy napi élelem à 5 P. = ...	20 P.
10 reggeli à 50 fillér = ...	5 P.
Kenyér összesen	5 P.
Összesen	50 P.

Elkészitettem a napszámbér jegyzéket is - Az öreg Szőkének aug. 19-30-ig, 12 napra dupla napszámot irtam fel éjjel-nappali szolgálatáért, tehát 24 napszámot. - Csolnakhasználatáért napi 1 pengőt számitva, 12 Pengőt.

A munkások szolgálatát naplóm alapján irtam ki, kinek hány napja volt. Aki nekem a papéktól ételt hozott ki, esetenként 50 fillért számitottam. A lánc és csapófa használatáért 2-2 pengőt, kötél és vizesedény használatáért 1-1 pengőt utaltam ki.

A jegyzéket a nábrádi körjegyzőnek kézitettem, aki az Alispán által f. év juniusban kiutalt inségmunkabér terhére fogja a járandóságokat kifizetni. Annak azonban nem jártam utána, hogy f. év juniusban mennyi volt az inségmunka napszám és azóta mennyit emelkedett?

A munkát 17 órakor fejeztük be. Embereimnek megmondtam, hogy az inségmunkabér a nábrádi körjegyzőségnél van, nála jelentkezzenek a jövő két elején.

Az estét a tűz mellett egyedül, kettesben töltöttük el. Beszélgettünk is, meg hallgattunk is: éreztük szivünkben a szomorúságot, a bánatot..... Holnap a gyönyörű Zsaró-kerttől el kell válnunk....! Viszka kell menni oda, ahol sok ember nyüzsög, törtet.... porban, füstben, villanyfényben..... motorzúgás közt.... simitott, kemény kövön..... Irigyeltem az öreg, hűséges kökét, ő viszamegy falujába, mely 6 kilometerre van a Tiszától.....!

A XI-IK PANYOLAI ÁSATÁS

TIZEDIK, BEFEJEZŐ NAPJA.

1942. AUG. 30. VASÁRNAP.

Idejében felkeltem, hogy indulásig legyen még egy kis szabadidőm. Mihelyt megreggeliztünk, megkezdtük a tanya szétszedését.

Munka közben kijött Panyoláról Koncz Balázs, az egyik zsarókerti birtokos. Megmondtam neki, hogy a cölöpöket, mind a kiszedetteket, mind a még helyökön állokat, nekik adom, osztozkodjanak meg rajta.

A mezei őrök is jöttek egymásután bucsúzkodni. Most azonban, mivel pénzem megfogyathozott, nem nagy osztogattam nekik a pengőket, csak szükösen.

Borotválkozás után búcsúfürdést rendestem. Neki vetkőzve áteveztem a Tártói palajra és a felső vége felé meglátogattam az én testvéremet, a Vizi mentát. Lehasaltam mellé, megcsókoltam, az orromat beledugtam kicsi bokrába, hogy minél több illatát lehelhessem a tüdőmbe..... Aztán odább csusztam a Keserü fühöz, kezet szoritottam vele ..... megsimogattam az ősnes dudvákat.... majd a Kyárfacsemeték közé lépve, megveregettem kövér vállaikat.....

Utóljára hagytam búcsúzásom a hullámoktól és a homoktól. A mellig érő vízben szembefordultam a folyással és kitárt kétkarommal csapkodtam, mint a vizimadár szárnyaival..... az ujjongás éles, de értelmetlen szavait kiáltoztam a felvert csobogásba, majd lemerül-

tem és utána prüsszögve forditottam vizes arcomat a Napisten tüzébe! S végül hanyatt fekve az aranysárga homokra, magamba ittam áldásos meleg szeretetét.....!

Igy búcsúztam szeretteimtől a viszontlátásra!

Visszaevezve tanyahelyemre, még néhány mérési adatot vettem fel a cölöpökről, a helyszínről.

8 óra után megérkezett a pap kocsija is, melyre felpakoltunk. Lehetett 1/2 10 óra, mikor az öreg Szökétől is elköszöntem és kocsink elindult a Zsarókertből.....

Csak a papné volt, a lakásban, mert a templomban újkenyérre áldoztak, ami sokáig tartott. Ezalatt Naplómból kiírtam a napszámosok jegyzékét, a kiutaló cédulákat a Hangyának és Bódibátyánknak.

Mire a templomból kijöttek, már 1/2 2 óra volt és nekem már indulni kellett a nagydobosi állomásra. Bódi barátunk emiatt egy kis jelenetet rögtönzött asszonyával, kinek idejében kellett volna engem ellátni. Erre én gyorsan bekaptam a levest, utána egyetlen töltött káposztát és már is ültem a kocsira. Bódi marasztott, mert úgy is elkésem. Én azonban neki vágtam, nem akartam tovább hallgatni az idegeskedő szóváltásokat.

Bár a Szamos révjén is kelletett várni, a vonatot Nagydoboson még is elértük, még a csomagokat is fel tudtam adni személy pódgyásznak. Vonatunk 14^{51} órakor indult.

Ujra végig mentem az Ecsedi láp szélén.

Nagykárolyban egy 1/2 órát várakoztam. Sorozás volt a városban, mi miatt zsufolt sebes vonaton utaztam tovább Debrecenbe. 3/4 10 órakor már boldogan öleltem magamhoz kis családomat.

A XI-IK ÁSATÁSRA VONATKOZÓ

UTÓLAGOS INTÉZKEDÉSEK.

1942 szept. 1-én vettem át hivatalomat. Szept. 3-án érkezett Somogyi Zsigmond körjegyző levele Nábrádról, melyből kiderült, hogy az Alispán által 1942 június havában, az akkori napszámbér alapján 2 hétre, napi 15 napszámát véve tekintetbe, kiutalt 300 pengő most augusztus végén, a lényegesen felemelkedett napszámbér miatt nem elegendő, mert most már a napszám 3·90 pengő. Bár én csak 107 napszámot vettem igénybe, egyéb járandóságok hozzászámításával összesen 522 pengő a kiadás, tehát 222 pengő hiány mutatkozik. Kér a körjegyző, hogy intézkedjem az összeg előterjesztéséről. (224/1942 Dlsz.)

Én a Főjegyzőt levélben tájékoztattam jóhiszemű eljárásomról, miután a napszámbér felemeléséről nem voltam értesülve és a 222 P. hiányt szept. 4-én azonnal pótlás adtam Somogyi Zsigmond fj. címére. Ugyanakkor a napon a helyzetet feltártam Streicher Andor alispánhoz intézett ásatási beszámolómban is, kérve őt, hogy a tiltán napszámbérhiányt, ha nincs semmi akadálya, a Déri Múzeumnak utalja ki (ad 224/1942 Dlsz.)

Somogyi körjegyző a 222 P. kifizetéséről a nyugtát idejében megküldte, de a számadmegyei alispán a 117 P. napszámbér különbözetet csak 1942 dec. 22-én utalta át. Mivel nekem körben az elszámolást a Városi Tanácshoz bellett adnom, a 222 pengőt is a múzeumi ásatási fedezet terhére vettem, és így a 117 pengőt félretettem az 1943 évi panyolai XII.-ik ásatás javára.

Elmúlt 1942-es esztendőnknek panyolai szakaszát lezárom panyolai barátaim névnapi üdvözlő képes lapjával, melyre rá van nyomtatva az is, hogy ki gondoskodik rólunk napról-napra!

Somogyi körjegyző a 222 P. kifizetéséről a nyugtát idejében megküldte, de a szatmármegyei alispán a 117 P. napszámbér-különbözetet csak 1942 dec. 22-én utalta át. Mivel nekem körben az elszámolást a Városi Tanácshoz bekellett adnom, a 222 pengőt is a múzeumi ásatási federet terhére vettem, és így a 117 pengőt félretettem az 1943 évi pannonlai XII.-ik ásatás javára.

Elmúlt 1942-es esztendőnknek pannonlai szakaszát lezárom pannonlai barátaim névnapi üdvözlő képes lapjával, melyre rá van nyomtatva az is, hogy ki gondoskodik rólunk napról-napra!

Napról-napra gondoskodik rólunk a mi szabadságunk Istene.
Zsolt. 68, 20.

FÜGGELÉK.

Nincs szivem elhallgatni azt sem, hogy az én hüséges segitő- és munkatársam, id. Szőke Sándor ecsegszegi kerülő, kis halászmester milyen szeretettel és őszinte lélekkel gondol rám akkor is, mikor nem a pannyolai tiszaparti Zsarókertben sátorozunk, hanem távol egymástól járjuk az Élet utjait.

Ime most is, december hó 10-én, bizonyára disznóölés után, kóstolót és tojást küldött nekem csomagban, pedig ilyesmit sohasem emlitettem neki, várattanúl lepett meg.

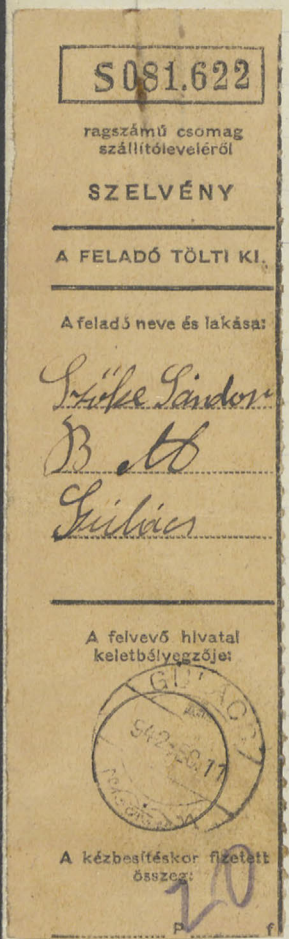

S081.622
ragszámú csomag szállítóleveléről
SZELVÉNY
A FELADÓ TÖLTI KI.
A feladó neve és lakása:
Szőke Sándor
B. M.
Gulács
A felvevő hivatal keletbélyegzője:
GULÁCS
942-20.11
A kézbesítéskor fizetett összeg:
20

Meghatódva bontottuk fel és raktuk a kamarába a gondosan csomagott falatokat. De még jobban meghatottak azok az egyszerü sorok, melyek egy papirlapra irva a csomagba voltak téve. Jóizüen kacagtunk a parasztí helyes irás ama sajátságán, hogy bizonyos szóvégi betüket, melyeket az olvasó ugy is kimond, feleslegesnek tartanak leirni pl. „családgyáva... együ..." olvasandó „családjával együtt".....

De legjobban meghatott bennünket az, amit levele aljára, a szóvégi betük elhagyása nélkül, csaknem pontosan irt, hogy „nagyon rosz a helyzet."

Ezt a nekem nagyon kedves levelet, negyedszázadi őrzés után, a következő oldalon eredetiben mellékelem, bizonyos mértekü dicsekedéssel is, mert alighiszem,

hogy rajtam kívül van még egy magyar régész aki egyszerű napszámos munkásától karácsonyi „kóstolót" és levelet kapott.

Kelt 1942 XII) hó 10 én Szeretetel
Kedves nagy cságos úr Boldog
Karácsonyi ünepeket kívánúk
és fris jó egéséget az egész becses
család gyéva együt és a leg forób
szeretetel üdvezöl jük a kedves
Nagy cságos úrékat teserek jó szive
el fogad ni ekevés kis csomagomat
a közbülső csomag ban tojás van
és el ne törjön kezöket csókol jük
Szőke Sándor és neje

úpság ~~ag~~ amyi hogy nagyon
rosz a hejzet

A csomagért küldtem neki dec. 15-én 20 P-t.

A postaalkalmazott tölti ki. | A feladó tölti ki.

Feladóvevény

id. Szőke Sándor nak
Gulács nek
Bereg vm. ra
(utca, szám) re

szóló 20 P — f

összegű postautalványról.

Lerótt díjak: utalványdíj ..... P 6 f; kifiz. ért. díja ..... P ..... f; expressz díj ..... P ..... f

Bevételi szám: 1733

A felvevő postaalkalmazott aláírása:

A felvevő postahivatal keletbélyegzője:

DEBRECEN 1 942 DEC 15 12

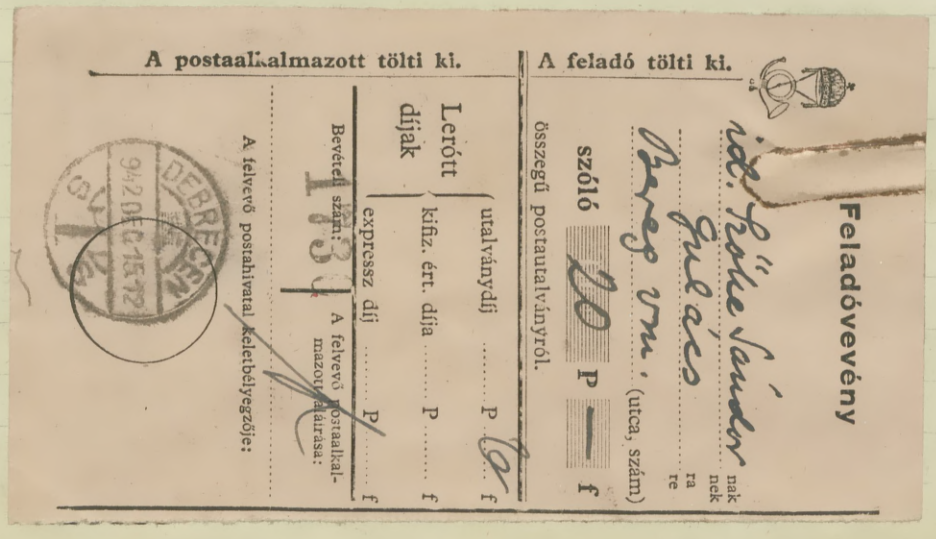

Kelt 1942 év XII) hó 20 án
Méjen tisztelt nagy cságos
úr a hosám küldot könyvet
és 20 pengőt meg kaptam
a mejet nagyon szépen meg
köszönök a kedves nagy cságos
úrnak és becses családjának
ezer hálámat küldöm
érte egéségük elég jó mit
viszot kivánuk a kedves
nagy cságos úrnak és becses
család jának ajó istentől
szerencsés és boldog karács
onyi ünepeket kiván
mint hüséges szolgája
id Szőke Sándor és neje

Pénzküldeményemet
a mellékelt lev. lapon
köszönte meg. Magát
„hüséges szolgámnak"
nevezi, pedig ő nekem
nem szolgám, hanem
munkatársam.
Szeptember elején
dupla napszám
révén, 12 nap után
93'60 pengőt kapott
Nábrádon. Örülök
neki, hogy Panyola
számára minden-
évben jelent egy kis
keresetet. Meg is
érdemli!

Kedves nagycságos
úrúnkat
Szeretete üdvözöj
jük a távolból

Feladó: Szőke Sándor
B M Gulács

M. kir. állami nyomda. Budapest. 1942.

LEVELEZŐLAP

Nagycságos

Dr. Sőregi János.
Múzeumigazgató
úrnak.

Debreczen.
Déri Múzeum

— 182. —

A XII-IK PANYOLAI RÉGÉSZETI ÁSATÁS 1943 IX. 12–19.

ELŐZMÉNYEK.

Azt a lényeges anyagi támogatást, mellyel Szatmár vármegye panyolai kutatásainkat évről-évre segélyezi, a Déri Múzeum Évkönyveinek megküldésével is igyekszem viszonozni. 1943 január vége felé az Alispáni Hivatalnak küldtem 5 db. 1939-1940-es és 5 db. 1941-es Évkönyvet, kérve az Alispánt, hogy azokat szatmármegyei vonatkozásai miatt az iskolák és könyvtárak részére, legjobb belátása szerint ossza szét.

Alispán helyett a vármegyei főjegyző köszönte meg a könyvajándékat. 1-1 példányt a vármegyei levéltárba helyezett el, a többit kiadta a megyei Népművelési Bizottságnak szélesebb körű ismertetés és a legcélszerűbb szétosztás végett (28/1943 DMsz. ü.i.).

Leveldi Kozma György nyug. főispán, a panyolai kutatások egyik leglelkesebb barátja, elkerült ugyan Szatmárból és jelenleg Budapesten tartózkodik, most is, fenntartja velünk a kapcsolatot levelezés útján, Évkönyveinket meg is küldjük neki. Megköszönte 1943 márc. 23-án kelt levelében, melyet idecsatolva mellékelek a reáadott válaszom fogalmazványával. Ennek kézhezvétele után 1943 márc. 27-iki kelettel ujabb levelet küldött, amit szintén mellékelek.

Ez eredeti levelek megőrzését kulturvonatkozásaik miatt célszerűnek vélem, ettől eltekintve múzeumunk kiváló barátja különben is megérdemli tőlünk

LEVELDI KOZMA GYÖRGY
NYUG. FŐISPÁN
2 LEVELE,
1., BUDAPEST 1943 MÁRC. 23.—
MELLÉKELVE SŐREGI VÁLASZÁNAK
FOGALMAZVÁNYA,
2., BUDAPEST 1943 MÁRC. 27.—

ad 185.

LEVELDI KOZMA GYÖRGY
NY. FŐISPÁN
BUDAPEST, IX. MESTER-U. 4-6.
TELEFON: 134-166.

BUDAPEST, 1943 márc. 23.

Kedves Jánosom!

Köszönettel megkaptam a Déri-évkönyvet. Igazán kedves, hogy annyi idő után is engem nemcsak barátságodban őriztél meg, de a Muzeum-baráti tisztemet sem tekinted elévültnek.

Már majdnem egészen átolvastam, legnagyobb érdeklődéssel persze a te munkádat, az ujabb panyolai kisérletet és amit az én kedves Beregmegyémben láttál. Ha ujból kezdhetném az életet, csak etnografus lennék.

Édes Jánosom, nem tudom, küldtem-e én Neked a mult évben megjelent könyvemből, a Beregmegyei Kaszinó 100 éves történetéből? Igazán zavarban vagyok, nem feledkeztem-e meg rólad? Ha megfeledkeztem volna, kérlek, ird meg, hogy pótolhassam mulasztásomat.

De olvasom az évkönyvből, hogy Pesten jártál. És persze nem jöttél el hozzám. Hát ez nem járja. Én valahányszor Debrecenben jártam, első utam mindig Hozzád vezetett. Ezt csak ugy teheted jóvá, ha legközelebb kipótolod.

Légy kegyes kézcsókjaimat átadni s fogadd az én legmelegebb baráti üdvözletemet.

Szeretettel:

Kozma György

Válaszom 1. a III. 23-ki levélre

Drága jó Barátom! Nagyon könönöm megtiatelő sorcidat, elismerésedet és szíves érdeklődésedet hűséges barátod után. Magam is nagyon sajnálom, hogy néha-néha nem tudunk ömejönni és elbeszélgetni, jól ismert tájakról közös élményekről. Az a bizonyos bp-i ut egy napra volt engedélyezve és egy elvoltam foglalva, hogy még csak nem is gondolhattam felkeresésedre. Aztán hirtelen jött, nem is volt időm Téged előre értesíteni.

A beregmegyei kaninó történetét annak idején megkaptam, meg is köszöntem. Zoltai-életrajzomból küldök egy példányt. Még a mult évben megjelent az 1939-40-es Évkönyv Különlenyomatu képen.

Tavaly ugyan nép pamyolai ásatásom volt, most dolgozom fel a 42-es Évkönyvben.

Te szabad ember vagy, mért nem kerülsz néha erre felé?

ad 185. Válaszom 2, a III. 23. levélre.

Hogy vagy egészségdolgában?

Ki van a 48-as irodalom bibliografiájával? Szabad idődet mivel töltöd? 48-as tárgyainkat egyre gyarapítom én is, hogy a centennariumra jó anyaggal rukkolhassak ki. Legujabb vétel: Hatvani Gábor, kabadsajtói Emlény. Debrecen 1848. – Egressy Gábor törökvonági Naplója 1849-1850. Pest 1851. – Most vagyok alkuban Nemeskéri Kiss Pál, Ferenc József magyar nevelője (+1847) arcképe és iratai megszerzésére.

Kis családommal együtt
szíves üdvözletedet hálásan
könnyve, küldjük őszinte
tisztelet ünk nyilvánítását,
Itkutól jó egészséget
kívánva,
vagyok hűséges
barátod
Sörégi Jenő

cod 185.

LEVELDI KOZMA GYÖRGY
NY. FŐISPÁN
BUDAPEST, IX. MESTER-U. 4-6.
TELEFON: 134-166.

BUDAPEST, 1943 március 27.

Kedves Jánosom!

Látod ilyen trotli vagyok,elfelejtettem,hogy küldtem-e Neked könyvemből. Legalább is nem voltam bizonyos benne. Most már megnyugodtam.

Tehát a 42-es panyolai ásatás sikerült. Nem akarom megvárni,mig az évkönyvben beszámolsz róla. A nyár elején Körösmezőre készülök,utközben kiszállok Debrecenben s akkor szóbeli beszámolót kérek tőle. De ha addig Pestre jönnél,akkor itten.

Egésség dolgában eléggé gyöngén vagyok,de legujabban mégis türhetően. Isiásszommal és egy sujjos ideges gyomorbajjal küszködöm. Leadtam 14 kilót. Ugyancsak legényesen nézek igy ki,de olyan fonnyadt legényesen. Időmet egyébként olvasással és irással töltöm. Isszonyu munkában vagyok,persze 48. Azonkivül közgazdasági kérdésekkel is foglalkozom, ami eléggé sivár dolog,de pénzt hoz a konyhára.

Érdeklődöl ujabb 48-as beszerzéseimKKK iránt? Hát halld csak,miket szereztem be,mióta /körülbelől/ nem láttalak: 1.A szabadságharc vértanuinak emlékkönyve.2.Varga Otto: Aradi vértanuk albuma. 3. Adomák és jellemző vonások a forradalom és honvédéletből. 4. Asboth Lajos emlékiratai. 5. Adatok a XI.zászlóalj történetéhez /névtelem/. 6. Angyal Dávid: Az ifju Ferenc József. 7. Asserman Ferenc: Görgei. 8. Br.Bánffy Jánosné emlékirata. 9. Beniczky Lajos visszaemlékezései és jelentései. 10. Csutak Kálmán: A szabadságharc s különösen az Erdély havasai ellen vezetett hadjáratról. 11. Csány-emlékkönyv. 12. Dercsényi Kálmán: Bem tábornok téli

ad 185.

hadjárata. 13. Dembinski Magyarországon. 14.Emléklapok br. Vay Miklós életéből. 15.Földy János: Világostól Josephstadti 16. Gyalókay Jenő: Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán. 17. Görgey István: Görgey Artur a számüzetésben. 18. Hegyesi Márton Biharváemegye 1848-49-ben. 19.Szokoly Viktor: Honvédalbum. 20: Kunsági és Potemkin: Honvédvilág.[21] Virányi Vilmos: Honvédtiszti koszoru. 22. Hamvay Ödön: Damjanich János élete története. 23. Közlöny 1848 és 1849 évfolyam. 24. Korányi Viktor: Honvédek naplójegyzetei. 25. Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból. 26 . Ifj.Móricz Pál: Szabadságharci csatatörténetek. 27. Mészáros Lázár emlékiratai. 28. Mészáros Lázár külföldi levelei és életirata. 29: Oláh György: Békésvármegye 1848-49-ben. 30. Br.Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek. 31. Rüstow: Az 1848-49-diki magyar hadjárat története 32.Rédvay István: Huszáraink hazatérése 1848-49-bén. 33. Szeremley Samu: Magyarország krónikája 1848-49-ből. 34. Szilágyi Sándor: A forradalom férfiai. 35. Teleki Sándor gr.:Emlékeim 36. Br.Ambrózy Lajos: Temesvár im Jahra 1849. 37. Tragor Ignác: Vác története 1848-49-ben. 38. 1848-49.Történelmi Lapok 1892.évfolyam. 39. Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben. 40. Vikár Zsigmond: Honvédsematizmus,1869. 41. Reizner Béla: A régi Szeged. 42. Várady Gábor: Mármarosvármegye az 1848-49-iki honvédelem szolgálatában.

Hát ez csak elég? Remélem,fogadhatom gratulációdat. De egyéb érdekes akvizicióim is vannak. Ujabban azonban ugy felment a régi könyv ára,hogy megfizetni nem lehet. Nemcsak százakról,hanem ezrekről van már szó némelyik esetben. Multkor licitáltam a Czuczor-Fogarassy szótárra. 300 pengőig mentem,akkor abbahagytam. 500 pengőn felül kelt el. Most keresem Szinnyei "Magyar Irók"-ját. Teljes példányért nagy pénzt adnék,de még nagy pénzért sem kapom meg. Vajjon Debrecenben nem volna megkapható? Kérdezd talán meg Bertókot.

ad 185.

Bizony maholnap már nem férek el a könyveimtől. Már a másfél ezerhez közeledem. Ha valamikor a lányomat férjhez adnám, akkor megkönnyebbülök. A sok vacakot rásóznám. Mert hát vackok is vannak. Igaz,hogy sosem lehet tudni,hogy mikor válik egy-egy vacakból gyöngy. Egyébként könyvtáram elvárja a te szives látogatásodat.

Györgyi lányom melegen üdvözöl. Az én hódoló kézcsókjaimat add át a Nagyságos Asszonynak,Téged melegen üdvözöl régi s egyre öregedő barátod:

Gyurkovics.

Szatmár vármegye új alispánját, most már Szatmár-németiben, vitéz dr. Boér Endrét 1943 junius 15.-én értesitettem, hogy a XII. panyolai régészeti ásatást augusztus havában szándékozom elvégezni. Két heti időtartamra napi 12 inségmunkaerő engedélyezését kértem a nábrádi körjegyzőség utján, megemlitve, hogy a vármegye multévi segélyéből 117 Pengő maradványom van. Az Alispán 1943 jul. 6-án 400 P-t utalt ki a nábrádi körjegyzőségnek.

A világháború eseményei, az évről-évre fokozódó légoltalmi óvintézkedések 1943-ban már erősen befolyásolták múzeumunk tudományos munkáját is, úgy, hogy a XII-ik panyolai ásatást 1943 szep. 12-ére kellett halasztanom. Szarka Boldizsár panyolai lelkén, és a nála tartózkodó Illyés Endre debreceni tanár egy aug. 22-én hozzám intézett közös lev. lapon már aug. végére vártak, jelezve, hogy a „Tisza remekül dolgozott számomra". Illyés barátunk ugyanis megnézte a palánkvár lelőhelyét is.

1943 aug. 30-án válaszoltam Szarka Boldizsárnak. Okúl hoztam fel az augusztus 3-ik tizedében uralkodott szörnyű hőséget is, az utazási és élelmezési nehézségeket, melyek miatt elhatároztam, hogy a szept. 12-ére kitűzött ásatás alatt most már nem a Tiszapartján, hanem a faluban fogok szállasolni. Reggel kisétálok a munkásokkal, este hazamegyek. Reggelit, vacsorát szállásomon fogok kérni, ebédre szalonnát sütök. Szalonnát tudtam szerezni. Ha nincs akadálya, vállaljatok el szállásra.

Somogyi Zsigmond nábrádi körjegyzőtől szept. 13-ikára kértem 7 inségmunkás kiküldését. Id. Szőke Sándort értesitettem, hogy most éjjelre nem csak nappali munkára fogadom fel egy hétre, mert az Érmdléken a sátorom elszakitották, aztán élelmet

se tudok bezavarni, a faluból fogok kijárni.

Kocsit sept. 12-ére, 11 órára, Szaka Bódi-tól kértem a Nagydobosi állomásra.

Polgármesteremet és Budapesten a Főfelügyelőséget, nyugodtak sept. 6-án, hivatalosan értesítettem az ásatás idejéről.

Szaka Bódi bátyánk sept. 7-én iratt válaszában mindenben megnyugtatott. Bár jelenleg a szilvaszedésnek és lekvárfőzésnek a dandárja van, a Szamoson pedig a pastörtositás kőmunkálatai sok embert foglalkoztatnak; a férfiak pedig az erdélyi vasutvonalnál dolgoznak:- irta -, de a "fő jegyző" és a bíró gondoskodnak rólam is. Kívánnak „égi és légi támadástól mentes" eredményes kutatást! (Mind a tíz idézet a 233/1943 Dksz. alatt). Ami a legfontosabb, szállással és elelmezéssel ellátnak.

UTAZÁSOM PANYOLÁRA.
1943 SZEPT. 12. VASÁRNAP.

Sept. 12-én hajnalban 5 órakor indultam Nagy-Károlyba. Az állomáson bérkocsit fogadtam, hogy járja be velem a várost. Nem sok látnivaló volt benne. A Károlyi-kastély kadét-iskola. A volt megyeházát éppen akkor rendezték át valami más célra. Mellette van egy tekintélyesebb épület. A kocsisom szerint az a „német iskola". Nem szóltam rá semmit, csak gondoltam: még félmunkát se végeztek, már is megkezdték a „gyűrást"! A főtemplomhoz érve, azt belülről is megnéztem.

Visszakocsizva a vasutállomásra, 9¹⁰ órakor indultam tovább a csapi vonalon, az Ecsedi-láp szélén. Mátészalkán annyban át kellett szállanom. Nagydobosra várta a Bódi bátyánk kocsija. Délre már

a panyolai szamosrév előtt állattunk. Míg a hídas átjött értünk a folyón, a csigakötél-tekerő és -tartó szerkezetet két oldalról is lefényképeztem. (189. old. 1, 2.). Ezt a primitív faalkotmányt érdemes volna szabadtéri múzeumban felállítani sok más hasonlóval együtt (pl. Olcsva-Apáti tekerő szerkezet). Szeretném látni a kezelését is, de ez csak alkalomadtán volna lehetséges.

A parókián örvendező üdvözlések után elfoglaltam a felajánlott szobát s utána sétáltunk a gardasági udvarban, a gyümölcsös kertben. Romlik a világ, a kertet erősen lopják!

Erre a panaszra megjegyzem: még mindig jobb annak, akitől lopni lehet, mint annak, aki, nehéz helyzetében lopni kénytelenül!

Gyümölcs volt sok, de méz kevés a méhesben!

Kitünő jó vasárnapi ebéd után Bódi bátyámékkal kisétáltunk a faluba. Kértem, mutassa meg nekem a legöregebb panyolai házakat. A délutáni világítás a házak fényképezésére nem éppen volt megfelelő, azért most csak két felvételt készítettem, ellenben sorra felkerestük az öreg házakat. A legrégibb paticsfalu, szabadkéményes, mestergerendás ház 1777-ben épült. Ez az évszám van bevésve a mestergerendába. Fényképeztem a Csonkavég-utcát (189. old. 3.).

Végigsétáltunk a temetőn is, hol szintén fényképeztem a fejfákat. Egynek a vésett díszét lerajzoltam, 1887 volt rávésve. Megmutatta hogy melyik a régi típusú fejfa és melyik az új típusú. Ezek közül-kettőről 1-1 vázlatot készítettem, a fényképe a 189. old. 4. sz. alatt.) Levettem a sziluettjét is (189. old. 5. sz.).

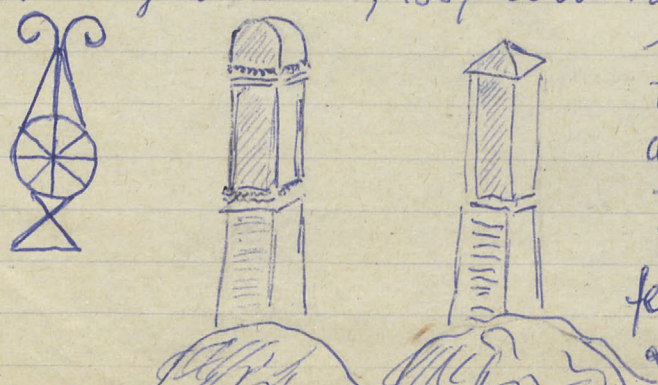

RÉGI TÍPUSÚ. ÚJ TÍPUSÚ.

A PANYOLAI SZAMOSI RÉV CSIGAKÖTÉL TEKERŐ ÉS-TARTÓ, FÖLDBE MÉLYÍTETT SZERKEZETE.— A KÖZÉPSŐ, KÖTELET TARTÓ, ALUL-FELÜL CSAPÁGYBA NYÚLÓ OSZLOP KÉT RÁSZERELT CSAPÓRÚDDAL FORGATHATÓ. JOBBOLDALI KÉPEN HÁTTÉRBEN A PANYOLAI REF. TEMPLOM TORNYA.—

RÉSZLET PANYOLA „CSONKAVÉG"-NEVŰ MELLÉK UTCÁJÁBÓL.— A FALU ŐSI JELLEGE ILYEN HELYEKEN MARAD FENN LEGTOVÁBB.

RÉSZLET A PANYOLAI TEMETŐBŐL, RÉGIBB ÉS ÚJABB TÍPUSÚ, FELIRATOS, RÉSZBEN DÍSZÍTETT FEJFÁKKAL.

A FOLYÓK SZABÁLYOZÁSA ELŐTT AZ ÁRTÉRI FALVAKAT „NYÚLGÁT"-NEVŰ KÖRTÖLTÉSEK VÉDTÉK.— A PANYOLAI NYULGÁT EGY RÉSZE MA IS LÁTHATÓ.—

Este vacsora után elbeszélgettünk a régi ártéri falvak „nyúlgát"-járól, az árvizeknek egyedül ellenálló „patícsfalu" házairól, az utca felülis „padfeljáró"-ról, a kertekben való temetkezésről. Elég hamar lefeküdtem az almaillatos szobában. Álom azonban nehezen jött a szemekre. Aggasztottak a harctérí hírek. Mi lesz, ha szegény hazánk ismét harctérré válik?!

Máté körjegyi bíróval is tárgyaltam a mai napon. A napszámot 8 P-ben kellett már megállapítani, a tavalyi 3-90 P. helyett. Még szerencse, hogy van 517 pengőnk! 6-7 nap költségeit fedezni tudjuk belőle.

A XII-IK PANYOLAI ÁSATÁS

ELSŐ NAPJA.

1943 SZEPT. 13. HÉTFŐ.

Bódi bátyánk elég későn, ¼ 7 órakor keltett fel, de arról 7 órára reggelivel, átpakolással elkészültem. Mindössze kis kéri táskámat vittem magammal. 7 órakor indultam Fekete Berti munkásommal, gyalogosan, a legrövidebb úton, mely egyenesen a Zsaró kertbe vezet.

Rajta kívül munkára jöttek Simon Miklós, Kiss Bálint, Séra Sándor, Vas Imre, Varga Lajos, Tísza Zoltán.

Útközben láttuk, hogy a panyolaik mindenfelé aszalnak és lekvárt főznek.

Kiérve a Zsaró kertbe, örömmel láttam, hogy az örep Szőke bácsi is kijött Gulácsról munkára. Így összesen 8 emberrel kezdtem meg a XII-ik ásatást.

Első teendő volt a törőpartnak gaztól, törmeléktől való letisztítása a múlt évben feltárt nagy cölöpsor és az északi egyenes palánk szintében. A letakarítás könnyen ment, mert az elég lejtős terepen folyt, gurult mindén le a Tiszába (192. old. 1.).

Mivel kíváncsi voltam, hogy az északi palánk és a nagy cölöpsor között nem rejlik-e valami építmény, fenn a magas partélen egyelőre 1 m mélységű sávat másztam ki lenyesés végett. Embereimet a terep letakarítása után erre a munkára állítottam be, elrendelve a ferdevonalú lenyesést (192. old. 2).

Igen kellemes szeptemberi időnk van, a Tisza azonban árad. A nyárfák már megkezdték a

1.

A XII-IK ÁSATÁS KEZDETE.
ELSŐ FELADAT A KUTATÁSI TEREP TELJES LETAKARÍTÁSA. ~

2.

3.

1 M. SZÉLES SÁVBAN FERDÉN LENYESETT PART LEÁSÁSÁRÓL 4 FELVÉTEL.

4.

5.

A PART-SZÉLRŐL BARANYI KÁROLY, VOLT TÖRZSFUVAROSOM, ÓRÁKON ÁT NÉZI A VÍZET (2), NÉMELYKOR A MÁSOK MUNKÁJÁT IS (5).

lombhullatást. Egy kicsit borzongtam, hogy most miért nem sátorozom a Zsaró-kertben, még ha az éjszakák hidegek is és 8-10°-ra hűl le a levegő.

Alig haladt előre munkánk, már is kezdtek mutatkozni azok a jó embereink, akiket a XI-ik ásatás alkalmával lefényképeztem és megígértem, hogy a fényképekből számukra is fogok egyet-egyet készíttetni. Baranyi Károly már velünk együtt megjelent aztán jött az öreg Miski Lajos mezőcsősz, Szegedi Alajos, a gulácsi halász, akik mind megkapták az arcképeiket ábrázoló fényképnagyításokat. Hogy örültem, mikor láttam örvendező arcukat.

Az öreg Miskit kémtelen voltam újra fényképezni, mert cserép pipája, a balfüle alatt, az inggallér alá, a nyakába volt talva (200. old. 2.). A most kapott, múltévi felvételt a kebelébe tette. Hiába, az a magyar ember legbiztosabb táskája, sokszor pénztárcája is! Mikor én cipándi kis legénykorban voltam, Édesanyám gyakran magával vitt sátoraljaújhelybe krumpliszsákokkal megrakott szekerünkön. A piacon elárultá a krumplit hamarosan és utána mentünk a városba bevásárolni. A kocsis maradt a szekérrel, én követtem mindenfelé. Jól emlékszem: akármilyen fényes üzletben vett valamit, fizetéskor bevágott a kebelébe, kivette a zsebkendőbe gyűrt együtt pénzt és úgy fizette ki az árut. Nem akadt ezen fel senki, legkevésbé a boltos, mert hozzá volt szokva. (1900 körül).

Kérdező kódésemre elmondta, hogy 2 fia „Oda van!" Az egyik őrmester volt, elesett, a másikról nem tud semmit..... De lehet, hogy ő is egyedül marad, mert az éjjel azt álmodta, hogy megházasodott. Ez pedig azt jelenti, hogy az Ámony és még foghalni! Az ember sok mindenen átesik az életében..... Mikor Boszniában volt az öreg Miski, egy ízben 12 nap és 12 éjjel nem aludt.....! Ebbe is alig esett.....

Pedig még a cigány lova is csak 6 napig bírta a koplalást!

Miski szépen elmesélte, hogy a cigány a lovát megakarta szoktatni a kóplaláshoz. Úgy gondolta el, hogy a ló 8 napig koplaljon, akkor egyen és újra koplaljon 8 napig!

A szegény ló 6 napig állta az éhséget, de a 7-ik napon már lefeküdt és mikor a cigány a 8-ik napon reggel megnézte, dögölve találta! Így a szoktatás nem vált be! Nem sikerült!

-Hallottam, hogy, valamikor Baranyi Károlynak is híres-betyár lovai voltak! Mit tudnak felőle?

Munkásaim dologközben elbeszélték, hogy Károlynak két lova volt: a makrancos Lujza, meg az Erzsók. A Lujza „hercegüszkös" lett (futó tályog)(+), megdöglött. 24 óra alatt „elrothadt" a nyaka. A bőrcért 10 pengőt adtak, az Erzsókot meg 250 P-ért adta el. Most egy tehene és négy ökörtinója van. Ha Baranyi Lajos kölcsön adja a tehenét, igába is járhat. Most bizakodó, mert 5-6 mázsa lekvárja lesz!

-No szóval - folytatták - mikor Károlynak még meg volt a két lova, egyszer elhatározta hogy a Tiszába szakadt, 7 m magas szilfáját kihúzatja velök a száraz partra. Embereket is hívott segitségül.

Szekérkötő kötelet hurkolt a szilfára és fenn a parton a végét, a két hámfára szerelte(×) s akkor gyeplőt, ostort kézbe véve nagy kiabálással indított.... Igen ám, de a makacs Lujza meg se mozdult, csak nyihogott, rúgott az ostorcsapásra.....

Akkor egy ember egy nagy szúrós szilfaággal végig vágott a makrancos Lujzán, mire az a

(+) „herceg"-alatt a sercegés, szortyogás értendő!

(×) Mások szerint a saroglya két horgasára.

nagy fájdalomtól olyan vadúl neki ugrott a húzásnak, hogy a gyeplőt tartó Károly ostorostúl hasra vágodott és a ló húzta maga után.....

Mire szörnyű káromkodások közepette feltápászkodott, a derék Lujza ismét megállott: mintha mondta volna: Jenn van a fa a parton, tovább egy lépést se!!

De mikor az ember a szúrós szilfaággal veszedelmesen közeledett feléje, nem vásta be a fájdalmas csapást, hanem ment előre a rámpa felé.

Károlynak felkellett volna ülni a nyergesre (+), de nem mert. A rámpa tetején Lujza újra megállott, de a felemelt szúrós ág megtette hatását, sebesen leszaladt. Még a Király Béni kosarát és korsóját is majd szétgázolta.

A közeli szekeret előkeritve, Károly abba fogta a táltosokat, a szilfatörzsét a szekérbe fektették, a gazda felült és az Erdei dülőn olyan sebesen hajtott végig, hogy a mezőben dolgozok azt hitték, hogy a Károly lovai elragadtak!

A jó embernek sok baja volt a Lujzával! Egyszer egy lakodalomban a Károly szekere vitte volna a násznépet, de mikor valamennyien felcihelődtek, a Lujza az Istennek se indított! Csúfra le kellett Károlynak szállani és a kantárnál fogva vezette bakafántos paripáját.....

Azt meg az egész falu nevette, mikor egy éjjel egy harapás ennivalót nem adott a lovaknak, mire azok úgy elgyengültek, hogy nem tudta őket az ólból kiverni. A szomszédeknak kellett átmenni, a lovakat felállitani, felemelni! „Emelősök" lettek!

(+) vagy a szekérre.

Érdeklődtem Kiss Gedus és Piros Gábor egykori jó embereim után is, akik idő közben elhalálozták.

Kiss Gedusnak „hatag"-ja volt a füle tövén (rák), mely átterjedt a vállára is. A seb nagyon büdös volt. A község a temető hullaházában adott neki helyet. Még a saját fiához se akart menni. Végül is egy kötelet kötött az ágya felé a gerendára. Azt mondta, hogy csak abba kapaszkodva tud az ágyán felülni, azért tette. De nem, hanem arra akartatta fel magát a vármegye egykori híres vadásza!

Szinte nem akartam elhinni, hogy az öreg Piros Gábort meg a szegénység ölte meg. „Alig volt mit ennie!" „Kiaszott csontjából a velő!" „Hej, pedig beh derék mélás ember volt!"

Munkásaimmal folytatott beszélgetésből feljegyeztem a következőket:

Gulácson a zöldbabot éppenúgy aszalják, mint a szilvát.

A dohánynak sokat árt, ha levelét megcsapja a „fülő" = a hőség. A dohány „aljalevele nem sokat ér.

A Felsőtiszamentén azt tartják, hogy a tavasszal vízbefúltak teste nem merül fel a vízből.

*

Egyszerű leáso munkánk megengedte, hogy csolnakon átevezzek a Túrtói palájra. Ezuttal csak napoztam, mert lábamon egy szemöcs ügyetlen levágása miatt kis seb keletkezett.

Üdvözöltem a gyönyörű palajt! Sárga levél csak elszórtan látszott a fákon, mintha citromok volnának helyenként ráaggatva..... Hanyatt

fekvésben élveztem a legkellemesebb szeptemberi Napat! Ez már nem éget, de még nem hüvöskés....! Ez valami egészen csodálatos megelégedés, legtökéletesebb és legboldogitóbb napozó szenvedélyünknek alig leirható érzete: a szeptemberi meleg Napsugár!!

A munkát 18 órakor fejeztük be, letisztitva a felásott terepet. Valamennyien összeszedelőzködtünk és gyalogosan neki vágtunk a panyolai kertek aljának, a legrövidebb uton.

Utközben elmondták, hogy nem is olyan régen a halászok vették észre, hogy a Tiszán egy hatalmas nagy Harcsa úszott lefelé az árral, mindig csak a viz szinén, sohase merült le. Csolnakon utána evezték, ki is fogták és bevitték Szalkára. 110 kilósra mérték le. Mikor felhasitották, akkor látták, hogy a hatalmas állat egy döglött, felpuffadt kutyát nyelt el, ezért nem tudott a szerencsétlen alámerülni!

Keresztül a Ragya-árkán és a Kismező-árkán hamarosan szállásunkra érkeztünk. Itt átengedtem magamat kedves házigazdám meleg családi köre minden tekintetben kedvező szeretetének!

Szőke bácsi a révben maradt. Horgászni akart.

A XII-IK PANYOLAI ÁSATÁS

MÁSODIK NAPJA

1943 SZEPT. 14. KEDD..

Reggel 6 órakor keltem fel. Szép idő virradt reánk. Mint rendesen, a kertek aljáról sétáltunk a Zsaró-kert felé. Ezuttal csatlakozott hozzánk a parókia Neró nevü kutyája is. Mikor átkeltünk a Túr hidján, a Nero egy süldőnyúlat vett üzőbe. Többé nem láttuk.

Találkoztunk panyolai asszonyokkal is, kik dióverésre haladtak kifelé, a Tisza felé.

Ma is nyolc munkásom gyült össze, a tegnapiak. Mire mi ki értünk 8 órára, ők már meg is reggeliztek.

Szőke bácsi fogott egy Süllőt. Fekete Bertivel beküldtem a papéknak, Panyolára.

Szegedi Lózi aszalvánnyal kedveskedett. Szivesen küld nekem ládába csomagolt lekvárt is.

Megvizsgálva a tegnap leásott terepet, a part szélre lehányt földtömeget kénytelen voltam előbb le, a vizbe löketni, hogy a parttöben levő sávat tovább ásathassam lefelé. Az egész délelőtt jóformán ezzel a letakarítással telt el, a leásást ebéd után folytattuk. (192. old. 4.5).

Ma vendégeim is voltak. Máté, a panyolai biró érkezett ki bizonyos aszálykár-megállapitó bizottsággal. Szépen elmagyarázta nekik az itt talált eddigi leleteket, a helyzetet.

Meglátogatott Baranyi Károly is, aki feleségével, Janka nenivel kijött szilvát szedni a Holttúr medrében. A munkásoktól mindkét pofára bagót kapott. Kinn volt a tehénfogat is. Megmutatta nekem azt a helyet, ahol a szilfatörzset a partra vontatta. A Holttúr partján még mindég van egy boglya szénája. Gallyal rakta körül, hogy a jószág ne férjen hozzá. Meglepett, hogy egy piros terméssel bőven megáldott Kecskerágót pontosan megneverte, sőt azt is megjegyezte, hogy „abból csinálják a jó orsót." Így tanultam én is tőle.

Azt már említettem, hogy a vizhányó szapalyt a halász mi mindenre használja. Ma azt is megfigyeltem, hogy egy munkásom azzal a lapáttal iszik, amelyel dolgozik. Lement a partszélre, két-háromszor a vízbe mártotta a földes lapátot s aztán vizet mert fel vele. Balkézzel a nyelét, jobbal a lapát élét fogta és úgy ivott.

Már tegnap is észrevettem, hogy munkásaim között igen értelmes és sok mindent tudó ember a panyolai Vas Imre, akinek a vallatását munka közben meg kezdtem (200. old. 1. Munkások csoportja. 2-ik sor, jobbról az első).

Megkértem, mondja el, mit tud a Vásármező-dombja Táltosá-ról. Ez a domb a falutól ÉNy-ra, a Tur közelében fekszik. Egyszer egy Fekete Gábor nevű szomszédja, aki ha élne, 100 éves volna, — beszélte — mint kerülő, hajnalban kiment a Vásármező dombja felé és észre vette, hogy a dombon egy öreg ősember tüzelgetett. Hozzá ment és az öreg ember elkezdett kérdezősködni Panyola felől.

Elmondta Fekete Gábor, hogy Panyola

1.

PANYOLAI MUNKÁSAIM. HÁTSÓ SORBAN JOBBRÓL VAS IMRE, ELŐTTE SZÉLEN FEKETE BERTI, KI-BEJÁRÓ TÁRSAM.

2.

MISKI LAJOS 73 ÉVES MEZŐGSŐSZ, AKI A PIPÁJÁT NYAKÁBAN HORDJA.

3.

SIKET ANDRÁS GULÁCSI ÖREGEMBER, ANYAI ÁGON SZŐKE SÁNDOR ROKONA.

4.

IFJ. BARANYI KARI, KI JELENLEG APJA GULYÁJÁT LEGELTETI (4 ÖKÖRTINÓ, 1 TEHÉN). NAGY LÓKÖTŐNEK IGÉRKEZIK.

5.

LAKATOS GYÖRGY (LACZI GYURI) 79 ÉVES ALMACSŐSZ, CIGÁNYEREDETŰ EMBER.

6.

TŰZHELYEM TÁRSASÁGA: BALRÓL: BARANYI KÁROLY, SZABÓ JÓZSEF KERÜLŐ, LACZI GYURI, BARANYINÉ JANKA NÉNI ÉS SZŐKE SÁNDOR.

szegény emberek faluja, vizes a határa, a lakosok sok bajjal élnek stb.

Erre az öszember így válaszolt:

– Ha tudná Panyola népe, hogy mi van ebben a dombban, akkor ki ásná és egy olyan gazdag község válna belőle, amilyen nem volna több Magyarországon! Ugyanis van a dombban két pince. Minden pincében van 6–6 hajó arany! Ennek irata is van a leleszi káptalanban!

Ezután elmondta az öszember Fekete Gábornak, hogy ő Táltos. Erről megbizonyosodhat a következőkről: neki ma 9 és 10 óra között egy hétfejű Sárkánnyal kell megküzdeni! Ha legyőzi a Sárkányt, akkor a határ megmarad, de ha a sárkány győz, akkor a jég elveri a határt!

A határnak nem lett semmi baja, így az öreg öszhajú Táltos győzött!

Vas Imre táltos asszonya. Elbeszélte, hogy ezelőtt 17–18 évvel egy öreg, rongyos asszony szállást kért a házuknál. Táltosasszonynak adta ki magát és napok mulva ezt mondta neki:

– Hát fiam, ha te azt tudnád, hogy a ti határotokban egy „domb-helyiségben" mi van, akkor te nagyon boldog fiú volnál, ha azt ki áshatnátok.....

Neki és Laci Ferinek elmagyarázta, hogy a dombon két pince van a mesgyeárok mellett. Mind a két pincének napfeljöttére van a szája, az ajtaja, mely vas. Mindkét vasajtó előtt egy Csipkerózsa-bokor van. Mivel neki a pincékből semmit se szabad használni, azért hajlandó éjjel 12 óra után velök oda kimenni és ott

megmutatja nekik a pincék száját, azt a két csipkerózsa-bokrat a vasajták előtt. A táltasasszony minden éjjel, a 12 órát a töltésen, a keresztúton töltötte.

Azonban sem Laci Feri, se ő nem mertek ki menni éjfél után, mert féltek a boszorkányasszonytól. Ellenben másnap reggel kimentek a dombra, de azon olyan sok csipkerózsa-bokor volt, hogy nem tudhatták, melyik megett van a vasajtó?!

De Kiss Sámuel, a Kiss Gedus apja, aki kerülő volt a Vásármeződombján, egy csupor aranyat lelt ott. Simon István vette meg tőle, meg is gazdagodott belőle.

Mikor ezt hallotta Simon Miklós panyola munkásom, eldicsekedett, hogy ő az olcsva apáti Avason egy olyan bronzkardot talált, melynek tömör bronz volt a markolata is. Egyenesen volt a földbe szúrva és körülte köpüs baltákat és karpereceket talált. A leleteket Páy István mérnök vitte el magával. Simon szerint ez a Páy mérnök aztán megzavarodott mert a panyolai határon 16000 spengőt vesztett el. Különben igen ideges ember volt.

Erre fel Vas Imre is emlékezett, hogy az a táltasasszony, ki a pincéket akarta megmutatni, egy mésgyén egy üst ezüstpénzt jelzett. Kék láng csapott ki felette és a csekei báró egyik kutyájának a szelleme őrizte. Vigyázni kell, mert csak akkor lehet vaskanállal a földet megkaparni, mikor a kutya szelleme nincs ott! – figyelmeztette őket a táltasasszony; – mert akkor a kincs a földet fellöki.

Akkor Vas Imre és Laci Feri bátorságot

vettek és a táltasasszonnyal kimentek a helyszín felé. De mikor éjfél után közeledtek a kincshez, Laci Feri megszólalt, ő maga egyedül nem mert neki látni. Erre a táltasasszony megmondta:

— Amíg az az üst a földben van, addig az ott élő embernek nem lesz nyugta!

Csakugyan így is volt! Varga Menyusné szül. Kiss Róza, aki a körben lakott, igen veszekedős természetű asszony volt, aki senkivel se tudott kijönni.

Beszéltek az emberek egy bizonyos olcsvai alagútról is. A régi vár téglái ma is általában szednek. Érdeklődni kellene utána!

Feljegyeztem a harangszó és a kongatás közti különbséget most is. A kongatás mindig tüzet jelez.

Egy tréfálkozó emberre mondták: Nem hiába jó tehenet fejsz, jó kedved van!

Ha a cigányok lakodalmat tartanak, meghívják rá az egész falut. Sokan el is mennek, a lányok táncolnak, de a cigányok tányéroznak. Így csikarják ki a magyarok pénzét. A cigánylakodalom rendszerint verekedéssel jár.

Estére 5 m mélyre haladtunk le a leásással (192. old. 4.). A tűzai tájról is készítettem felvételt (204. old. 1.). Este 7 órára haza értünk a katángos, napraforgós Erdei dűlőn. A Rozsa árkán túl egy nagy Varjúcsapatot vertünk fel.

A szántásokon sok a Vadalylapu, a legelő teljesen kisült.

Estére Lechner István vízimérnököt hívták meg a süllőre. 22 óráig sok mindenről elbeszélgettünk.

1.

A PANYOLAI TISZAI RÉV JOBBPARTI TÁJKÉPE. ~ FELVÉTEL A KISTÚR BALPARTI TORKOLATÁBÓL.

2.

A PARTSZÉL LEGALJÁNAK VALLATÁSÁT AZ ALACSONY VÍZÁLLÁS TETTE LEHETŐVÉ, KERESTÜK AZ 1941-BEN FELNEM TÁRT ALKATRÉSZEKET.

3.

EGY FEKVŐ HOSSZÚ RÚDAT CSOLNAK ÉS GUZS SEGÍTSÉGÉVEL SE TUDTAK KÍVENNI.

4.

9 M. MÉLYEN HATALMAS FATÖRZS MERED KI A PARTBÓL. KÖZELÉBEN AZ 1941-BEN LESÜLLYEDT LOMB- ÉS FATÖREDÉKEK.

5.

VAS ÍMRE IRÁNYÍTJA A FAANYAG FELSZEDÉSÉT, KIBONTÁSI MUNKÁJÁT. ALAKJA →-LAL JELEZVE.

A XII-IK PANYOLAI ÁSATÁS

HARMADIK NAPJA.

1943 SZEPT. 15. SZERDA.

Az almaillatos szobában kitünően aludtam reggel 6 óráig. 8 órakor már kezdtük a munkát a Zsaró-kertben.

Szőke mester az elmult éjjel fogott egy kis nyársra való Süllőt. Felakasztotta a szilvafára, a napra.

Az eddigi 8 munkásom volt ma is. A felvett sávon folytattuk a leásást, mely jóformán egész napt tartott. Mindössze késő délután, 520 cm. mélyen a felszín alatt, került elő egy faragott, hegyezett tölgyfa cölöp, inkább karó. Úgy látszik, ezen a helyen a település véget ér.

Munka közben Fekete Berti elbeszélte, hogy egyszer a hátán, a lapockája alatt igen nyilallott. Kérésére a Tinteletes úr fogott neki 20 méhet. Berakta egy gyúfás skatulyába és mindegyiket egymásután, a Fekete ingje alá tette. Mindegyik méh megcsipte, csak a 20-ik ragadt a Tinteletes ujja begyébe. Fekete meggyógyult!

Vajon hány ezeréves gyógyítási mód lehet ez?!

Egyszer azonban csunyán elbántak vele a darazsak – folytatta Vas Imre elbeszélését. Ugyanis a házába, az ajtó szemöldök feletti vályogfal üregébe Kecskedarázs fészkelt.

Szemüveget tett fel. Egy pokróccal bebugyolálta a fejét úgy, hogy egy kis nyiláson keresztül

látott, egy másik pokrócot meg a derekán alul csavart magára.

Előbb petróba és benzinbe mártott és meggyújtott kanócot dugott a lyukba, de mert a lyukat betapasztotta, a kanóc nem égett.

Akkor ronggyal bekötötte a kezét és baltával ment neki a darázsfészeknek, és szedte a mézet a leomlasztott vályogból. De abban a pillanatban felzudult a sok darázs, csak ugy cikáztak a szeme előtt. Egyszer csak azon vette észre magát, hogy bebujtak a pokróc alá, csipték a vállát, a nyakát, a homlokát! Kapkodott és futásnak eredt!

Az éppen szembejövő kislányát kérte, hogy oldja le a fejéről a pokrócot! A leányka azt hitte, megbolondult és elszaladt.

Egy ember ökrösszekérrel jött az utcán, az is megijedt tőle. Fájdalmas kétségbe-csésében lefeküdt az utcai árok füvébe és el kezdett benne hengergőzni. Csak akkor szabadult meg nagy nehezen a darazsaktól!

Mikor a sok lépet behajingálták az árnyékszékbe, a kecskedarazsak még azután is jártak fészkük helyére, mignem az eső a leomlott vályogfalat szét nem áztatta.

Vas Imrétől lejegyeztem még, hogy mit csinált a nyirparasznyai asszony, hogy megrontott, kevés tejet adó tehene ujra jó tejelő legyen? Nem csinált egyebet, csak 9 szegény asszonynak 9 főzet lisztet és 9 sütet szalonnát adott, Szent Antalnak pedig 2 pengőt.

Tejről lévén szó, elbeszélgettünk erről is. Szegény embernek egy jó tejelő tehén valóságos

kincses bánya! A lekvár-, kása- és korpacibere behabarásához kell. A „savanyó" korpacibere tüdőbajosoknak igen jó.

Mi az a kanda? A savót felforralják, a felmelegitett turót beleteszik és behabarják. Gyengén „savanyó"-izü étel.

Gyermekkoromban a bodrogközi Cigándon magam is gyakran ettem „ótott kását". Ezért munkásaimmal is elbeszéltettem a készitését. A tejet sokáig, egész sárgára főzik és kihütik. Este belekevernek egy liter tejfelt, hidegre teszik, hol annyira megalszik hogy késsel lehet vágni. Ezután tejben főzött köleskását hidegen raknak belé. Ez az „ótott kása" (= oltott kása).

Érdekes, hogy az öreg Szőke a forralt tejen képződött pillét „gérá"-nak nevezi, a félig aszalódott szilvát pedig „pittyedt szilvának" mondja. Az ilyet az aszalóban feljebbteszik, másnapra aszalt lesz.

Szőkétől különben már nem egy, elöttem ismeretlen magyar szót hallattam. Ilyen pl. a vidra dácsol-ása. A Vidra-Szőke elbeszélése után — elkapja a horogra akadt halat is. Ha ilyenkor a horog a torkára akad, igyekszik tőle megszabadulni. Küzd vele, egy helyben topog addig-addig, mig valahogy vagy a horog eltörik vagy kiszakad a torkából: ezt fejezi(ki) Szőke mester a „dácsol"-szóval.

A „puttyogatóval" harcsát fogni — Szőke szerint — nehéz! Ő ilyenkor a harcsahorogra „luférget" tesz. Jobb kézben fogja a vizbe engedett

horog zsinórját, balkézzel pedig a zsinór mellett „puttyogat", mert szerinte „a hangot a zsinór viszi le a vízbe". A vágóhorognak keményebbnek kell lenni.

A mezőn, az erdőben, a vízen élő emberek gyakran találkoznak a kígyóval, itt a Felső-Tiszamentén inkább „csúszó"-nak nevezik, de csak a nem veszélyes sikló-félét. A mérges lapátfejű Vipera-t már „kígyónak" mondják.

Egészen természetes, hogy a népajkán a kígyóval kapcsolatban sok mende-monda él.

Az öreg Kőke szerint a hetei erdőben volt olyan kígyó, hogy bottal meg se lehetett ölni csak puskával agyonlőni. Egy ilyen kígyónak 20 kiló zsírja lett.

Egy másik kígyó a Kőke ajját harájg kergette, egészen a ház ajtajáig. De a kígyó szerencsére olyan vastag volt, hogy a „macskalyuk"-on nem fért be a bemenekült ajja után.

A Gyíkot a „csúszó" megeszi, azért fél tőle és haragszik is reá. Az öreg Kőke (Gulács) és Séra Sándor (Tarpa) elbeszélése szerint: ha a Gyík észre veszi, hogy a mezőn alvó ember felé csúszó közeledik, szembe fordul vele, majd hirtelen felszalad az alvó ember arcára és ezzel felkelti.

Az ártatlan Víziszkolyával, meg a Sündisznóval mókás emberek a fehérnépet is szokták ijesztgetni. Simon Balázs tarpolai emberről beszélték, hogy az a fogott csúszát előbb a halapja szélébe harapta. Akkor megrántotta a halapját, miáltal a csúszó fogai kitörtek és akkor betette a kebelébe.

Így ment el, kebelében a csiszával, Rebeka nénjéhez:

- Jaj, Nénem, hallod - panaszkodott neki - ma kaptam egy ütést, mitől olyan hurka támadt rajtam, mint egy kolbász, akit a kaszába aprítanak!

Az asszony sajnálkozva kezdte tapogatni a hátát, derekát, míg egyszer csak az elő csiszó, az ingen át, a tenyere alá került. Intőzva kapta le a kezét a „bolondozó" emberről.

Innen ment egy lányos házhoz. Annak is ugyanúgy panaszkodott:

- Hagyan, nyulj be a kebelembe, tapogasd meg!

A lány bele is nyúlt és megfogta a hideg csiszát. Megijedt annyira, hogy Balázst kikergették a házból.

Egy másik pampolai ember meg „Szurókás kutyát tett a kötőjébe és elment a lányokhoz;

- Kinek kell egy kis borbencei szilva? - kérdezte.

A lányok hozzáfutva a kötőjébe kaptak, mire a tündérnő tüskéi összeszurkálták ujjaikat.

Hanem amit Fekete Berti egy debreceni kis lányról elbeszélt, az az állat és az ember testvéri együttérzésének egészen megható esete! Berti a bátyjától, ki Debrecenben volt katona, hallotta, hogy annál a családnál, hová bejáratos volt, egy 4-5 éves kis leányka, az este kapott vacsorájával, kiült mindig a tornác végére és ott fogyasztotta el.

Végül is kíváncsiak lettek, hogy vajon miért megy ki a gyermek minden este a kis tányérjával vacsorázni? Megleste és borzongva látták, hogy egy nagy kövér béka ült a gyermek tányérján és

közösen falatoztak. Természetesen a béka alaposan meghizott.

Erre a szülők, különösebb megfontolás nélkül, józan eszükre hallgatva, a békát megölték, a kis leányka pedig három hét múlva bánatában meghalt.....

Delután Szegedi Lózi csolnakával befutott a Kistúr torkolatában levő kikötőnkbe. Egy kosárban Csikot hozott ki és azokat felszerelte egy hat tökös véghorog horgaira. Csik ma már csak a beregi oldalon, a morotva mellett, egy kis vizállásban él. A véghorgat a Túrtői palajon rakta le.

Szőke mester a munka befejezése után süllőhorgokkal fog próbálkozni.

Estére hazasétálva az Erdei dűlőn, jó vacsora fogyasztásával, beszélgetéssel és a holdvilágos gyönyörű falusi csend élvezésével szórakoztunk lefekvésig.

Diskurálás közben felirtam: „a kigyó a farka csapását nehezen felejti!" – közmondást.

Itt a Szamosmentén a nád földön futó tarack-gyökerét „fulánk"-nak nevezik.

UJ TAPLÓ SZILFATÖRZSÖN A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBEN.

A XII-ik PANYOLAI ÁSATÁS

NEGYEDIK NAPJA.

1943. SZEPT. 16.

Borult ég alatt keltünk fel. Míg öltöztem, hallottam a szóváltást, melyszerint Bódi bátyánk nem hajlandó menni krumplit szedni. Szidta derék asszonyhája, mert bizony Ökelme nem szeret mozogni, még az idő is nagyon csepergősre állott.

Mire Fekete Bertivel kiértem, munkásaim már mind kinn voltak, mind a nyolcan. Cseperegni kezdett.

Szőke bácsi örömmel újságolta, hogy fogott egy 2 kilós Süllőt. Beküldtem a faluba a papné asszonynak. Három horogbatja volt kirakva.

Szegedi Lózi hattökös véghorga azonban reggelig még semmit se fogott.

Munkásaimmal elsősorban kutatási terepünkről lefolyát készittettem, ha esik az eső, ne kelljen sárban gázolni.

A már tegnap emlitett hegyezett tölgyfa karón (520 cm. mélyen) felül egy kerekgödörben, 720 cm mélyen a felszín alatt, egy rövid tőkét találtunk vágott véggel, alatta fatörzs feküdt.

Ezután az embereket két helyen partszélre állitottam. A Kistúr torkolatához közel két levert karó állott ki. Közvetlen környezetét leásattam. Egy csaknem vizszintesen fekvő hosszú karót embereim csalnak és guzs segitségével se tudtak kivenni. (204. old. 3.). Ettől felfelé, vagy 20 m.-re egy ha-

talmas törzs állott ki a mai igen alacsony vízszinten, kb. 9 m mélyen a felszín alatt. Mellette, rajta rekesztöredékek, egy horgas nyárfa karó, egy töke faragással, két fatő haránt és kerentvágással: (204. old. 4.5.). Mikor a tökék előkerültek, mondták egymásnak a munkások:

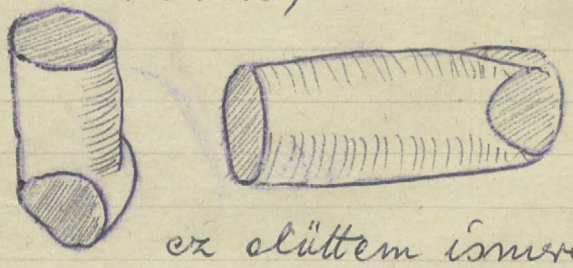

– Nézzétek meg, hajok van-é mellettők?
– Mi az a hajok? – kérdeztem. Megmagyarázták ez előttem ismeretlen szát.

Ha állófát vágnak ki baltával vagy ha az ácsmester fatörzset farag, a vágásnál vagy faragásnál leválló forgácsok neve Panyolán: hajok. Hajkolni = fát kivágni vagy gerenda faragásnál a gerendába valami bevágást csinálni.

Munkaközben észrevettem, hogy a törőpart fűzbokrain tömegesen nyüzsög a Kecskedarázs. A leveleken és gallyakon mászkáltak végig. Vas Imre szerint azok a fűz „mézgéjét" nyalják.

A bokrok alatt sok döglött darázs is feküdt. Ezek – Vas szerint – befejezték földi életüket.

Este szállásunkon kitünő halleves és rántott hal volt a vacsora, melyre Lechner István vízmestert is meghívták. Leadtam a paszabi orvvadász esetét és a cigány meg a földes úr historiáját, amit Vas Imrétől régebben írtam le.

22 órakor feküdtünk le. Kezdett villámlani és szél támadt. Elromlik az idő!

Ide jegyzem még, hogy Király Pál mezőcsősz eljött a béréért. Átadtam neki a róla készült

tavalyi fényképét, aztán elvitte a Szabó Józsefét és a Király Imrénéét is, aki neki menyje.

Beszélgetésünk folyamán lejegyeztem tőle, hogy készül az almaecet? Egy deszán deszkát feltesznek keresztül és azon káticcsal (= fakalapács) az almát megtörik. Akkor „faköpülybe" rakják, összetörik és a levét kinyomják. Aztán átszűrik csobolyóba, melyben megerjed, kiforr. Ez az almaecet.

PANYOLA FŐUTCÁJA, HÁTTÉRBEN A TEMPLOM.
FOT. 1943 IX. 18.

ÖREG HÁZ A PANYOLAI „CSONKAVÉG"-EN.
FOT. 1943 IX. 18.

A XII-IK. PANYOLAI ÁSATÁS

ÖTÖDIK NAPJA.

1943 SZEPT. 17. PÉNTEK.

Hajnalban az ép borult volt, alig mutatkozott rajta egy kis biztató!

Mikor elhagytuk a pap kertjét Fehete Bertivel, a Kismezőről Vetési varjak szálltak fel és károgva keringtek felettünk.

A mező az éjjel megázott, de az után nem volt sár.

Munkásaim, mind a nyolcan rendben kijöttek munkára.

Szőke mester az éjjel fogott egy Törő-halat (Hátas-nak is neverte), tehát ébredre nyárson sült halat ettünk.

Emberemmel a vízszélén folytattam a kutatást (204. old. 2.). Az alacsony vízállás lehetővé tette, hogy a partszél legalját is megvallathassuk, hová az 1941 nyarán, áradás miatt fel nem tárt part fái lesüllyedtek.

A Kistúr mellett, a kétöveles helyen, Kiss Bálint munkásom egy pompás vérnyelű vaskést talált, aminek nagyon megörültem. 1 P. jutalmat kapott érte. Fl. 215 mm. XV. század. Nyél-

½ n

nyúlványán vérlapokkal elválasztott szarugyűrűk és díszített vérlemezborítás aranyozással. A pengén mesterjegy.

Feljebb is kutattunk a vízszélt, hol sok rekesz,

karó és miegymás látszik. Találtunk itt faékeket, hajok-ot, békarácsot (kagylót), makkot.

Ma hideg szél fúj, napfény semmi! Ilyenkor – Szőke mester szerint – a Fenekes (barna) patykának a jó, mert az mindig a mélyben van, de a Szőke patyka felül is jár. Amaz nem fázik!

A hideg miatt körül is ülték tűzhelyemet a munkahelyünk körül ácsorgók. Bár a világítás kedvezőtlen volt, emlékül fényképeztem a társaságot (200. old. 6.). Baranyi károly gumi csizmáját majdnem a tűzbe dugta. Mellette félkönyökre ereszkedve a 68 éves Szabó József, a Hollós-határrész kerülője, középen a 79 éves Lakatos György (Laci Gyuri) almacsősz; mellette ül Baranyiné Janka néni és jobbrélen id. Szőke Sándorunk.

Laci Gyurit külön is fényképeztem (200. old. 5.) Elmondta, hogy fizetése havi 60 Pengő és hetente 3 pakli dohány. Ez bizony nem sok, amikor a napszám ma már 8 pengő!

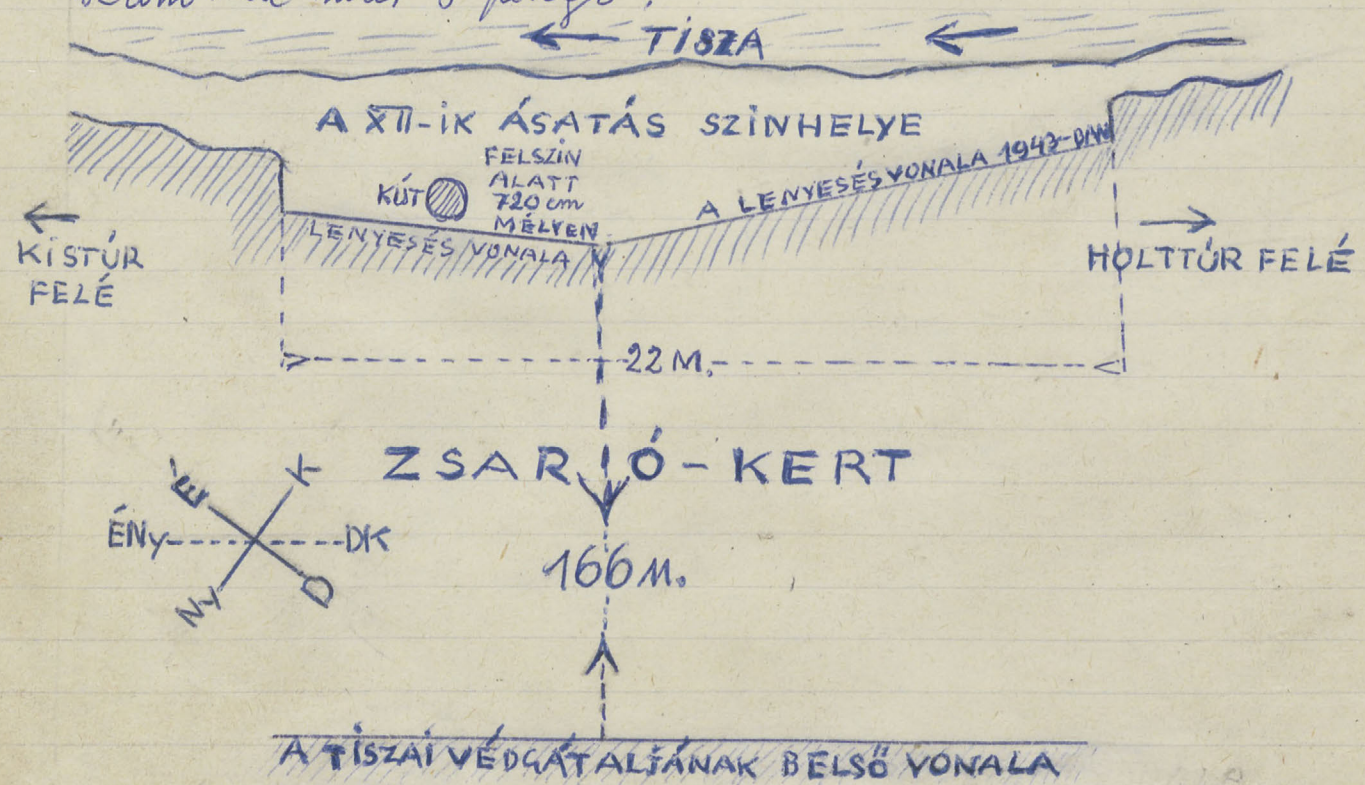

A vízbenyúló nagy fatörzs közelében (204. old. 4.5) találtunk egy szánkatalp formájú, tölgyfából faragott, lyuksorral ellátott darabot, 140 cm. hosszúságban. A méreteket az alábbi rajzvázlaton adom. A szántalpat az öreg Szőke mellé, orrával felfelé állítva, fényképeztem is (217. old. 1.).

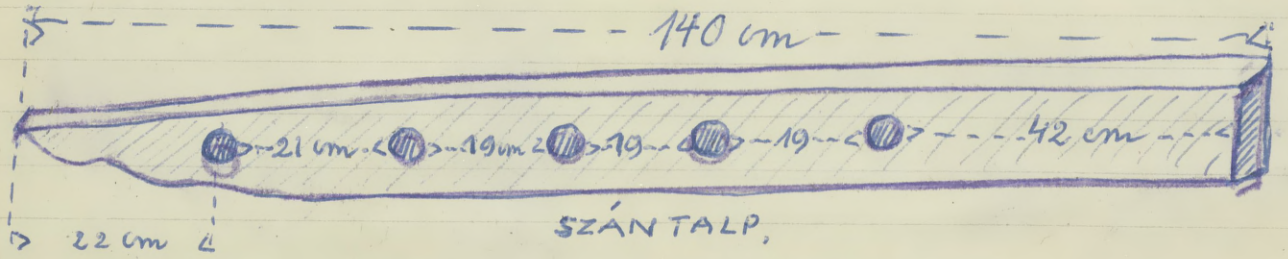

Ugyanitt előkerült 2 db., háromélűre faragott tölgyfa is 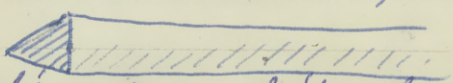 . Töredéknek látszanak, talán gerendák darabjai (?).

Ezek a leletek megörvendeztettek. A munkásokat ide állítottam be, hátha találnánk még valami értékesebb, megmunkált tárgyat? A Kistér torkolata mellett talált díszes vaskésre gondoltam. Azonban sikertelenül kutattunk. Ami szórványosan előkerült, arokról rajzokat készíttettem:

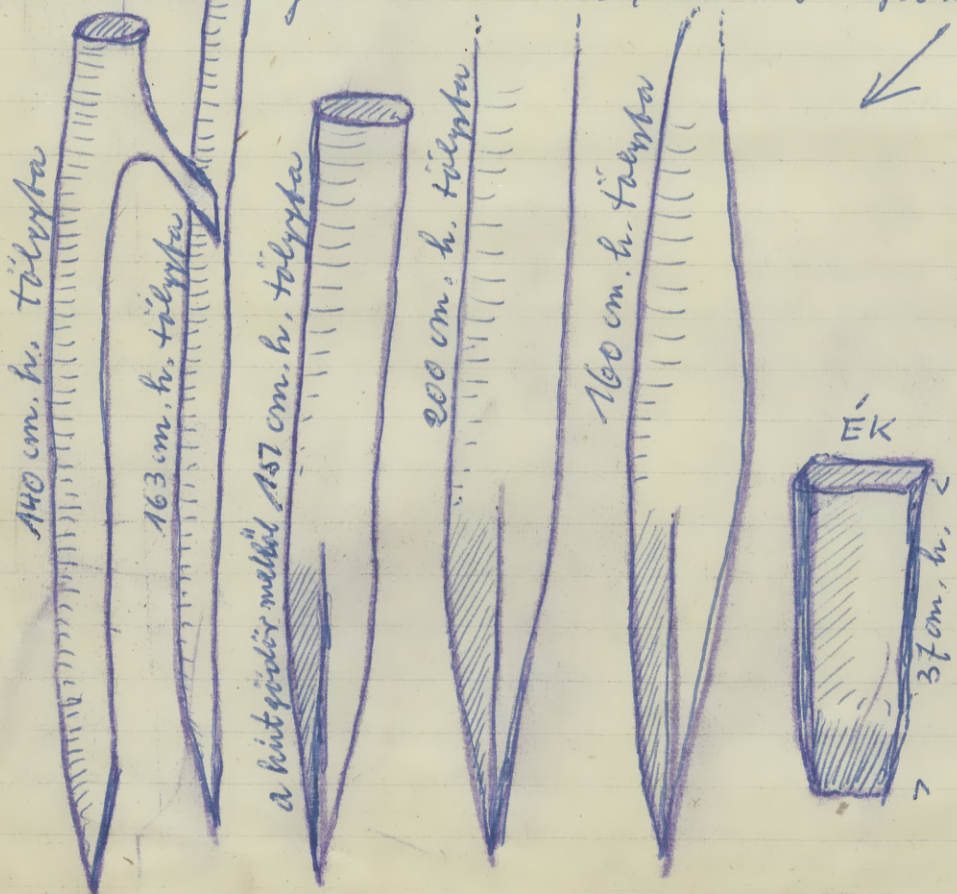

1.

ID. SZŐKE SÁNDOR A GYALOGSZÁNKÓ FÉLTALPÁVAL. HÁTTÉRBEN A TÚRTŐI PALAJ.

2.

ÖREG PANYOLAI HÁZ. ELŐL UTCAFELŐLI PADFELJÁRÓ FÜLKÉVEL, MELY AZ ÁRVIZES VILÁG EMLÉKE.—

3. A PANYOLAI REF. TEMPLOM SZÓSZÉKE, ÚRASZTALA ÉS KARZATA. A TEMPLOM BELSEJÉRŐL 7 FELV. KÉSZÜLT

4. A LEGÖREGEBB PANYOLAI HÁZ 1777-BŐL, AZ UTCA FELŐL NÉZVE, SZABADKÉMÉNYES TŰZHELLYEL, TORNÁCÁN HOMBÁR.—

5. U.A. HÁZ LAKÓI A TORNÁCON. A HOMBÁR MELLETT TŰZIFA. A FAL PACSIT.

6. U.A. HÁZ LAKÓI A TISZTA SZOBÁBAN. A MESTERGERENDÁRA VÉSVE 1777.—

Mikor ráértem, magam is tüzhelyem társaságába vegyültem és kezdtem irni a naplómat, mintha saját tudományos feljegyzéseimet végezném, semmit se törödve velök.

Igy ök maguk fesztelenül folytatták saját beszélgetésüket, én pedig gyorsirással elloptam szavaikat. Valami „rongyelvü" panyolai emberről folyt a diskurzus, de ebből csak ezt a jelzőt jegyeztem le. Befejezték a szapulást!

Utána a Baranyi Károly „gulyája" került szóba mert neki most tudvalevőleg 4 ökörtinó és 1 fejősigás tehén a fővagyona. Kari fia a gulyása. Elpanaszolta az én Károlyom, hogy az egyik „borjú"-nak hályog volt a szemén. De ő tudta ennek az orvosságát. Háromszor egymásután töltött rá a pipájára és az összegyült bagót „betette". Akkor az erős bagónyálat beleköpte a borjú hályogos szemébe. Használt is! Megjegyezte azonban, hogy csak az erős bagónyál a hasznos!

— Hátha te vagy beteg Károly, téged ki gyógyit? — kérdezte Laci Gyuri, az almacsász.

— Janka! — volt a kurta válasza.

A derék asszony mindjárt mondta is a maga tudományát. Egy izbe a Károly lába hüléstül kegyetlenül fájt. Szedett „Fagyarfát", meg „Csudafát", tiszta vizbe megfőzte, mert ennek a leve hülés ellen igen jó! Akkor Károlyt pucéron befektette egy nagy tekenyőbe, pokróccal letakarta és a forró levett mellé öntötte. Károly felorditott, de a fájás kiállott belőle!

— Azt mongyad el — biztatta Károly — hogy mit csináltál, mikor megdagadt az egyik ujjad?

— Ah, az csak semmiség vót! — legyintett Janka néni. Elébb tejbe főtt puliszkát tett rá, azután a sebre liliomlevelet . . .

— Gulácson még a veszettség ellen is „tudnak" orvosságot! Kilenc Körisbogár porját kell meginni. Igaz, hogy az ember veséjét szörnyen megkínozza, de ha az ember cukrot, meg tejet eszik utána, megbírja...! — magyarázta Szőke bátyánk.

Mikor a társaság már rég eloszlott, egyszer azt mondja nekem az öreg Szőke:

— Azt kellett vóna leírni, amit ezek az emberek a tűz mellett összebeszélgettek, de nem tetszett ránk figyelni!

— Le van! — mondtam neki mosolyogva, rámutatva Naplómra.

Szőke bácsi kivette a pipát a szájából, akart valamit mondani, de végül se szólt semmit! Ez a magatartás nekem többet mondott el, mint holmi szóbeszéd...!

Valamivel később eszébe jutott még valami:

— No, ha letetszett írni mindent, tessék még hozzávenni, hogy Gulácson paprikás tejet is szoktak inni az emberek! Azér' olyan mérgesek!

Mikor a munkát délután befejeztük, meghagytam embereimnek, hogy holnap réggel mit csináljanak, mert nekem otthol a faluban lesz dolgom és csak ½ 11 óra tájon jövök ki. Elrendeltem nekik, hogy szedjenek össze minden karót, cölöpöt és faanyagot és hordják fel a partra egy csomába. Az ásatási hely alsó végén, a Kistúr mellett, a lenyesés folytán keletkezett éles falszögletet nyessék simára, hogy a várható őszi és tavaszi árhullámok ne akadjanak belé.

Falubeli szállasunkon, jó vacsora után 22 óráig elbeszélgettünk.

A XII-ÍK PANYOLAI ÁSATÁS

HATODIK NAPJA.

1943 SZEPT. 18. SZOMBAT.

Munkásaim, mind a nyolcan kimentek a Zsarókertbe a tegnap elrendelt befejező munkálatok elvégzésére, én pedig 8-10 óráig fényképeztem a falu öreg házait, Szarka Bódi kérelmére a ref. templom belsejét, a legöregebb panyolai házat kívülről és belülről, amiknek nagyon örültem, mert 1779-ben épült. Sokra becsülöm azt a felvételemet is, melyen egy ház elején sárkányfejben végződő deszka-disz látható. Fényképeztem a főutcát is a templommal, több öreg házat s végül házigazdámat, Szarka Boldizsárt feleségével és a ház belső szögletében levő filagóriát, hol annyi kellemes órát éltem át! (217. old. 1-6, 221. old. 1-6 és 213. old.).

Mikor 11 óra felé kisétáltam a Zsarókertbe, Szőke mester bosszankodva panaszolta, hogy az éjjel egy horgát ellopták, a többi meg nem fogott semmit.

Megismerkedtem rokonával, Siket András öreg, sipkás gulácsi magyarral, akit rögvest le is fényképeztem (200. old. 3.), továbbá a Károly fiát, a Karit (200. old. 4.) és leányát, Irént.

Miután embereim a kiszabott munkát rendesen elvégezték, délután 15 órakor a kutatást befejeztem.

JELLEGZETES KANFAROS SZATMÁRI ÖREG HÁZ, UTCAFELŐLI, PADLYUKAS TORNÁCCAL A „SZAMOS-VÉGEN". A HOMLOKZAT KÖZÉPVONALÁN SÁRKÁNYFEJES, DESZKÁBÓL FŰRÉSZELT DÍSZÍTÉSSEL A FALU NAGYBECSŐ ÉPÍTMÉNYE.

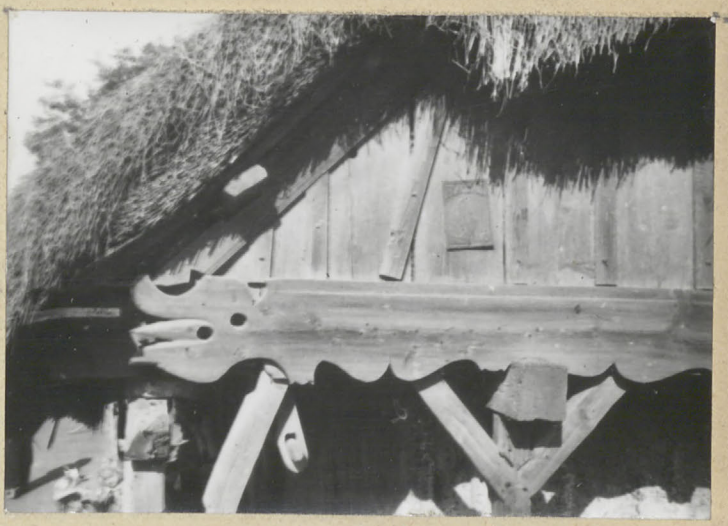

PANYOLAI UTCARÉSZLET A REF. TEMPLOMMAL.

PANYOLAI JOBBMÓDÚ HÁZ UDVARA. A TORNÁCON KÉT HOMBÁR, A GÓRÉ ELŐTT A KÚT FELETT EGYSZERŰ TEKERŐSZERKEZET

FILAGORIA A PANYOLAI PAROKIA BELSŐ SZÖGLETÉBEN, HÁTTÉRBEN A NYÁRI KONYHA.

SZARKA BOLDIZSÁR REF. LELKÉSZ ÉS FELESÉGE SZÜL. NAGY ELLA.

Hazatérve megírtam a napszámjegyzéket. Aki 6 napot dolgozott, annak 48 pengőt írtam ki, Fekete Bertinek 7 napot számoltam, Szőkének a halért 3 pengőt külön. A Hangya Szövetkezetnek 5 pengő járt.

Az összes fuvarokért 30 pengőt, kosztért, lakásért a papnak 50 pengőt fizettem.

Az esti órákat lefekvésig kellemesen elbeszélgettük.

HAZAUTAZÁS.

UTÓLAGOS INTÉZKEDÉSEK, ESEMÉNYEK.~

1943 szept. 19-én, vasárnap 1/4 10 órakor indultam kocsin Fehérgyormatra. Innen 11 óra 34 perckor indultam Szatmárra és 13⁰³-kor a sebesvonnattal Debrecenbe. 16 órakor már családi körömben voltam. Hoztam Panyoláról közel 10 kiló szilvalekvárt. Kilóját 4 pengőért vettem.

Szept. 23-án írtam Szarka Boldizsáréknak köszönőlevelet és szept. 25.-én rövid beszámoló közleményeket a debreceni napilapoknak, melyeket a szept. 26-iki vasárnapi számok közöltek le.

Szarka Boldizsár a következő oldalon mellékelt levéllel válaszolt, melyhez a „BÉKE PÁRT" titokban terjesztett körlevelét csatolta. A „szabad, független, demokratikus Magyarország"-ért küzdő szervezkedés hazánk élelmiszerkészletének erőszakos elvitele ellen emel szót, pedig Hitler már elvesztette a háborút. A magyar nép azonnali különbékét akar! (+)

Közelebbi adatok Szarka levelében vannak elmondva (223. old.).

(+) E véletlenül megmaradt, az akkori időkre rendkívül jellegzetes körlevél megőrzését ezen a helyen is, panyolai kapcsolata révén, célszerűnek tartom. Naplóm művelődéstörténeti vonatkozásai különben is nyilvánvalóak. Szerző.

_ 223. _

SZARKA BOLDIZSÁR
PANYOLAI REF. LELKIPÁSZTOR LEVELE
1943 SZEPT. 26-ÁN. —

MELLÉKELVE A „BÉKEPÁRT" TITKOS
KÖRLEVELE
AZ ORSZÁGOT KIZSÁKMÁNYOLÓ
HITLERIZMUS ELLEN.*

SZARKA BOLDIZSÁR LEVELE PANYOLÁRÓL 1943 IX. 26.
MELLÉKELVE A BÉKE PÁRT KÖRLEVELE.

SZARKA BOLDIZSÁR
PANYOLAI REF. LELKIPÁSZTOR LEVELE
1943 SZEPT. 26-ÁN. —

MELLÉKELVE A „BÉKEPÁRT" TITKOS
KÖRLEVELE
AZ ORSZÁGOT KIZSÁKMÁNYOLÓ
HITLERIZMUS ELLEN. *

* a Debr. Múzeumbarátok Köre 1943 X. 19-én kapott „Lássunk tisztán" c. hasonló körlevelet az ellenség által diktált béke elfogadása ellen. Naplóban!

SZARKA BOLDIZSÁR
PANYOLA Szatmár-m

Panyola, 1943 szeptember 26.

Kedves Jánoskám !

Szept 24-én vettem kedves soraid s ha csak röviden is, igyekszem rá válaszolni, nehogy le és elmaradjak vele.

A köszönet szavát, s leveled is Anyu elolvasta s azt mondta, hát nem is tettem volna másnak csak Sőreginek s neki szivesen megtettem. Mágyikád van neked János. No de nekem nincs s nem volt ellenvetésem Anyu készségével szemben. Fő az, hogy jól érezted magad szerény körünkben s mi még főbb, hogy oly kifogástalan szép őszi időt kaptál.

Az olvasni valók egyáltalán nem késnek. A sok őszi dolog még este is munkát ad. Hiába már toldani kell a nappalt az éjszakából.

A fényképekhez nem sürgetés céljából, de én is hozzá kivánok szólani. A templom belsejéről való négy felvételt légy szives lev. lap nagyságban megnagyittatni s három-három példányban, utánvét mellett az Egyház számlájára cimemre elküldeni, ugy mint ittlétedkor is emlékeztem róla. Nehezen várom, hogy képes könyveimbe beragasszam. Ilyen felvételünk még nincs. Ez az első.

Hogy nálatok bő az eső, meglepett. Itt azóta egyszer volt egy éjjeli másfél órás csendes permetező eső, se több se kevesebb. Ma is kinlódott s pár szemet hullajtott s bár borult az idő s esti fél hat óra, mikor e sorokat irom, nem tud esni. Nekem most nem kéne, mert holnap szalkai nagyvásárra mennék eladni az öreg Szellő lovamat, mert a többit sincs mivel tartani. Ép ebben a perceben megeredt a szép csendes eső.

A mult héten kedden, 21-én én is kirándultam. Szatmárra mentem őszi egyh. megyei gyülésre. Ugy volt, hogy Vetés, Óvári, Csenger-be is megyek atyafiság látogatni, de csak Vetésbe néztem meg Bátyámat és siettem vissza, mint a vén rigolyás ember, a lószemle miatt. Falusi embernek az utazása is csak lótás-futás! Törődés és nem szórakozás s hozzá nyugtlanság: Mi van otthon!?

A paszuly ügyet Anyu lefogja bonyolitani, mihelyt aktuális lesz s ára szakad. Addig szives türelmetek kéri.

Na hallod, az aszalt szilva sokáig zónázott. Megnyugtató azonban, hogy épen érkezett s csomagolásom birta a szállitást. Gondolom van kelete a lekvárral együtt !? Jánoskának öröm, neked ellenben cipelése jól meghuzhatta a karodat. No, de megéri s már tán ki is heverted. Emlékeztetlek ! A napló hátuljából azta levelet, el ne felejtsd besorozni az Oláh Gábor szoba relikviái közé.

Idezárva küldöm a "BÉKEPÁRT" zugkörlevelét, mint Gál Lajos adományát a Déri Muzeum részére.* A záradékolástól elállott, bár most voltam nála s kértem rá. Egyébként a hiv másolatot tegnapelőtt kérte. hogy itt volt a Hangya körzeti ellenőr. Át is küldtem neki. Az ellenőr a boritékot kereste volna, melyben jött, de ez elkallódott. A Faluszövetség panyolai fiókja cimére jött, pesti 72. postán feladva, nyilt levélben, mint az efajta nyomtatványok. Ellenőr a boritékot felküldte volna Pestre. Egyébként mondtam Komának, hogy mint a Kis Ujságban ittlétedkor olvastuk, az Antal miniszter beszéde rendén, kogy a BÉKEPÁRT már akkor lakat alá került, mint Antal közölte.

Biz az eső, alighogy megindult, meg is állott, pár perc mulva. Burult, enyhe szélcsendes idő van. Átellenben, a III-ik iskola urvarán két vadgesztenyefa, teljes tavazzi virágpompában diszlik. Sajnálom hogy észre nem vetted, ittlétedkor lefényképezhetted volna, mert már akkor is teljes nyilásban állott, mint unicumot.

Immáron esti fél hét az idő, hiv Anyu vacsorázni. Tárgyam is kimerülvén igy zárok.

A Nagyságos Asszonynak kezeit csókolva, téged szeretettel ölel,

Panyolán, 1943 szept. 26-án,

öreg cimborád:

Bódi

* Elővigyázatból ásatási naplómba tettem.

MELLÉKLET SZARKA BOLDIZSÁR LEVELÉHEZ (223. OLD.) 1943. IX. 26.

BÉKÉT ! SZABADSÁGOT !

Magyar Földmivesek, Gazdák !

A hitleristák kiraboljak egész Európát. Ahova beteszik lábukat, minden megfoghatót elvisznek. Nekünk, magyaroknak is előirják, mennyi gabonát, marhát, zsirt és minden más élelmet szolgáltassunk nekik. Mint leigázott országot zsarolják ki nemzetünket.

Es ahogyan szorul a hurok a német rablók nyaka körül, mennél inkább közeledik a hitleristák utolsó órája, a végét érző vadállat megnövekedett dühével és tehetetlenségével tör saját "szövetségeseire" is. Mind többet és többet követel !

A parasztoknak egymásután viszik el marháját. Szával az egyes községekből. Most meg a szénát is viszik. Hova viszik? Rövidesen nem lesz itt nálunk Magyarországon sem buza, sem zsir, nem lesz se marha, se széna. Miért van mindez? Mire kell ez?

Ez mind a németeknek kell ! Az idegen érdekekért folyó háboru folytatásához kell ! A magyar élelmet Németországba viszik !

Emlékezzetek ! Tavaly őszön G ö r i n g német tábornagy azt vágta oda Európának: "Eltántorithatatlanul ragaszkodom ahhoz az alapelvhez, hogy az ellátásban e l ő s z ö r é s m i n d e n e k e l ő t t a n é m e t n é p á l l. Es ha az európai országokban élelmezési nehezség áll elő - tette hozzá kegyetlen vijjogással - mindenkinek tudnia kell, ki fog éhezni. Németország azonban semmiesetre sem !"

Es ez nem maradt üres fenyegetés. Hogy rablóhadjáratukat folytathassák, kifosztják országunkat. Ezért nincsen elég kenyér Magyarországon. Ezért nem kapnak hónapok óta hust a magyar falvakban. A Hitlert szolgáló Kállay-kormány ezért veszi el erőszakkal a termést a magyar paraszttól.

A mi panaszunkat szólaltatja meg a háboruzó némettől sanyargatott kuruc ősök keserve:

Látod melly kövér
Bőrében sem fér
Mégis mind többet kér !
Alig vagyon országunkban
Miatta kenyér...

II.

Az idén uj átok szakadt a magyar parasztra: a Jurcsek-féle terménybeszolgáltatási rend. A requirálás csődbe jutott: az összeszedett és kiszállitott élelmet Hitlerék keveselték. "Először és mindenekelőtt a német nép" - mondották s csak az maradhat vissza, amire már nincs szükségük. Ilyen értelemben adtak utasitást Hitler magyarországi helytartóinak. Igy született meg a Jurcsek terv, amely német terv: Hitler parancsa a magyar parasztoknak.

Ez a parancs pedig igy szól: Minden magyar gazdálkodó köteles a szántóföld minden holdja után a kataszteri tiszta jövedelem arányában gabonát, zsirt és más terményt beszolgáltatni. Nem tekintik, kinek mennyi terem. Nem veszik figyelembe, hogy a kisparasztok millióinak nem terem több, mint amennyi családjuk eltartásához kell. Pedig ezek a milliók éhezni fognak, ha elveszik termésük 40-50 százalékát. A törpebirtokosok nagy tömege nem tehet eleget a beszolgáltatásnak !

A Jurcsek-terv nyomorba dönti a falu népét !

De anyagi romlást hoz a gazdálkodókra is, akiket az éhezés nem fenyeget. Oda kell a dniok termésüket, de nem kapnak ellenértéket. Amit érte kapnak, az ocsu, mert semmit sem vásárolhatnak a pénzért. Nem kapnak lábbelit, ruhát, szeget, zsákot, gazdálkodáshoz szükséges eszközöket, mert a magyar gyárak mind Hitler háborujának dolgoznak. Hitler magyar csatlósai tudják, hogy a magyar gazdák még nem felejtették el a mult háboru tanulságait: a korona teljesen elértéktelenedett, de egy mázsa buza egy mázsa buza maradt. Ezért veszik el most kényszerrel a terméstet, fenyegetik elzárással, pénzbüntetéssel a magyar gazdát.

A Jurcsek-terv igazságtalan is, mert a beszolgáltatás terhét aránytalanul osztja meg. A nagybirtoknak előnyöket biztosit a parasztság rovására.

III.

Az uj beszolgáltatási fend tehát megkárosit minden paraszt embert. Bajt és nyomoruságot hoz a kisparasztok és nincstelenek millióira. De az egész nemzet létét is fenyegeti, mert az élelmet a németeknek akarják kiszállitani. Kállay Miklós és társai továbbra is magyar vérrel és élelemmel segiti Hitler háborujét. A tengely sorozatos veresége és Mussolini bukása után mindenki tudja, hogy Németország elvesztette a háborut. Kállayék mégis mindenben Hitler kezére járnak, mert nem a nemzet érdekeit tekintik, hanem előjogaikat és nagybirtokaikat védik. Hitler az ő reményük, tudják, ha Hitler megbukik, szabadságot, jogot, földet kap a magyar nép. Kállayék nem kerülhetik el sorsukat, bukásuk ideje közeledik, de a nemzet nem pusztulhat velük.

Földmüvesek ! Gazdák !

A magyar nép azonnali különbékét akar. Nem akarjuk, hogy az ország hadszintér legyen, s egy átvonuló német hadsereg végigrabolja az országot. A háboru folytatását, végső romlásunkat megakadályozni mindnyájunknak szent, hazafias kötelessége.

Magyar parasztok ! Ne támogassátok Hitler háborujét ! Huzzátok-halasszátok a termés beszolgáltatását ! Várjatok ! Tartsatok ki ! Dugjátok el terményeiteket ! Hajtsátok el állataitokat ! Ezzel harcoltok a békéért, fiaitok, férjeitek életéért és testi épségéért, gyermekeitek egészségéért.

Egy szem gabonát sem Hitlernek és a hitlerbéreno Kállay-kormánynak !

Éljen a béke ! Éljen a szabad, független, demokratikus Magyarország !

1943. szeptember

testvéri üdvözlettel

BÉKE PÁRT

Lrd le és add tovább !

Ide másolom a Debreczeni Ujság 1943 szept. 26-ki számában megjelent összefoglaló közleményemet, mert ez kutatásaim befejezéséül is szolgálhat:

„A Déri Múzeum elvégezte a XII. panyolai régészeli ásatást.

A Déri Múzeum igazgatója, dr. Sőregi János szeptember 12-19-ig végezte el Szatmárvármegye támogatásával a XII. panyolai ásatást. Mint ismeretes, az országos hírű lelőhely a szatmármegyei Panyola község határában, a Tisza szakadó partja tövében van, hol Sőregi János 12 évvel ezelőtt egy középkori palánkeröditménynek látszó telep külső védfalaira bukkant és a megindított sorozatos ásatásokkal feltárta nemcsak a külső védőfalak megmaradt részeit, hanem a belső telep épületmaradványait is. Ásatásainak igen érdekes eredményeiről évről-évre a múzeumi Évkönyvek számolnak be.

A most lefolytatott XII-ik ásatás a belső települt résznek azt az 50 m. széles szakaszát, melyet az előző ásatások felfogtak, befejezte. Ebben az irányban az északi palánk cölöpjei és a belső cölöpépitmények maradványai tovább nem folytatódnak vagy legalább is megszakadtak. A Tisza további partrombolásait mindenesetre figyelemmel fogják kísérni. A mostani ásatással is számos hegyezett cölöp, kákósfejű karó, háromelüre faragott gerendák kerültek elő 6-7 m. mélyen a mai felszín alatt. Legérdekesebb közöttük egy gyalogszánkó fél talpa tölgyfából, melyhez hasonlót eddig nem találtak. Ezuttal került elő két levert karó közelében, sövénytörmelékek között az eddig talált házi eszközök legérdekesebb darabja, egy 22 cm. hosszú, nyeles vaskés, melynek nyelét félig szarugyűrűk, félig aranyozott rézlemez boritják. A rézlemez felületén jellegzetes középkori vonaldiszek láthatók.

Ehhez hasonló, de kevésbé díszes, XV.-ik századi kés eddig 4 db. került elő, ez az 5-ik darab, mely azonban értékben és díszítésben valamennyit felülmulja. A késeket a hellő és sok gondot igénylő konzerválások és preparálások után a Déri Múzeum művelődéstörténeti osztályában fogják kiállítani. A most befolyt alott XII. ásatásról is, melyet Szatmár vármegye alispánja, dr. vitéz Boér Endre ingyenmunkások rendelkezésére bocsátásával segélyezett, a múzeum ez évről szóló Évkönyve fog részletesen beszámolni." ⊕

A XII-ik ásatással felmerült személyi kiadásaimat a városi és állami gyarapitási költségek terhére számoltam el, amint azt a személyem részére is kiadott tanácsi határozat mutatja (36,882/1943 eln. sz. 1943 IX. 24.). →

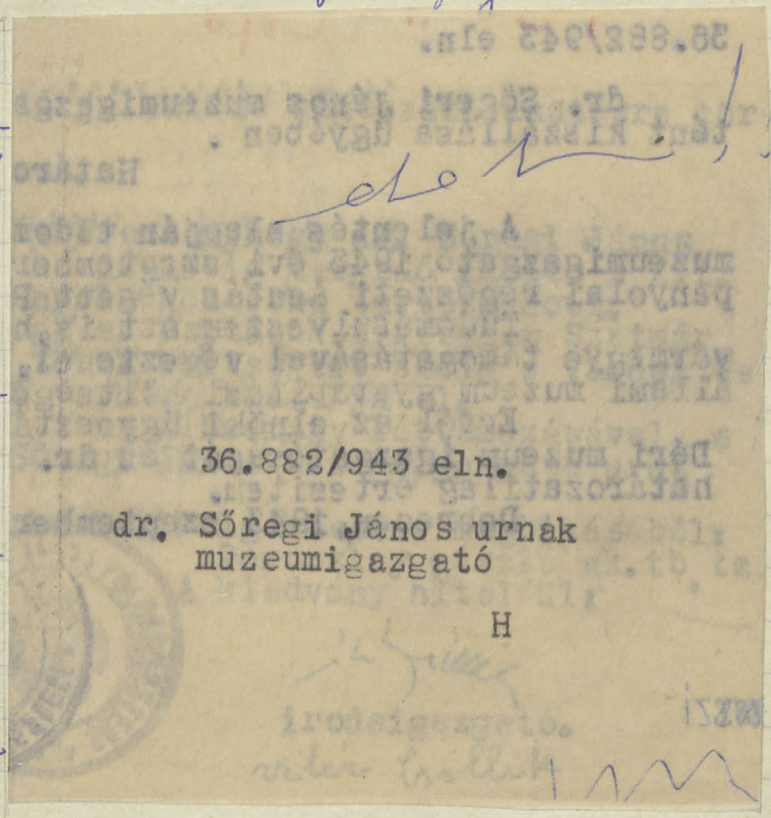

36.882/943 eln.

dr. Sőregi János urnak
muzeumigazgató

H

Meg kell mépemlitenünk, hogy Streicher Andor alispánt, pamyolai kutatásainknak mindenkor nagy hálánkra érdemes, lelkes támogatóját, 1943 febr. közepén felváltotta hivatalában dr. vitéz kopácseli Boér Endre nagykárolyi főszolgabiró, igy XII.-ik kutatásunkat már az uj alispán segélyezte. Streicher Andort az Országos Nép és Családvédelmi Alap vezetőjévé nevezték ki (ONCSA). Szatmár vm. közigazgatási bizottsága 1943 febr. 12-iki ülésén ünnepelte a távozó

⊕ Megjelent az 1943-1947-es Évkönyv 12-14 oldalain 1948-ban 2 rajzzal.

Ehhez hasonló, de kevésbé díszes, XV.-ik századi kés eddig 4 db. került elő, ez az 5-ik darab urikés azonban értékben és díszítésben valamennyit felülmulja. A késeket a kellő és sok gondot igénylő konzerválások és preparálások után a Déri Múzeum művelődéstörténeti osztályában fogják kiállítani. A most lefolytatott XII. ásatásról is, melyet Szatmár vármegye alispánja, dr. vitéz Boér Endre inségmunkások rendelkezésre bocsátásával segélyezett, a múzeum ez évről szóló Évkönyve fog részletesen beszámolni." (+)

36.882/943 eln.

dr. Sőgeri János muzeumigazgató jelentése régészeti ásatásra történt kiszállása ügyében.

Határozat.

A jelentés alapján tudomásulveszem, hogy dr. Sőregi János muzeumigazgató 1943 évi szeptember hó 12-19-ig terjedő időben a XII. panyolai régészeti ásatás végett Panyola községben tartózkodott.

Tudomásulveszem azt is, hogy az ásatásokat részben Szatmár vármegye támogatásával végezte el, többi költségeit pedig a városi és állami muzeum gyarapítási költségek terhére számolja el.

Erről az elnöki ügyosztályt az előadmány láttamozásával, a Déri muzeum igazgatóságát és dr. Sőregi János muzeumigazgató urat határozatilag értesítem.

Debrecen, 1943 szeptember hó 24. Polgármester megbízásából:

Poroszlay László sk. tb. ta

A kiadvány hiteléül:

irodaigazgató.

vitéz Csillik

Andor alispánt,

panyolai kutatásainknak mindenkor nagy hálánkra érdemes, lelkes támogatóját, 1943 febr. közepén felváltotta hivatalában dr. vitéz kopácseli Boér Endre nagykárolyi főkolgabíró, így XII.-ik kutatásunkat már az új alispán segélyezte. Streicher Andort az Országos Nép és Családvédelmi Alap vezetőjévé neverték ki (ONCSA). Szatmár vm. közigazgatási bizottsága 1943 febr. 12-iki ülésén ünnepelte a távozó

(+) Megjelent az 1943-1947-es Évkönyv 12-14 oldalain 1948-ban 2 rajzzal.

alispánt, az ONCSA új elnökét, egyuttal a felsőház ujonnan kinevezett örökös tagját, aki megyéjéből Budapestre költözött. A Szatmárnémetiben megjelenő „Szatmár" c. heti lap 1943 II. 22.-ki számától kezdve cikksorozatban méltatta dr. Streicher Andor közszolgálati érdemeit, aki 20 éven keresztül állott Szatmár vm.-élén.

A magunk részéről eddig is minden alkalommal felemlegettük kutatásaink, múzeumunk iránt tanusított megtisztelő támogatását, figyelmét és önzetlen, nemesszivü baráti vonzalmát. Ezt a pár sort is mély tiszteletünk és hálánk jegyében irtam!

Hazatérésem után, tekintettel a rendkivül nehéz megélhetési viszonyokra, nem feledkeztem meg hüséges munkatársamról, a gulácsi öreg Szőke Sándorról sem, kinek 1943 okt. végén csomagot, ruhafélét, dec. közepén 40 pengőt küldtem. Ennek felét a Déri Múzeum részére megvásárolt macskabőr-dohányzacskóért kapta.

A FELADÓ TÖLTI KI.
FELADÓVEVÉNY
Cím: id. Szőke Sándor
Gulács
Bereg megye.
P f értékű, ragszámú csomagról.
H022.426
Rendeltetési hely:
A csomag súlya: kg g
Bérmentesítési díj: P f
A felvevő hivatal keletbélyegzője:
A felvevő alkalmazott aláírása:

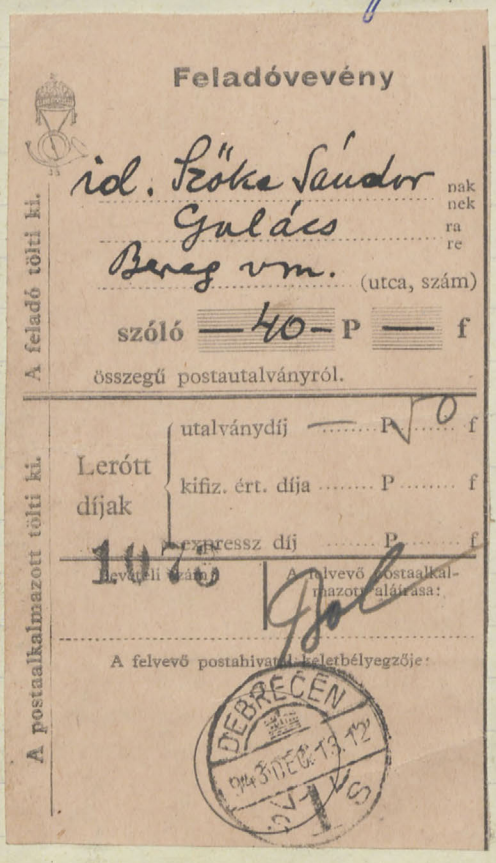
Feladóvevény
A feladó tölti ki.
id. Szőke Sándor nak nek
Gulács ra re
Bereg vm. (utca, szám)
szóló —40— P — f
összegű postautalványról.
Lerótt díjak
utalványdíj — P 50 f
kifiz. ért. díja P f
expressz díj P f
1075
Beváteli szám
A felvevő postaalkalmazott aláírása:
A felvevő postahivatal keletbélyegzője:
A postaalkalmazott tölti ki.
DEBRECEN 1943 DEC. 13. 12

A már egyízben mellékelt köszönőlevélhez hasonló hálálkodó sorokat kaptam tőle a hüséges ragaszkodás jegyében! Ezek az eredeti, részben gyorsirásos napló-jegyzetekben vannak!

Id. Szőke Sándor és Szegedi Alajos Gulácsra 1-1 1942-es múzeumi Évkönyvet

is kaptak, melyben a VII.-ik és a X.-ik képes táblákon saját arcképüket láthatták.

—.—

Most pedig, ami a panyolai kutatások jövőbeli folytatását illeti, kénytelen vagyok átadni a szót a keleti országhatáraink hoz közeledő Ágyúdörgéseknek..... a repülők által hullatott bombák eget-földet rázó, romboló Haragjának és végül a Pusztulás, hadszintérré vált hazánk felett suhogó, Géniuszának!

Ők a panyolai kutatásokat, a XIII.-ik számozással be is fejezték.....!!

Jelen átírásomat végeztem 1966 december hó 7.-kén Debrecenben, Thaly Kalmán-u. 1. sz. I. emeleti lakásomban

Dr. Göregi János
nyug. múzeumigazgató.